This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

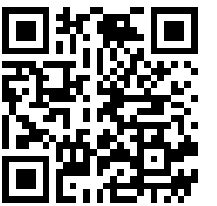

STACK
ANNEX
5
093
174

A
000 054 334
8
UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

2 BIBLIOTEKA ŠKOLSKIH KLASIKA 2
(U IZBORU)

UREĐUJU: I. MARIČIĆ i A. ŽEŽELJ

PETAR PRERADOVIĆ

FRANCUSKO-SRPSKA KNJIŽARA
A. M. POPOVIĆA
BEOGRAD

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Peter Presadovich

Digitized by Google

2 BIBLIOTEKA ŠKOLSKIH KLASIKA 2
(U IZBORU)

UREĐUJU: I. MARIČIĆ i A. ŽEŽELJ

PETAR PRERADOVIĆ

FRANCUSKO-SRPSKA KNJIŽARA
A. M. POPOVIĆA
BEOGRAD

Digitized by Google

Za Štampariju „Zora“ Kosmajska 24
Beograd — Telefon 29-9-20
Milivoje J. Trajković, Strumička ul. 9

Digitized by Google

PERVENCA.

RAZLIČNE PIESME

od

P. PRERADOVIĆA.

U Zadru
Tiskom Demarchi-Rougier'ovim.
1846.

2027476

Digitized by Google

KRASNOME SPOLU

JUGOSLAVJANSKOG NARODA

U SLICI LJUBE SVOJE

POSVETJUJE

POSVETJENJE.

Vami svima, krasne domorodke,
A medj svima Tebi, mila Pave,
Koja za me svijuh liepost imaš,
Posvetjujem ove slabe plodke,
Trudnih tiednih nedjeljne zabave.

Sve što ovdie sastavio jesam,
Sve u Tebi, dušo, izvor ima,
U Tvôm kipu, kao u zercalu,
Vidjet možeš svaku ovih piesam',
Sve su u Tebi, jer si Ti u svima.

Ti si u svima, jer si duša moja,
Moja misao i moje ćutjenje.
Ja sam šica pa samo ono glasim,
Što u meni búdi slika Tvoja.
Ja sam piesnik samo uz Tvoje pienje!

Posveta „Prvenaca“ (1846)

Digitized by Google

Zora puca

(Uoči Mladog ljeta godine 1844. za prvi broj „Zore Dalmatinske"[1].)

Polnoć prođe — što me budi
U to doba iz sna moga?
Žice same zaigrale
Na guslama djeda moga,
Zaigrale iz tihana:
Zora puca, bit će dana!

Polnoć prođe — uspavana
Leži morska okolica;
Probuđena ali jedna
Od istoka leti ptica,
Pjeva slatko iz tihana:
Zora puca, bit će dana!

Polnoć prođe — još pokriva
Mir preblagi dol i goru,
Ali lagan vjetrić šapće
Od istoka k sinjem moru,
Šapće slatko iz tihana:
Zora puca, bit će dana!

Polnoć prođe — još u tmini
Nebo, zemlja jest i voda,
Ali sieva od istoka
Sjajna vila slavskog roda[2],
Glasi[3] amo iz tihana:
Zora puca, bit će dana!

Zora puca, bit će dana!
Okreni se k zlatnom vedru[4],
Slavna zemljo dalmatinska:
Evo Zore u tvom njedru,
Da otkrije zakopana
Tvoja blaga — evo dana!

---

[1] 1844 A. Kuzmanić pokrenuo je u Zadru list Zoru Dalmatinsku. Kao uvodna pesma izašla je Preradovićeva *Zora puca*; [2] pojavljuje se u vidu sjajne zore, tj. pojavljuje se svesloveński preporod sa istoka, iz Rusije i Češke; [3] donosi glas, javlja; [4] k zlatnoj vedrini odakle zora puca.

Putnik

Bože mili, kud sam zašo!
Noć me stigla u tuđini,
Ne znam puta, ne znam staze,
Svuda goli kamen gaze
Trudne noge po pustini!

Još noćišta niesam našo!
Sjever brije s snježnog brda,
A tuđincu siromaku
Još je veći mrak u mraku,
Još je tvrđa zemlja tvrda!

Digitized by Google

Naokolo magla pada,
Zastrta je mjesečina,
Ne vidi se zviezdam traga,
Majko mila, majko draga,
Da ti vidiš svoga sina!

Da ti vidiš njega sada
Okružena biedom svega,
Ti bi gorko zaplakala,
Ruka bi ti zadrhtala
Od žalosti — grleć' njega!

Zašto tebe niesam slušo,
Kad si meni govorila:
„Ne idi, sinko, od matere,
Koja mekan ležaj stere
Tebi usred svoga krila!

Ne idi, sinko, draga dušo,
Nejd' od krova očinoga,
Tuđa zemlja ima svoje,
Ne poznaje jade tvoje,
Tuđa ljubav ljubi svoga!" —

Govoreći sobom tako,
Ka kolibi jednoj klima[1],
Koju spazi iznenada
Umoreni putnik sada,
I zakuca na vratima.

Otvarajuć' sve polako,
Pitajuć' se: tko će biti?
Glavu pruži jedna stara.
„Daj u ime božjeg dara,
Bako, meni prenoćiti!

Ne znam, gdje sam — kud sam [zašo,
Noć me stigla u tuđini,
Ne znam puta, ne znam staze,
Svuda goli kamen gaze
Trudne noge po pustini!

Drugi noćaj gdje bih našo!
Sjever brije s snježnog brda,
A tuđincu siromaku
Još je veći mrak u mraku,
Još je tvrđa zemlja tvrda.

Naokolo magla pada,
Zastrta je mjesečina,
Ne vidi se zviezdam traga,
Majko mila, majko draga,
Primi pod krov tuđeg sina!"

„„Primila bih tebe rada,
Ali vidiš: tuj spavaju
Tri mi sinka i tri kćerce,
Koji cielo majke srce
I svu kuću ispunjaju!""

„Nij' daleko već do dana,
Već pozdravlja pievac vile;
Dok zagrije danak boži,
Malo vatre bar naloži,
Da otopim smrzle žile!"

„„Vatra mi je zapretana,
Drva nemam skoro ništa,
Ovo malo, što j' unutra,
Treba mojoj djeci sutra,
Kad se skupe kod ognjišta!""

„Za tuđinca ništa nemaš,
Tuđa majko, kad te moli,
Tuđe diete tvoje nije!" —
Tim mu grozne suze dvije
Niza lice kapnu doli.

„„Gdje su ruke tvoje majke,
Sad da skupe suze sina?
Gdje koljeno, da počine,
Da si teško breme skine,
Gdje je tvoja domovina?"" —

Ko da su mu grči ljuti
Timi riečmi srce stisli,
Sav ukočen putnik stoji,
Leden znoj mu čelo znoji
I otimlje mozgu misli.

Al oči mu uzdignute
Okrenu se, oj onamo,
Gdje od drage domovine
Svako jutro sunce sine,
Tamo željom hiti, tamo!

[1] vuče se od umora.

Digitized by Google

„Tebi opet duša diše,
Tebi srce opet bije,
Domovino, majko sreće!
K tebi opet sin se kreće,
Od radosti suze lije!

Primi opet *svoje* diete,
Dovieka će *tvoje* biti,
Ljubit *tebe* svako doba,
U *tvom* polju daj mu groba,
Tvojim cviećem grob mu kiti!"

Zora Dalmatinska, 1844. br. 3.

Braća

Mlađi:

Šta je tebi, dragi brate,
Da se kloniš mene tako?
Kakvo zlo je palo na te,
Što ja znati ne bih smio?
Otkrij ranu bratu svome,
Ako te je uvriedio!

Stariji:

Pa ti jošte slatko pitaš,
I to danas, danas, Mile?
Oj sladosti nenadane!
Neka, neka, samo dalje,
Nek se puni gorka čaša,
Ali nemoj krivit mene,
Kad prepuna prelije se
I ogorči sladost tvoju.

Mlađi:

Ružno ovu noć sam snivo,
Eto sna mi ispunjena!
Tvoje rieči prestudene
To je led iz vedra neba,
Tvoj gnjev mrki to je sjena,
Što mi u snu stope broji.
Nikad još iz tvojih usti
Takvih rieči niesam čuo,
Nikad tvoje mirno oko
Nij' se tako zakriesilo.
O kaži mi odmah, kaži,
Što te j' tako pretvorilo?
Nemoj, Ćiro, dulje od trena
Da ostane zamućena
Među nami čista ljubav!
Što bi rekla naša majka,
Kad bi čula, da među nami
Završe se tužna kavga,
Da na brata bratac mrzi?

Stariji:

Uviek s' rđa gvožđa drži,
Uviek i ti k majci letiš,
Najprv[1] sudu njezinome
Svaku brigu ti podnosiš,
Jer s' uvjeren, da će tebe
Ona uviek zakriliti[2].
Mazunik[3] si njezin zlatni,
Čudo, da te još i sada
U kolievku ne povija,
Ljuljajuć' i pjevajući
Cio danak umiljatno
Oko tebe da ne šuška.
Kradimice njoj iz srca
Znao si me iskopati,
Sad i iz drugog, gdje ja bivam[4],
Istisnut me namjeravaš.
Ali ja ti kažem, Mile,
Ne korači nikad više
K Savkinome bielom dvoru;
Tvrdu vjeru ja ti dajem:
Nać' ćeš pred njim biesna lava.

Mlađi:

A kad s lavom lav se sretne?

Stariji:

Tad slabijeg jači smetne[5]!

Mlađi:

Budi tako[6] — sreli smo se!
Na istoj smo stazi oba!

[1] najpre ; [2] zaštititi, uzeti pod okrilje, u odbranu; [3] mezimac, maza; [4] nalazim se; [5] obori; [6] neka bude, važi.

Digitized by Google

Uklonit se ja ne mogu,
Niti smijem, jer pravicom
Ja odavna po njoj hodim:
Savke srce meni bije,
A gdje ja već pravo imam,
Pravdat mi se dalje nije.

Stariji:

Starije je moje pravo!
Sav sviet znade i ne sumnja,
Da je moja zaručnica
Već od dobe mladoljetne,
Samo ti još ne vjeruješ;
Al ću t' krevet namjestiti,
Gdje ćeš snivat vječan sanak
O pravicah brata svoga!

Mladi:

Dobro — dalje ne govori!

Stariji:

Zorom smo na Žutoj Gori —

Mladi:

Nek među nami zrno sudi!

Stariji:

To je pravo, jer smo ljudi!

*

Danak b'jaše u jeseni,
Vedra danka hladno jutro.
S Žute Gore pogled krasan
Razvija se na doline,
Na brežuljke, na ravnice
Naše mile domovine.
Naokolo sviet još šuti,
Samo brdom pod koraci
Dvaju ljudi lišće šušti:
Braća idu na ročište[7].
Svaki s puškom na ramenu,
A sa malom za pojasom.
Ćiro prvi na vrh dođe,
Okom mahne naokolo,
Skine pušku, prisloni ju,
Prekrsti na prsih ruke,
Šuti, brata čekajući.
Sad i Mile gore stigne,
I on pušku skine s sebe,
Nasloni se rukam' na nju
Teno gleda nepomično
K jednoj strani u dolinu.

Stariji:

Šta s' se tamo zagledao?
Okreni se k prsim ovim,
Evo tebi gledališta[8]!

Mladi:

Gledam, brate, što naskoro
Jedan od nas nikad više
Živim okom gledat ne će.
Vidi tamo: između dublja
Jedna kuća poviruje[9],
Onoj kući dom je ime,
A oko nje sve što stoji,
Krasni predjel zemlje ove,
Domovinom to se zove.
Ona kuća nas porodi,
Ova zemlja nas othrani,
A porod nam i othrana[10]
To su samo posuđeni[11]
U mladosti ludoj novci.
Zadužnici[12] mi smo ovdje,
Kojim dom i domovina
Život dade na kamate,
Da dobiva jednom od nas
Čisti dának od ljubavi.
Nije žiće ovo naše,
Domovine glavnica je,
Što uživat mi možemo,
Al potrošit ne smijemo!

Stariji:

Mudrovati tako znade
Svaki, komu, kao tebi,
Smrtna zima krv oledi!

Mladi:

Krv je moja ona ista,
Što i tvoje žile puni,
Braća smo od jednog oca,
I junaštvo obadvaju
Za jednako svi poznaju.
Tu od smrti straha nije,
Al života bojat se je

---

[7] ugovoreno mesto za sastanak; [8] mesto koje treba da gleda, nišan; [9] viri, izviruje; [10] što nas je rodila i othranila [11] pozajmljeni; [12] dužnici, zaduženi.

Digitized by Google

Nesretnome onom bratu,
Koj' nadživi ub'jenoga.
Evo, Ćiro, dva koraka
Gdje od tebe samo stojim,
Promašiti ne ćeš moći,
Pucaj smjelo i veselo,
Šastavi me s crnom noći,
A ti živi bielom danku!
Vodi kući tvoju Savku,
Nek ti sinka dva porodi,
Da i oni među sobom
Pokolju se kao i mi,
I porodu opet svome
Krvni primjer da ostave.
I neka se penje tako
Od koljena do koljena
Strašna kletva našeg roda:
Da slavjanska tužna majka
U vlastitoj svojoj krvi
Potapljat[13] si djecu mora! ! —
O moj brate! Rad ljubavi
Bijemo se, a ljubavi
Ni za lijek u nas nema
Do[14] te prave naše ljube.
O, gledaj joj krasno tielo,
Kako ti se pred nam' gizda,
Božjom rukom urešeno:
U mladosti vječnoj pliva,
Svako ljeto[15] ljepša biva.
Dan ti zorom nju rumeni,
Noć mjesecom nju srebreni,
Oči joj se milo sjaju
iz jezera širih[16] dvaju,
Niz lice joj prebogato
Visi zrelog voća zlato[17],
Između šumâ, njene kose,
Sja se biser blage rose,
Bistrih vrela, bielih rieka,
Pune grudi ima mlieka,
Puno srce krvi za nas,
A mi tužni još do danas
Pomislili na nju niesmo.
O moj brate, prenimo se!
Evo ljube našem zvanju,[18]
Pa nas ne će ljubav morit,
Do kad drugi od nas prije[19]
Hoće za nju krv da lije.

Stariji:

Ti si, brate, anđeo s neba!
Al tu rieči sad ne treba,
Ovaj cjelov nek ti javi,
Što sad mislim o ljubavi.

Na prsih si braća leže,
Nova ljubav sad ih veže,
Ruke grle milog svoga,
Usta ljube ljubeznoga,
Jednim glasom srca biju,
Dvie se duše jednom sliju.
Domovino, ti svjedoči,
Što sad vide tvoje oči,
Ti svjedoči i razglasi,
Složne braće ljuba da si! !

Zora Dalmatinska 1844. br. 48

[13] utapati; [14] za; [15] svake godine; [16] širokih; [17] zlatna boja zrelog voća; [18] pozivu, staranju; [19] sem kad drugi pre nas..

Djed i unuk

Pramaljeća jednog kruto[1] rano,
Prije neg' je bieli danak svano,
K jasnoj strani, gdje sunce ishodi,
Na šetanje momče starca vodi,
Mlado momče sliepog djeda svoga.
„Vodi, sinko, vodi djeda tvoga,

[1] suviše rano.

Digitized by Google

I danaske na brežuljak oni,
S koga pozdrav našoj Gospi[2] zvoni.
Je li čuješ, kako zveči svudi
Po dolini, kako milo budi
K višnjem Bogu probuđene duše?
Znam, da zviezde veće[3] preminuše[4],
Je li, sinko, je l' se vidi koja?
Učila me tako majka moja,
Da jutarnje zvono kad se glasi[5],
Zviezda svaka svjetlo svoje gasi,
I tko želi gledat sjajnost neba
Jutarnjega, prije zvona treba
K poslu svome rano da prigledne." —
„„Zviezde nema na nebu ni jedne;
Gdje su zviezde, kad istočne gore
Već u vatri novog sunca gòrê;
Mi smo danas, djedo, zakasnili,
Tako spori niesmo dosad bili:
Na brežuljku dosad običajno
Srelo nas je tekar[6] sunce sjajno,
Ali će nas danas prevariti,
Prestić' će nas, vidiš, kako hiti!"" —
„Polagano, Milko, polagano!
Slab sam danas i čudnovat, kano
Da sam tužan dvaput ostario,
Trudnih nogu, što još niesam bio,
Sliepe oči još u većoj tmini
Danas blude, tako mi se čini;
Neobično, teško ko olovo,
Sasviem drugo tielo mi je ovo.
Oj, ja vidim, na kraju sam hoda:
U kolievku novoga poroda,
Da ga vije u nove povoje,
U grob zove zemlja diete svoje!" —
Sada sunce na obzoru grane,
Svietlim okom sve pogleda strane,
Milosrdno svakom stvoru dieli
Vidnu sliku, vidan obraz bieli,
ostane kao zagledato
U predrago srebro i u zlato,
Kad opazi sniega starih ljetâ[7],
Kad opazi proljetnoga cvieta[8]:
Starca vlasi siede i rasute,
Mladog prame uglađene, žute.
Uz brežuljak sunašce ih prati
Pozorljivo[9] kano dobra mati

[2] Bogorodici; [3] već; [4] ugasiše se, utrnuše; [5] oglasi, zazvoni; [6] tek; [7] metafor. sedu starčevu kosu; [8] mlade pramenove dečakove kose; [9] pažljivo.

Digitized by Google

Uz mladosti brdašca visoka[10]
Milu djecu ne pušta iz oka.
Da t' je bilo pogledati tada,
Kako sliedi djed unuka mlada:
Radost bi ti srce osvojila,
Tuga bi ti oči napojila.
Ko potočić — kad valove šire[11]
U jezeru, iz koga izvire,
Razdražena bura uvis tjera —
Pjenu sobom nosi iz jezera,
Koja drugač[12] ne bi ni dovieka
Iz jezera našla si istieka[13]:
Tako i tu slabi starac hodi,
Samo jer ga mlada ruka vodi.
Lievom drži sinka za ručicu,
Desnom pako pjesnî vjerenicu[14],
Vjerenicu, gusle čisto nove,
Čisto nove gusle javorove.
Kad dođoše na brežuljak gori[15],
Svom unuku starac progovori:
„K staroj onoj klupi me dovedi,
A ti, sinko, bliže k meni sjedi.
Tako, sinko, k meni se primakni,
Bliže, bliže, srce mi potakni,
Da ga vruće prelijem u tvoje
Prije mraza[16] — evo smrti moje!
Kao sunce ono izlazeće
Novi danak neviđeni kreće,
Tako vrieme, što je sad pred tobom,
Nov ti obraz kreće s ovim dobom[17].
Istina je, rast će ko dosàda
List po gorah, cvietak po livadah,
Rađati će zemlja ko dosàda,
Bić će žita dost' i vina mlada:
Al će hrana drugačijom silom
Mozak kriepit, krv goniti žilom[18].
Dolazit će, ko do ovog sata,
Domaćijeh lastavicâ jata[19]
I tražit' će pod tvojijem krovom
Stara gniezda u proljeću novom.
Ali neće po nasilju starom
Vrapca[19] vidjet u njih gospodarom.
Što je sada, to će i slieditì,
Ali sljedstva[20] sva će nova biti.

---

[10] kao što dobra majka vodi decu uz visoke brežuljke mladosti („brdašca visoka"); [11] široke talase; [12] inače, na drugi način; [13] načina da ističe; [14] verenicu pesme; [15] gore; [16] pre nego se ohladi, umre; [17] novo vreme nosi novu sliku, lice; [18] po žilama; [19] misli na domaće ljude kojima Nemci i Mađari (vrapci) otimaju položaje; [20] posledice, red stvari.

Digitized by Google

Evo stog i tebi gusle nove,
Čisto nove gusle javorove,
Moje stare za te niesu više,
Jer iz starih novi duh ne diše[21].
Uzmi, sinko, uzmi gusle ove,
Hodi š njimi, kud te želja zove,
Kojim godjer putem hoćeš poći,
Na kraj nećeš svojoj zemlji doći:
Od sjevera šira je do juga,
Od istoka do zapada duga!
Uzmi, sinko, uzmi gusle ove,
Pa izvodi na njih pjesme nove,
Pjesme nove, po srcu duboke,
A po mislih do neba visoke.
Pjevaj samo, kad ti duša pjeva,
Kad ti sjedi uz koljeno djeva,
Ona sveta boginja istine[22];
Nju prizovi, kad ti pjesma sine,
Nju prizovi, kad ti pukne žica:
Nek ti bude ljuba i sestrica! —
Ako vidiš tužna prijatelja[23],
Zapjevaj mu pjesmu od veselja,
Jednom rukom u gusle si diraj,
Drugom rukom suze mu utiraj[24];
Kaži tako, da si sav u svemu
Složan s pjesmom, vjeran dušom njemu! —
Ako nađeš vjernu si ljubovcu[25],
Složnu dušu duhu svom udovcu[26]:
Ti nategni žice ponajbolje,
Ter poskoči u pjesničko polje,
Svako krasno, svako cviće milo,
Sinko, kupi, siplji joj u krilo;
A na guslah kada tebi klone
Trudna ruka, ti dirkaj u spone
Njoj na grudih, vijuć' oko vrata
Svojom rukom i sva čuvstva data! —
A kada ti slaviš domovinu[27],
Dobru majku svakom dobrom sinu:
Ti ustani, svoju kapu skini,
Digni oči k nebeskoj vedrini,
Zagledaj se u svjetla nebeska,
Iz kojijeh vječna ljubav bljeska,
Iz njih čitaj, iz zlatnih pismena,
Zlatnu pjesmu zlatnih uspomena!
Ali ako zlotvor moćan koji
Tebe svrne[28], veleć': Mení poji,

---

[21] novo vreme traži nove pesme; [22] iskreno nadahnuće, inspiracija; [23] socijalna pesma, kojoj je zadatak da teši; [24] briši, utri; [25] ljubavna pesma; [26] usamljenom duhu; [27] rodoljubiva pesma; [28] navali na te.

Digitized by Google

Proglasi me po širokom svieti
Dobrotvorom — il ću te sapeti
U tamnici u gvozdene mreže! —
A ti, prije neg'li tebe sveže,
Guslam' lupi o zemljicu crnu,
Da se u prah i trieske[29] rasprhnu.
Reci njemu: „Silni gospodine,
Nad guslami tvoja sila gine:
Ne razumie pjesma zapoviedi,
Slobodna je — svome glasu slijedi!" —
Tako, sinko, nosi gusle ove,
Tako pjevaj na njih pjesme nove;
A kad svršiš svoje zvanje ôđe[30],
Kad i tebi skrajni časak dođe,
Ti donesi gusle natrag meni,
Položi ih na grob moj studeni,
Da mi glase[31], jesi l' izvršio,
Što sam tebi sada naručio[32]."—
To kad starac reče i izusti
Skloni glavu i dušicu pusti.
Unuk uzme gusle javorove,
Proizvodi na njih pjesme nove,
Svuda hodeć', kud ga želja vodi,
Na kraj zemlji slavskoj ne dohodi:
Od sjevera šira je do juga,
Od istoka do zapada duga!

Danica, 1845 br. 12

[29] parampače, parčad; [30] ovde; [31] jave, donesu glas; [32] naredio.

Rodu o jeziku

Die wahre Heimat ist eigentlich die Sprache.
W. v. Humboldt.

O jeziku, rode, da ti pojem,
O jeziku milom tvom i mojem!
O preslatkom glasu onom,
U kome te milê majkê
Usnivahu slatke bajke,
Koga šaptom i romonom
Duši ti se sviest probudi,
Te ti spozna i uvidje,
Da ti bolje nije nigdje
Do na tvoje majke grudih!

Po njem tebe sviet poznaje živa,
Na njem ti se budućnost osniva.
Zato uviek k njemu teži,
U njegovo jato hrli,
Oko njeg mi ti se grli
I u čvrsto kolo veži,
Pa ti ne će vremeniti
Burni triesi[1] da naude;
Po jeziku dok te bude,
I glavom će tebe biti!

[1] bure, nepogode života.

Digitized by Google

Ljubi si ga, rode, iznad svega,
U njem živi, umiri za njega!
U njem sve si blago slaviš,
Što ti osta od starine,
Nemaš ljepše ni baštine
Potomstvu si da ostaviš.
Alem-kamen on ti budi,
Kog da čuvaš kao oko,
Kog da braniš kao soko,
Komu da si vjeran svudi.

Svaka zviezda svojim svjetlom sieva,
Svaka ptica svojim glasom spieva,
Ti jezikom svojim zbori!
Slatkim glasom materinim
Odlikuj se medu inim[2]!
Bog bo[3] mili s njim te stvori,
Njim da budeš svoj svojemu,
Njim da srcu odolievaš,
Njim da plačeš i popievaš,
I njim da se moliš Njemu!

Tuđ tuđinu, tebi tvoj doliči,
Tuđi poštuj, a svojim se diči!
Dičiti se možeš njime:
Njim carevi carevahu,
Njim kraljevi kraljevahu,
Slavne mu je loze ime,
Slavan puk ga svojim zove,
I dok bude slavi vieka,
Bit će i on njojzi jeka
Od viekova u viekove!

Od Stambula grada do Kotora,
Od Crnoga do Jadranskog mora
Njeg'vu carstvu prostor puče.
Tuj po gorah i dolinah
Preko devet pokrajina[4]
Svud ga majke djecu uče;
Sokolova, sokolića
Njegovijeh gniezdo tu je,
Svuda tud se pjevat čuje
Pjesan Marka Kraljevića!

Junačkijem glasom u njem poje
Junak narod uspomene svoje.
Uz gusle se u njem ore
Kroz sve vieke k nama doli
Sve radosti i sve boli
Našeg svieta — pjesni tvore
Utrnulih naših plama[5],
Osvjetlanih naših lica;
Sva je naša povjesnica
Velik samo zbor pjesama!

On ti svakoj tuzi i radosti,
On ti duše cieloj nutarnjosti
Jedin pravi tumač biva.
U njem ti se žalost topi,
Da ti suza lice škropi,
U njem s čuvstva radostiva
Tvoje srce vatrom gori,
U njem samo potpunoma
Ljubav milog tvoga doma
Jasno, krasno tebi zbori.

Ljubi, rode, jezik iznad svega,
U njem živi, umiri za njega!
Po njemu si sve, što jesi:
Svoje tielo, udo svieta,
Bus posebnog svoga cvieta
U narodâ silnoj smjesi.
Bez njega si bez imena,
Bez djedova, bez unuka,
U prošasti[6] sjena puka,
U buduće niti sjena!

Danica 1860

[2] drugim; [3] jer; [4] beskrajno; [5] stvaraju se i pevaju pesme naših ugašenih želja; [6] prošlosti.

Biskupu Strossmayeru

Drhtnu[1] Rim vječni, sva se zemlja lecnu
S Tvoga gromnog, s Tvog potresnoga slova[2] —
Kako da naš sviet ne ustrepti s Tebe
Radosti silnom!

[1] zadrhta; [2] govora kojim je u Rimu grmio protivu papske nepogrešivosti

Digitized by Google

Već od trešnje tê starinskoj na zgradi
Puče zid diljem[3], iz mračnih mu rupâ
Već lete širom nepokojne sove,
Miševi sliepi

I druga noćad[4], a ovoj nemani
Suprot svud prhću bjelodanke[5] budne
Ptice, među kojim evo i pjesme mi
Tebi na slavu.

Zdravo, naš slavni, veliki junače!
S ponosom gleda na milog si sina
Zemlja nam rodna, s ponosom zove Te
Narod ljubimcem;

S ponosom sav sviet pripoznaje Tebe
Prethodnikom svog neodoljivoga
Tieka[6] pram stalnom, vječitom si cilju
Uzorna boljka[7].

Zato tutnji on na sve strane dikom
S Tebe, a mala, prezrena Hrvatska,
Za koju sviet taj ni ne znaše skoro,
Sad je na glasu. —

Oj, sviće nov dan! Već mu svjetla zrake
Dopiru prve, ter se njimi veće[8]
Sievaju ljudstvu i vrhuncu, glave
Veljih[9] umova;

Magle već s dušâ padaju mnogih i
Prodire u sviet čistiji razuma
Zrak, i rudi svod nebeski mnogom se
Razborno[10] oku.

Danu tom vjesnik zlatoustan Ti si!
Njemu su sjajne Tvoje rieči prvi
Spjev ptice râne, za kojom će skoro
Slieditи druge,

A za njim žarko i sunašce granut.
Danu tom novom oj raduj se, sviete;
Al uz tu radost nama i ovu još
Zamjerit ne ćeš:

[8] skroz; [4] noćne životinje; [5] danje ptice; [6] toka; [7] boljitka, napretka; [8] već; [9] velikih; [10] jasno.

Digitized by Google

Sin naše zemlje njemu b'jaše slutnik[11],
Sin naše zemlje njemu b'jaše vjesnik,
Sin naše zemlje i dovieka bit će
Hvaljen mu junak.

Zdravo, naš slavni, veliki junače!
S ponosom gleda na milog si sina
Zemlja nam rodna, s ponosom zove Te
Narod ljubimcem.

Vijenac, 1870, br. 12.

[11] naslutio ga, prorekao.

Slavjanstvu.

Skidam kapu i do crne klanjam ti se zemlje,
Stupiv na obzor[1] tvoj, na čudovilo čitava svieta,
Veliko silno, preslavno, svemožno Slavjanstvo!
Ushitom trepti mi duh, i raskriljuje krila
I smjelim hvata se okom neba visoko,
Hoće da ti na slavu danas visoko poleti.
Ali gdje mi je glas dorastao tvome na svietu,
Gdje li mi gusle prama tebi jake, da mi ne puknu,
Kad mi duša, usplamtjev munjom tvojega žara,
Stane grmjeti po njih. Oj, po želji da mogu,
Da si ispredem žice od zlata sunčanijeh zraka,
Da ih od briega do briega prepnem sinjeg preko mora,
A da mi gudalom je sjajna duga nebesna,
Pa kad zagudim, da mi zatutnje mora dubljine
Ogromnim šumom sila si tajnih, a vali
Gore ono mi prirode milinje da slažu,
Kojim njoj zuje povjetarca i ptičice poju,
A da sve to jekom stostruči svod mi nebesni
I opet veličajnim sve ujedinjuje skladom:
Tada bih samo, o tada jedino udesiti mogo
Pjesmu onako, ko što ti vriedi sila i slava,
Prošast i veća budućnost. Kud ti je pukla,
O silno Slavjanstvo, pučina? Kakono more
Sali te ruka božanska zemlji u krilo, i premda
Zaliv mnogi nakrnji[2] tebi tuđinstvo,
Ipak još te imade toliko, da kad se udom
Samo makneš ikojim, sva se zemlja zatrese.
Stoji tuđin izbuljenih očiju, skrštenih ruku
Tvojih na obalah i u nehvalj[3] tebi se divi,
S tebe i protrnjuje strahom. Zašto se boji?
O! po tvojoj veličini pravedna savjest mjeri mu

[1] vidik; [2] tuđin ote mnoge slovenske zemlje; [3] diviti se bez hvale.

Digitized by Google

Osvetu, štono patri[4] ga za silne griehe na tebi.
On gusarski brođaše po tebi, zastava krsta
Stieg[5] mu bijaše, prosvjeta cilja izlično[6] svjetlo;
Ali jadra naduta gadnim dobîti dahom,
Krm[7] rukom ravnata grabežljiva koristoljublja,
Mač mu veslaše, koplje diraše dna ti se, a za
Lađam' sveđ mu plovljahu u krvi na gomile mrtci
Ubjenici[8] tvoji. Nebu je plakati bilo
Plod si gledeći blagog truda, na polju čovještva
Najljepši rodnoj po sreći tad, kako ga crna
Kosila kletva, a njegovanja uspjeh si gledeć'
Najveći tad po broju ljudstva, kako ga divljač
Harala biesna na uštrb viekova; riečju[9] — gledeći
Lik si najsličniji tad na zemlji, kako u božje
Ime bezbožnost ga trla opaka, i porad
Krsta kako na krst razapinjala narod najblaži,
Najpobožniji na svietu. A čime krvavi
Taj si tuđinstvu vratilo zajam? Zaista krvlju,
Ali svojom junačkom mnogih u borbah azijskom
Sa divljadi[10] kobnom, koja mrakom si i ono
Malo sutonske prijetila utrnut luči,
Što na zapadu svietu tinjaše. Tada već shvativ
Zadaću pram veličini si velikoslavnu, nijesi
Marilo u mnogom se zgodnom osvetiti času,
Ljepša zgoda činjaše se tebi — jaku međniku[11]
Progledaloga svieta i sliepog — bit posrednikom
Onog, a navalam ovoga grudi junačke
Opirat štitom. I ko što tad si stajalo dvojakom
Ponosno slavom, tako stojiš i sada na međi
Tih svieta divom doraslim zvanja na zemlji
Najvećeg: jednom dohvaćaš sa zapada rukom
Zviezde prosvjete, drugom siplješ ih po tamnom
Istoku; al to dika ti nije jedina; još većim
Možeš ponosom do neba dignut viteško
Glavu. Digni ju, digni smjelo i veselo svietu
Na ugled, nek svuda ti vidi se na čelu junačkom
Svietli cjelov, kojim božja te ljubav posveti
Ovdjeka[12] svetu si radu. Neba po neizmjernom
Prostoru zvjezdami Tvorac raspisa ljubavi zakon,
A tiekom vječnim svih naredba si kroz vječnost
Vlast joj podieli. Namjesnicom tako mu ona
Svud i uvieke naporedno radi: likuje[13], krasi,
Mekša i gladi, miri, kroti i pitomi,
Blaži, plemeni, sveti, upriličuje Bogu
Sve božje na svietu, — tebe odabra, ovlasti
U ljudskom pokoljenju na zemlji biti junakom,

[4] pripada mu, zaslužuje; [5] koplje; [6] tobožnje; [7] krma, kormilo; [8] pobijeni mrtvaci; [9] jednom reči, kratko; [10] divljim azijatima; [11] narodu na granici, međašu; [12] ovde; [13] vaja,daje oblik.

Digitized by Google

Njojzi ljubimcem. Ah! ne dodieva[14] dobro na zemlji
Neba ljubimcem: nebu težače[15] oni, a pakla
Dugo izimat[16] se tužnim nije moguće; te tako
I ti viekove mukâ već nižeš na života
Svojega nit, na svakome udu ogromna si tiela
Sa drugojačije osjećaš se boli čovječje
Bolnim. Kolje te mržnja, sebičje i nesloga, ljuta
Kolje te zloba i jal, sve strasti krvi tuđinskom
Tvome ucieplјene zdravlju. Ta krv sveđer otrovnim
Kvascem vri u tebi, s nje buni ti se ciela
Utroba ti trtaš[17], glavinjaš[18], posrćeš s mirom,
Ali ni jednim korakom stupit ipak ne propuštaš
Dalje na stazi k jedinstvu, ne k onomu, koje ti
Zlobni podmeću neprestano dušmani, k onom
Jedne glave sakupnom[19] krunom ovjenčane
Svim na silu (s krune tolike glava bi ljudska
Klonula svaka), već k onom, što ga krunit imade
Viencem uzajamnosti stoglava sloga na volju
Svim, jer svim na sreću. Sloga je zora, naviešta[20]
Ljubavi dan uvieke, tebi zarudjuje lice
Zdravlja rumenilom već, lice bliedo od sanka
Bolnog. Već ti Krkonoše, Triglav, Tatra, Balkan i
Ural i Velebit plamte novimi Horebi[21]
Duha božjeg opet govorećeg; već ti se Vuga,
Visla i Dunav, Vltava, Sava i Drava novimi
Sjaju Jordani, gdje se krste novorođene misli
Vieka novoga; već ti se suzâ rosa svjetluca
Svud nadom utjehe blize; jutarnje ti magle
Već kažu[22] zlatnimi se slikami sjaja budućeg;
Rano vjetarce, slutnja preblaga, već ti kriocem
Svojim hladi čela i grudi, rastresene ter ti
Misli i ćuti[23] zgrće malo pomalo sviesti u sakup[24];
Duhovi sa zadnjim sankom bore ti se, zadnjem
Srca ti otimlju se čamu[25]; brecaš[26] se i pružaš,
Prevraćaš[27] se i oči si tareš, već si na mahu[28],
Da se probudiš, da pogledaš slogom u prekrasni
Božji danak, kojemu ljubav je sunce; oh! skoro,
Skoro će tvoji osviestit se puci, ustat i širit
Jedan drugomu ruke, cjelivat si lice, za sreću
Pitat se i za junačko zdravlje, skoro će ljubav
Lomačom sreće presilnom buknut, ognjište
Sva široka će tvoja biti joj zemlja, gorivo
Srca tvoja svakolika; velebitan[29] to će
Biti joj primjer donde nečuven, neviđen na svietu;
Sviet će vaskolik njim se zapanjit, njemu se divit,

[14] ne dodijava; [15] rade, [16] osloboditi se; [17] trzaš se; [18] teturaš se; [19] zajedničkom, skupnom; [20] nagovještava; [21] brdo na kome je Mojsije video kupinu koja gori i ne sagoreva, i odakle ga je Gospod poslao u Misir, da izbavi narod iz ropstva. Ovde: plamene planine, glasnice sveslovenske zore; [22] pokazuju; [23] osećanja; [24] u pribranu svest; [25] tuzi, dosadi; [26] brekćeš, dakćeš; [27] prevrćeš se; [28] tek što se nisi probudilo; [29] silan, veličanstven.

Digitized by Google

Gledat i gledat, dok mu se struji zabliešten ne poda,
S njim se u jedno ljubavi carstvo ne steče, u ono
Carstvo, koje na zemlji božjim knjige proriču.
U velikom tako sustavu svieta kretalo[30] ti si
Moćno, u vječnoj ljudskoga napretka borbi
Silan mu zatočnik, kom da svi puci na zemlji
Skut ljube u harnosti čuvstvu! Ali ova dok
Tamnica zviezda[31], koju nazivlju sužnji[32] joj crnom,
Dok rodiljom bude svih tuga i nevolja,
Čim da imade kaznit si sužnje, nemoj se na njojzi
Nadat priznanju; s ključeva, što ih nosiš, tamničarom[33]
Robovi njeni nazivat i mrzit će tebe; tek ona
Blažijom kad bude s ljudstva boljeg si, kad sviet joj
Progleda, razabere bistro i pravo upozna
Ustroj[34] na zemlji nebesni, priznat će tebe i onda
Slavit dovieka neba ključarem. Zasàda samo
Mladi naraštaj tvoj listom okolo groba
Padših predsuda[35] hvata se kolo u jedno
I uz tutanj, kojim udara duh vremena gromno,
Hod čovječanstvu tipareć'[36], slave pjesan ti slaže,
A s pjesme tê sviet na sve četir' već strane zamnieva[37].

Glasonoša, 1865, br. 18.

[30] u velikom poretku sveta ti si poluga, pokretač; [31] tamna zvezda; [32] robovi, ljudi; [33] čuvarom; [34] uređenje, poredak; [35] oborenih predrasuda; [36] prateći; [37] odjekuje.

N a d a

Divna zviezdo našeg žića ôdi[1],
Komu tvoji neznani su čari?
Tko se rodi, kom ti ne ugodi,
Tko li ostari, kog ti ne prevari?

U djeteta još nezrelom oku
Kazuješ[2] se ko zjenica blaga,
Ti mu svietliš k prvom, slabom kroku[3],
Ti se sjaješ iza njeg'vih traga[4].

Ti mladića u muževne dane
Željom vodiš, podupireš činom,
Ti muževne na sve četir' strane
Sile goniš gorućom žestinom.

Ti zastorom svojim zablještivim[5]
Slabom starcu kriješ blizu raku[6],
Te on gleda okom radostivim
Ponarast[7] si dječicu nejaku.

[1] ovde; [2] pokazuješ se; [3] koraku; [4] tragova, stopa; [5] bleštećim; [6] grob; [7] kako astu.

Digitized by Google

Ti izvodiš sužnja[8] iz tamnice
Na slobode otvorena polja,
Ti mu snimaš teške okovnice[9],
Ter ga puštaš, kud je njega volja.

Siromahu ti si sve bogatstvo,
Bogatome još veći imetak,
Veselome neizmjerno carstvo,
Žalosnome veselja početak.

Sretnome si sreća bez poraza,
Nesretniku poraz hude kobi[10],
Ljubljeniku duga cvjetna staza,
Neljubljenom mostac[11] k cvjetnoj dobi.

Siroče te milom majkom zove,
Bjeguncu si milo utočište,
Brodaru si slika zemlje nove,
Ter svakome, što god koji ište.

Divna zviezdo našeg žića ôdi,
Komu tvoji neznani su čari?
Tko se rodi, kom ti ne ugodi,
Tko li ostari, kog ti ne prevari?

Danica, 1847. br. 15.

[8] roba; [9] okove; [10] zle sudbine; [11] most, prelaz.

Ljudsko srce

Ljudskom srcu uviek nešto treba,
Zadovoljno nikad posve nije:
Čim željenog cilja se dovreba[1],
Opet iz njeg sto mu željâ klije.

Zašto tako, prezirući hljeba
Svakidanjeg, u prsima grije
Vrućom željom okrutnog jastreba,
Koj' ga uviek gladnim kljunom bije?

Među kolievkom traje i među rakom[2]
Našem žiću odveć kratko doba,
Zato srce u nazočju[3] groba

Uviek dršće željom sve jednakom,
Misleć' uviek: zemlja ima slasti,
Koja ne će š njime u grob pasti!

Danica, 1847. br. 41.

[1] dokopa; [2] grobom; [3] u prisustvu, pred.

Digitized by Google

Pamet i srce

»Na priestolu ja sjedim u glavi,
Ti u prsih niže mene doli[1],
Pokori se dakle ter ostavi
Vječni nemir, s kog me mozak boli.«

Tako pamet srdašcu upravi
Nemirnome svoj ukor oholi.
»I more je — srdašce nastavi —
Svuda niže neg' bregovi goli:

Jesu l' zato još ikad bregovi
Zapovjedit mogli, da ne bije
More više njima u podnožje?

Tvoju visost[2] Bog ti blagoslovi,
Al ne diraj u pravo ničije,
Iz mog žara ti si svjetlo božje!«

Nove pjesme, 1851.

[1] dole; [2] visinu, visoki položaj.

Miruj, miruj, srce moje!

Tko je, srce, u te dirnô,
Da si tako sad nemirno?
Kao ptica u zatvori[1]
Za svietom te želja mori:
Nij' u svietu nebo tvoje;
Miruj, miruj, srce moje!

Ne udaraj toli jako,
Razbit možeš prsi lako:
Preslabe su, izmučene,
A da puknu, bez koprene
Bile bi sve rane tvoje;
Miruj, miruj, srce moje!

Ah, stisni se u svom kutu
I pregori želju ljutu;
Tople su ti ove grudi,
Sebični su vani ljudi:
Svaki grije srce svoje;
Miruj, miruj, srce moje!

O mani se svieta, mani,
U bolesti šta ćeš vani?
Sviet boluje viek dovieka,
Ni sâm za se nema lieka,
Kamo l' za bol rane tvoje;
Miruj, miruj, srce moje!

U svietu bi bogče[2] bilo,
Plačuć' prage oblazilo[3],
Svak' bi mislio, da ti treba
Za utjehu mrva hljeba,
Tko bi poznô suze tvoje?
Miruj, miruj, srce moje!

Znam ja, ti bi mah na vrata
Poletjelo tvoga zlata!
Nije Milka tvoja više,
Već za drugog ona diše,
Drugi ljubi zlato tvoje;
Miruj, miruj, srce moje!

Zora Dalmatinska, 1845, br. 4.

[1] u zatvoru; [2] siromašak; [3] obilazilo, obijalo.

Digitized by Google

Mrtva ljubav

Gdje ću tebe, o ljubavi moja,
Sad zakopat, kad si izdahnula?
U mom srcu nije ti pokoja,
Jer si pokoj sav mu razmetnula[1].

Da te legnem u zemljicu crnu,
U zemljici ti ne bi sagnjila,
Zemska vila dragocjenost tvoju
U kamenje predrago bi zbila.

Da te spustim u duboko more,
U moru se ne bi rastopila,
Morska vila dragocjenost tvoju
U biser bi predragi salila.

Pak bi došli ljudi blagohlepni[2],
Iz zemlje bi tebe iskopali,
Iz mora bi tebe izvadili
I po svietu svuda rasprodali.

A ti idi, nek te uzdisaji
K nebu dignu, tamo zviezdom budi,
Tamo meni žalosnome sjaji,
Tamo ne će dostignut te ljudi!

Zora Dalmatinska, 1845, br. 38.

[1] uništila, odnela; [2] pohlepni za blagom.

Majci

Lik tvoj mili, majčice moja,
Nad prošlim mi pomalja se viekom,
Ko pun mjesec nad noćnim vidjekom
Svršena boja[1].

I u blagu tu mjesečinu,
U okrilje utječem se tvoje,
Kada godjer bježim tuge koje
Sadanju tminu[2].

I počinem pri tebi, panem
Na krilo ti glavom i zabušim[3]
Lice si u nj, stisnem se i skrušim,
Diete postanem.

A ti ko što nekada rabiš[4]:
Šuškajući po glavi mi liepo,
Čelo gladeć', ljubeć' oko sliepo
San mi dovabiš.

A sanak blag, glatku ko svilu
Da razvija tihano i lako,
Nemilje[5] mi porazmrsi svako
Tvome na krilu.

[1] tvoj lik obasjava mi tamno razbojište života kao puna mesečina; [2] u tvom okrilju tražim utočišta kad god bežim od neke sadanje nesreće; [3] gurnem, sakrijem; [4] običavaš; [5] što mi nije milo, neprijatnost.

Digitized by Google

Pa kako te da ne žalim, oj!
Kako da te ne zavidim sjeni,
Kad si jošte i sad, u spomeni,
Zaštit mili moj.

Majko, mnoge godine slomi,
Nagomila već na grob ti vrieme,
Ali jošte ne uduši tieme[6]
Bol za tobom mi.

Sveudilj[7] još ona — bijući
Bilom srca — zadaje mi rane,
Ter prestat će samo, kad prestane
Srce mi tući.

Sveudilj još ona obliće
Grob ti, kuca po njemu i grebe,
Ne bi l', majko, probudila tebe
S nova u žice.

Da to može! Lik da ti mio
Opet vidim, da se u nj zadubim,
Oj, da te se nagrlim, naljubim,
Sretan bih bio!

I srećom si smućen, poražen,
Riečce možda prozborio ne bih,
Što da kažem, kazao bi tebi
Muk[8] mi preblažen.

Ali kad to biti ne more[9],
Dok nas diele različiti svieti,
Daj mi barem vili[10] se popeti
Do tebe gore.

Neka ona kaže ti pojem[11],
Koli[12] mila i sad još i draga,
Mila, draga iznad svega blaga
Sinu si svojem.

Budi i ti njemu za uvar[13]
Kano dosad u svemu i svudi,
Bdij i vodi... oj nadalje budi
Anđel mu čuvar!

A zemaljskom putu na svome
Kada klone umoren ti sinak,
Prvi daj mu za grobom počinak
Krilu na tvome!

Vijenac, 1871, br. 9.

[6] tim; [7] neprestano, jednako; [8] ćutanje; [9] ne može; [10] da se moja vila, nadahnuće; [11] pesmom; [12] koliko; [13] od koristi.

Digitized by Google

S m r t

U svesilju[1] ti sila najjača,
U svemienju[2] ti stalnost jedina,
Zapad svieta, istok njeg'va plača[3],
Usađena u vječnost istina,
Jedinica od postanka svog[4];
Ti vladajuć' u Tvorčevo ime
Vlast vrhovna svud si i nad svime,
A nad tobom vječnost samo — Bog!

Neizmjernost snuje ti krajine[5]:
Neba kruge i pljevice gumna,
Glibe mora i gorâ visine[6],
Sitna mrava i čovjeka umna,
Sve obimlje tvoga srpa mah[7],
Svi stvorovi, svi su tvoje roblje,
Svi prostori samo tvoje groblje,
U svemiru svud tvoj mori dah!

Sred vječnosti stojiš i obaraš
Viek joj tajni u viekove nieme[8],
S nebivanjem bićâ tako stvaraš
Njojzi tečaj, umrlijem vrieme[9].
Sve, što tone u prošasti sjen,
Sve, što biva trenom bivajućim[10],
Sve, što trenom biti će budućim,
Bješe, biva, biti će tvoj plien.

Otkad vijek svoj priroda vije[11],
Mrači kroz nju svud i sjena tvoja;
Gdje joj godjer koja klica klije,
Gdje joj život rađa muka koja[12],
Tu i zamet zameće se tvoj[13]:
Životvornog lica joj svjetlinê[14]
Naličje si tamno, s kojeg gine
Opet život svakog ploda njoj.

Nada svim si ljudstvom razavila
Crni čador svoga nadstojanja[15],
Pod njim s' ori napor ljudskih sila,
S težnje spasa, s želje uzdržanja
Čovjek viekom s tobom bije boj;

[1] od sviju sila; [2] u večitoj promeni, u promeni svega; [3] u tebi nestaje svetati si izvor njegova plača; [4] od iskona postojiš kao istina, i od postanka jedina si večna istina; [5] neizmerno je prostranstvo tvoje vlasti; [6] od beskrajnih nebeskih krugova do sićušne pleve, od najnižih dubina do najviših vrhova; [7] obuzima, zahvat.-zamah tvoje kose; [8] u ništavilo; [9] nestankom života stvara se tok večnosti a smrtnicima vreme; [10] sadašnjim, u sadašnjosti; [11] otkad priroda postoji; [12] život se rađa s mukom; [13] tu se i ti zameteš, pojavljuješ; [14] ti si tamno naličje one svetlosti koja daje život; [15] nadzora, vlasti.

Digitized by Google

Ah, bori se kraće ili duže,
Da najposlie položi oružje
I žićem ti plati harač svoj.

Samo s tvoje nesmiljene ćudi
Poznaju te zemlje ove djeca;
Ljudski jauk, otkad plaču ljudi,
Cviel živine, otkad vaj joj jeca[16],
Glas prirode svaki, čil i loš,
K tebi vapi, moli milosrđe,
A ti tvrda, ko što kamen tvrd je,
Smilila se nikad niesi još.

Stazom zvanja, kojom Bog te zovnu,
Mirno, hladno stupaš kroz sve vieke:
Sada trneš[17] zviezdu pravjekovnu,
Sad iskricu prosinulu teke[18];
Sad obaraš glavu[19], svietli dom
Silna duha, cielom svietu kobna,
A sad crvka nevidivo drobna[20],
Nepoznata u bezimlju[21] svom.

Uviek ista, otkad sviet te pozna,
Svuda ista, kud god sviet se stere,
Bez razlike svuda uviek grozna,
A u grozi nemjenjive[22] mjere,
Svuda uviek preda tobom strah,
Oko tebe mrvež, razvaline,
Uđe[23], truplje, kosti i strvine,
A za tobom pepeo sâm i prah!

Što si, kad si okrutnica toli[24]?
Čemu porod, kad si crv u njemu?
Čemu život, kad tobom doboli[25]?
Čemu sav sviet? Zar da sav u svemu
Samo bude tvojoj žetvi sâd?
Tko bi znao na to odgovora,
Izmeđ Tvorca i njegovih stvora,
Tko bi reko, da ti pozna sklad?

Nedokučnost[26] biće ti sakriva,
Duh u mislî moru, kao ronac[27],
Tumarajuć' samo o njem sniva,
Tražeć' tebi uzrok, cilj i konac,
Nađe samo slutnje biser taj:
Ti da jesi prielaz samo bića
S ovog svieta i na njemu žića
U življenja drugog tajni kraj[28].

---

[16] cvilenje životinja; otkad jeca i jauče; [17] gasiš; [18] tek; [19] glavara, poglavicu; [20] sitna; [21] bezimenosti; [22] nepromenljive; [23] udovi, delovi; [24] toliko, tako; [25] kada mu ti zadaješ poslednji bol; [26] nedokučivost; [27] gnjurac; [28] u zagrobni život.

Digitized by Google

Što si godjer, iz onog si ruke,
Koji svjetla po nebesih rasu,
Te no sjaju i uče neuke,
Dobra oca svietli stvori da su;
Dobrotu mu svaka živa stvar
U dokazih bez broja razlaže[29],
Dobrotu mu svako djelo kaže,
Dobar bit ćeš i ti njegov dar!

Neven, 1856, br. 4.

[29] izlaže, pokazuje.

Bogu

I.

O Bože silni! Sićušan crvak tvoj,
Kojemu sieva glavica s iskrice
Tvojega vječnog svjetla[1], otaj[2]
Crvak miče se na slavu tebi.

Dahom mu svojim iskricu tu rasjaj,
Da tebi sija on što većom ljeskom[3]
I kriesnicom[4] bar da bude među
Svjetlilonoscima tvoga slavlja!

Uznesen žarkom ljubavi k tebi on,
Gori od želje: shvatit, opsegnut i
Pjesme si viencem tvoje biće
Oviti; ali zemniku[5] tužnom

Pamet se muti, um se zapanjuje
I klone miso tajnu motreći tvog
Bića, tekuću kroz svu vječnost
I po beskrajnosti svud rastrtu.

Kam' godjer krene duh mu se, svagdje te
Vidi i čuje, svagdje tvojim se on
Divi čudesom i u svemu
Ljubavi, mudrosti i svemoći

Pozna ti trag; sva priroda govori
O tebi glasom svojih bezbrojnih na
Udiv[6] stvorova, ili mûkom[7]
Kazuje na te, da jesi — svagdje!

Ti jesi!... A šta jesi?... Kojim da te
Likom okruži, kako da zahvati

[1] čovekov um obdaren iskrom božanskog duha; [2] taj, on; [3] bljeskom, svetlošću; [4] buktinjom; [4] čoveku, smrtniku; [6] na udivljenje; [7] ćutanjem, bez reči.

Digitized by Google

Ljudska te miso, kada ti se
Njoj otimlješ ko daljina oku

Na strane sve i svud? Ah, u zrcalu
Ljudskoga tiesnog pojma cjelovite
Slike ti nema[8]; — mjera ne mož'
Da neizmjernosti, kap da moru

Bude okvirom[9]! Ti sve nadilaziš,
Svih preko međâ ti se raširuješ,
Svih iznad stupnja ti se dižeš,
A što o tebi u um siže nam,

To jeste ono malo, i sužnju što
Od neba silnog tiesan na prozor mu
Uze[10] zasieva[11]! — Š t a si, umu
Ostaje tajna dovieka; ali

U srce svako, kom' se otvaraju
Pram nebu čuvstvâ cvieti, neprestano
Sipe, ko blaga rosa, viesti:
K a k a v nam jesi, o Bože tajni!

— — — — — — — —

Vijenac, 1869, br. 1.

[8] u ogledalu ljudskog ograničenog pojimanja, saznanja, nema potpune slike; [9] za neizmernost nema mere, more se ne može ograničiti jednom kapljom; [10] tamnice, zatvora; [11] ono malo duhovnog svetla što mu sine kroz ograničeni um, u tamnici tela.

Starac klesar[1]

U prastaroj kamenari[2]
Starac sjedi sjedobradi,
Rukovodi zanat stari:
Reže, dube, struže, gladi,
Neprestano uviek radi,
A što radi, ne pokvari.

Oko njega na gomile
Leži blago svake struke[3],
Leže sredstva svake muke,
Leže znaci svake sile:
Pluzi, brane, srpi, grablje,
Malji, kliešta, noži, šila,
Topi, puške, koplja, sablje,
Dlieta, pile[4] i šestari;
Vesla, sidra[5] i kormila;

Kisti[6], pera, kolobari[7];
Stiezi[8], grbi[9], žezla, krune;
Mitre, štapi, čisla[10], krsti;
Javor-gusle još bez strune;
A i zviezde svakog reda,
A i vienci svake vrsti,
I kolievke još bez čeda,
I ljesovi[11] još bez mrtca[12],
I kipovi još bez srca —
Od ubjela[13] bjelodano[14]
Sve potanko izdjelano.

Kamenari usred sriede
Baklja gori luči bliede
Rasvjetljuje to prostorje,
Bjeljim čini bielo tvorje[15].

[1] kamenorezac, kamenar; [2] u kamenarovoj radionici; [3] vrste; [4] testere; [5] kotve; [6] kičice; [7] kolutovi (sprava); [8] zastave, barjaci; [9] grbovi; [10] brojanice, očenaši, krunice; [11] mrtvački sanduci; [12] bez mrtvaca; [13] od alabastra; [14] kao dan belo; [15] tvorevine.

Digitized by Google

K starcu čeljad sveđer vrvi
Sa svih strana ovog svieta,
Objeg spola, svake krvi[16],
Zrele dobe, mladih ljeta,
Zdravo, bolno, umno, ludo,
Sretno, biedno, dobro, hudo;
Pojedince, četimice,
Leti, trči, hramlje, plazi,
Željno k njemu sve dolazi,
Klanja mu se do zemljice.

Oko starca sviet se zbija,
Izabire svako sebi,
Što mu valja po potrebi,
Il' po želji što mu prija.
Silan ogled[17] tu je stvarî,
Ispit', pokus, premetanje,
Vika, buka, natjecanje[18],
Jagma, stiska — sajam stari:
Ali starac ne pazari.
Studen, stvrdnut ko iz leda
Mirno sjedi, râd svoj radi,
Niti sluša, niti gleda
Komešanje te čeljadi.
Samo katkad digne vjeđe[19],
Okom mahne, sakup prieđe[20],
Migne amo, migne tamo,
Svietu dare ponaznači,
Al po svojoj volji samo.
Zalud molbe, žalbe, plači,
Zalud kletve i zdvojenja[21]:
Što odluči, to ne mienja.

Koji sretni te radosni,
Koji biedni te žalosni
Darenici[22] odilaze
Svaki s' svojim kamen-darom,
Stazom novom ili starom
Širom zemlje prostor gaze.
Al taj kamen tvar je huda:
Svakim časom više tešča[23],
Nosioce stoji truda,
Stoji znoja sve to žešća,
Malakše im sila pusta
Svakim krokom ispod njega,
Naposljetku svaki susta[24],
K zemlji kamen pritisne ga.
Površajem[25] zemlje ciele
Kamen-kipi svud se biele,
Kraj bilježe putnom vaju,
Gdje putnici počivaju.

Vječnost to je kamenara,
Božja Provid luč u sriedi,
Ljudski udes starac siedi,
Od kamena mnoštvo darâ
To su sudbe i sudbine
Ljudskoj sreći ili biedi,
S koje svaki put svoj sliedi,
Putujući svaki gine,
Dok u grobu ne počine!

[16] roda, naroda; [17] izbor; [18] nadmetanje, takmičenje; [19] kapke; [20] prđe pogledom preko sakupljenog sveta; [21] očajavanje; [22] obdarenici; [23] postaje teža; [24] zamara se; [25] površinom, povrh.

Mujezin[1]

Nad Kahirom[2] gine sunca zadnji trak
I večera prvi već se hvata mrak.
Na zapadu nebo planulo u ruj[3]
I gori ko zlato rastopljeno tuj,
A po zlatu plovi, uz rumen si blist[4],
Po oblačić koji ko ružice list.

[1] kod Muslimana onaj koji poziva na molitvu; [2] „Kairo, glavni grad egipatski, zove se arapski Masr el Kahirá, ili vulgo Kahirá, Ja sam ovo ime uzeo, jep mi nekako bolje dolikuje našemu jeziku negoli Kairo, a i mislim, da bi se moglo lako u njemu udomiti". (P. Preradović); [3] zarumenilo se; [4] blistanje.

Digitized by Google

Gore mokatamske[5] na istoku gle,
Munare i trula[6] na džamijah, sve
Iz pučine[7] kućâ, što strši u vis,
A i piramidâ[8] kamenovjek pis[9],
Koji tamo kaže uz pustare kraj
Viekova si prošlih i ponos i vaj:
Sve to onim rujem plamti u taj tren,
A dolje vaskolik grad tone u sjen.
Večernji po gradu zahladio hlad,
Na ulice vabi ljudski bûk i râd[10],
U koji se roji, kao pčelâ let,
Mnogobrojan tuđi i domaći sviet.
To je sveto doba, to je jedan čas,
Gdje se Bogu moli vjerni Islam vas;
To je sveto doba, gdje ga mujezin
S munare pozivlje na taj sveti čin.
Sad i Hadži Kerim svoj upravlja hod
Mehmet-Alijevoj džamiji[11] nad svod.
Zgrade nadvisio te džamije stan,
Bieli se i sjaji kao bieli dan,
Između trista drugih odličan joj vid,
Jer joj je vaskolik od ubjela[12] zid.
Mehmet-Alijeva podiže ju vlast
Do neba od zemlje — nebu, zemlji čast.
Hadži Kerim na nju uputi se gor',
Pod bremenom ljetâ[13] korak mu je spor.
Mučno ga je gledat, gdjeno kao spuž
Polako se miče skalinam[14] uz duž
Ter kad dođe gore, na kraj stupnjem[15] svim,
Odlane i onom, tko ga gleda, tim.
Umori se starac došavši na vrh
I shodu[16] na perdo[17] nasloni si trh[18],
Trh života, koji dotešča mu već
I pod kojim skoro klonut će, bi reć'.
Al koliko tielom slab je bio on,
Tielu popustiti duh mu nije sklon.
Do zadnjega časa svoj vršiti čin
Želi i nastoji stari mujezin;
Želi i nastoji, jer mu vjere stvar
Srcu se prirasla, ter duši mu žar,

---

[5] „Gore mokatamske (Džebèl Mokatam) prostiru se na istoku između nilske doline i arapskog (crvenog) mora i sastoje ponajviše iz smeđožutih, golih, raskalanih bridina" (P. Preradović); [6] minareti, tornjevi uz džamiju, i kubeta; [7] iz nepreglednog reda kuća; [8] „Piramide (p—uro - ma tj. kraljev grob) leže na jugozapadu od Kahire uz kraj libijskoj pustari". (P. Preradović); [9] pismo, napisi koji će trajati dok traje kamen; [10] galamu, buku i izlaženje radnog sveta; [11] „Mehmet – Alijeva džamja sva je od ubjela (alabastra) napravljena, leži u kahirskoj tvrđavici (citadeli) na jugoistočnom uglu grada i pruža po uzvišenom položaju najljepšu priliku pregledati čitavu Kahiru i svu joj okolicu". (P. Preradović); [12] alabastra; [13] pod teretom godina; [14] stepeništu; [15] stepenicama; [16] balkonu; [17] „Perdom nazivlju u rodnom mi kraju svaki onaj naslon, što Nijemac zove Geländer". (P. Preradović); [18] teret.

Digitized by Google

A tielu opornost'[19] daje, još i sad,
Starosti ga buduć' pritisnuo jad.
Gori starac vatrom za zakon[20] si svet,
A sa iste vatre[21] sav bi satr'o sviet,
Koj' pred njeg'vim Bogom ne pada u prah:
Ljubit svoju vjeru, a u isti mah
Mrzit inovjerce, to života dilj[22]
Bijaše mu prvi i najpreči cilj.
Odmara se starac. Ko ovca je biel,
Pod sarukom[23] bielim blied mu obraz ciel,
Upale mu oči do očnicâ dna,
Kano dvije iskre u ponora dva,
Duga brada biela siže mu na pâs,
Žica srebra čini svaki joj se vlas.
Čelenkom[24] mu dragi na saruku kam
Od sunčanog ruja gori kao plam.
Kad mu gledaš obraz uz taj sievak jak,
Kam mu je ko zviezda, a brada ko trak,
Reć' ćeš, da to nije ljudske glave lik,
Već repača zviezda do munare tik.
Starac digne oči sad nebu na svod,
Gdjeno već se rađa zviezda silni rod.
U nje zagleda se umoreni zvâč[25]
Ko da iz njih srče nov si zvanju râč[26],
I uz taj se pogled pruživ kao div
Stane vapiti si svakidanji ziv[27]:
»Alah višnji Bog je, moj svjedoči glas,
Da do njega Boga nema vrhu nas,
Glas vam moj svjedoči, da najviši Bog
Muhameda ima za proroka svog.
Hod'te na blagoslov, hodite na spas,
Alah višnji Bog je jedin vrhu nas!«
Kada starac tako dohuktao[28] ziv,
Tad obori naglo k zemlji pogled živ:
Od ljudi joj gmilji[29] ko mravinjak tlo,
Al mu se odzivlje zivu malo tko,
Malo tko od pravih muslomanâ gdje
Prama svetoj Meki baca se o tle,
Za svetom im vjerom nekadanji mar
Nadmašila već je mnoga druga stvar,
Hljebac svakidanji i vanredna last[30]
Preča im je briga nego bogočast.
To kad starac vidi, zazebe ga bol,

---

[19] otpornost; [20] veru; [21] verskog zanosa; [22] kroz ceo život; [23] turbanom, čalmom; [24] umesto srebrnog pera, na čalmi mu dragi kamen; [25] dozivač, vikač, tj. mujezin; [26] volju, raspoloženje; [27] „ziv—poziv—zov—Ruf. Ovo, što slijedi, doslovan je skoro prijevod onoga, što mujezin vapije s munare tri put na dan, a u nekim muslomanskim predjelima i pet puta; iza ovoga, kao uvoda, slijedi onda još posebna molitva različna za svako doba. Ja sam se ograničio samo na uvod, da ne budem predug u toj nuzgredici". (P. Preradović); [28] izgovorio zaduvan; [29] mili; [30] uživanje.

Digitized by Google

Kao da mu srca otkida se pol,
Na oči mu kresne dviju suzâ siev,
U kojem se bol mu prelieva i gnjev..
Suzan pogled baci na nebeski luk,
Pa će udariti bolan u jauk:
»Alah, Alah! Tvog je mujezina stid
Podignuti oči k tebi, jer im vid
Okalja se dolje na zemaljskom tlu,
Gdje se već vrhunac navršio zlu.
Otkada ti služim kao mujezin,
Vidim propadati naš prekrasni din[31],
Joj! istinu strašnu i tu moram srest,
Da na svietu stalna samo miena jest.
Malo tko još haje za tvoj zakon svet,
Izrodio ti se pravovjerni sviet,
Krivim putem srće u propasti jaz,
A tom svemu kriv je taj kaurski gmaz[32],
To prokleto leglo, ta kuga, taj trov[33],
Što pod našom vjerom vječni ruje rov,
I podrovat će ju, ako, Alah, ti
Ne oslobodiš nas od krtova tih.
Oj svemoći svoje nov nam dokaz daj,
I obori propast na kaurluk taj,
Stari među nami taj otrovni drač[34],
Da mu tu izgine«... Ali gnjev i plač
Nadalje ne dadu, da mu bjesni jed,
Jeca samo jošte, iskrivljuje gled[35]
I klone na perdo, razvaliv se na nj,
Ko povaljen na plot od oluje panj.
Tako koji časak popostoji tu,
Dok mu mrtve sile s nova ne živnu.
A kad opet malo osjetio nje,
Podigne se mirno i niz stube gre,
Bol u srcu noseć' kao junak, koj'
Hrabro borivši se izgubio boj;
Ostavi džamiju i pospješi hod
K milome si domu, gdje ga jedin rod,
Mila ćerka čeka, i na koje grud
Hrli stovariti bólju si i trud.
Ko oko u glavi čuva kćer si tu
I kao svetinju obožava nju,
Svega svieta blago i sav svečev raj[36]
Nadvriedio cienom božji dar mu taj.
Stupi starac u dvor, iz njega u svoj
Iza dvora liepi, mali perivoj[37].
Kapinike, pôme[38] i metljike tud

[31] „Din, arapska i u turskom jeziku rabljena riječ = vjera." (P. Preradović); [32] „Gmaz = Gekriech = Gewürm, sve što gmiže." (P. Preradović); [33] otrov; [34] trnje; [35] pogled; [36] tj. Muhamedov; [37] baštu, vrt; [38] bagremovi i palme.

Digitized by Google

Gustu hladovinu rasprostiru svud,
A u kutu jednom, malo kom' je znan,
Sjenica[39] imade, liep mu ljetni stan;
Čemin[40] joj i ruže kriju strane sve,
Čemin joj i ruže trune[41] se na tle,
Čemin joj i ruže sačinjaju krov;
Za ljubav i druge sreće blagoslov,
Kao da su vile, u raskošju svom,
Tu si sagradile cvjetajući dom;
U taj najdraži si perivoja kut
Starac upravio povratka si put.
Al najednoč stane, ukoči se sav
I oči izbulji kao ranjen lav,
Koj' hoće da skoči, al ne može s tla;
U sjenicu gviri[42], gdjeno vidi — šta?
Vidi ondje ljutu uz janje si zvier,
Vidi k a u r i n a, g d j e m u l j u b i ć e r.
Kako vidje, tako obnevidje tu,
Na istome mjestu, s koga spazi nju,
Svoju milu ćerku, svoj život, svoj raj,
Da u nevjernika pade naručaj,
Pade i on tužan kao kamen lik,
Mrtve svoje sreće mrtav spomenik;
Zadnji mu je šapat uz zgrčenu pest[43]:
»Stalna... na tom svietu... samo miena... jest!«

Vijenac, 1871, br. 29

[39] hladnjak, venjak; [40] jasmin; [41] opadaju; [42] viri, gleda; [43] pesnicu, šaku.

A N A L I Z A

Analizirajte sve ove pesme uglavnom ovako:

Šta je predmet, sadržina pesme (pripovest, događaj, opis, osećanje, misao)? Je li pesma po ideji jasna, lepo, logično razvijena?

Je li iskrena, neposredna, topla, zagrejana osećanjem (ili neprirodna, izveštačena, nategnuta)?

Ima li dublje psihološke sadržine, finije analize osećanja i duševnih stanja? Ima li jače misaonosti, bogatijeg unutrašnjeg života, širih pogleda na život i svet, uzvišenoga poleta duha?

Kakva je dikcija, obrada u pojedinostima? Ima li lepog pesničkog poleta, toplih poetičnih mesta, bogatih i finijih utisaka?

Kakav mu je pesnički jezik i oblik? Ima li bogatstva pesničkog rečnika, prikladnosti, lakoće, spontanosti izraza? Ima li lakoće, glatkoće, veštine stiha, raznolikosti ritma i muzike reči (slik, strofa, melodija)?

U čemu vidite tragove romantizma (u idejama i u stilu)?

Digitized by Google

Lopudska sirotica

(Nedopjevana)

I

Dalmatinskoj na obali kršnoj,
Gdje se ljubi sa zemljicom more,
Te s gorućih cjelova se rađa
Ozbilj[1] kopnu, a milina moru;
Gdje se zemlja silno razmrvila
I otoci[2] more nadrobila,
A more joj darežljivost vraća
Silne luke[3] krajem nizajući;
Dalmatinskoj na obali žarkoj,
Gdje sunašce prži kamen sinji
I odsieva vatrom na sve živo,
Te i srca tuj su od plamena,
Gdje se krvca samo krvlju pere,
Nož i puška čuvaju poštenje,
Crven-kapa[4] djevojačku stidnost;
Dalmatinskoj na obali krasnoj
Razvilo se pramaljeće liepo,
Ponajljepše blizu Dubrovnika
Na Lopudu, na otoku malom.
Izmeđ smokve i masline tmaste,
Izmeđ bora i lovora dičnog
Izlilo se zelenilo trave,
Preobuklo zemljici odielo,
Iscvalo[5] se bajamovo cvieće,
Zarudjelo majci zemlji lice,
Reko bi si, da ju nebo prosi,
Te se tako kiti i ponosi. —
Sunce tonu već u sinje more,
Kao silna da izgorje lađa
Na pučini na zapadnoj strani.
Noćca crne već raspušta kose,
Zasjenjuje bielom svietu lice,
Jednom rukom zasjenjuje lice,
Drugom rukom veziljica veze
Po modrome sagu nebeskome
Zlatnom žicom pojedine zviezde.
Sinje more usnulo tišinom,
Samo bdiju još gdjekoji vali,
Izmjenice što brecaju kraju,
Da zamiene srebro svoje pjene
Za rasuto po obali cvieće.

Na obali bieli dvori sjaju
Divnokrasno, ko da ih je ruka
Umjetnica koja narisala[6]
Na tkanini sjajne mjesečine.
To su dvori morskog kapetana
Po imenu Dragić-Radovana.
Radovana sinje more krije
Sa lopudskih do trista junaka,
S Karlom petim koji pohrliše
Pram Tunisu na nesretnu vojnu,
S čega vica[7] trista udovica
Na Lopudu u crno se zavi,
A plač njihov i cviljenje gorko
Uspomenom i dandanas ječi.
Radovana u kući nadživi
Siromaštvo na djeci nejakoj,
Poginuvši s njime i dvie lađe,
Dvije lađe, sve mu kuće blago
Od negdašnje lasti[8] i imućtva
Strošiše se pomalo ostanci,
Ne ostade djeci ponarasloj
Naposljetku ništ' do golih ruku.
Kojima se od nevolje brane,
Baveći se ribanjem po moru.
I danas su sva tri brata vani
Na ribanju, a kod kuće sama
Sestrica im biele dvore čuva.
U dvorih je sve tiho i mirno,
Tiho, mirno sve je naokolo,
Ni vjetarce ne nalazi šapta,
Da prozbori s rascvjetanim drvljem
O krasoti blagoga večera,
Što ga majka priroda pripravi
Na užitak otajnoj ljubavi. —

Zacrni se na moru daleko
Nešto sitna, oku nedohitna[9],
Kano da je ptica crnoperna,
Što se hvata u razbludi mora,
Kano da je riba poviraljka[10],
Koju vabi nad vodu tišina.
A čuje se, gdje pljuska i plašti[11],

[1] ozbiljnost; [2] posula ostrvima; [3] pristaništa; [4] devojke nose u Dalmaciji crvenu kapu, a žene maramu, povezaču; [5] procvetao badem; [6] nacrtala, naslikala; [7] kukā; [8] lakog, udobnog života; [9] nedostižna, nevidljiva; [10] koja ispliva na površinu; [11] pljuska.

Digitized by Google

A sve bliže, bliže se privlači,
A čim bliže, sve to veće biva,
Dok najposlie ne izda[12] se lađom.
Lađa sjekne[13] tihano pred dvore,
Tisne uz kraj, konopac izšikne[14],
Za konopcem do dva momka mlada;
Prvi gleda, da priveže lađu,
Drugi hrli dvoru bijelomu,
Na dvorih se otvaraju vrata,
A na vratih biele ženske ruke,
Te se viju došlu[15] oko vrata.

Sretni traju sad u dvorih časi:
Ljubav anđel raskriljenim krilma
Spustio se na te biele dvore,
Sretnim dušam sav sviet zaklonio,
Te ne vide do svijeta svoga
Nigdje ništa jedno od drugoga.
U vrtu su na skrovnom mjestancu
U verigah svojih naručaja,
Svrh njih raste smokva i bajama,
A u njima tisuć' slatkih čuvstva,
Koja cjelov vjerno za cjelovom
S jedne duše u drugu prelieva.
Ushićeno mladić progovara:
»Na medena tvoja usta, Zorko,
Raj se sali u vječnoj raskoši,
Te cjelovi iscrpsti se ne da;
Vječna mora da i ljubav bude,
S koje teku toli trajno slasti.« —
Djeva čuvstvom neopisnim prati
Njeg'vih rieči svaku živu slovku[16],
Ko da biser niže dragocjeni,
Te mu broji pojedince zrnje.
Plamen sieva iz obličja[17] njojzi,
Žarki plamen, kojim ali tajno
Povjetarce uzdaha previja.
»Vječna bit će naša ljubav, dragi,
Vječna bit će, jer iza nje meni
Samo jošte vječnost se otkriva,
Vječna bit će, ali sretna ne će!
Nije tomu slike ni prilike:
Ti odvjetak[18] vlastelinske kuće,
Ja prostoga roda sirotica.
Grb tvojega plemena klisurom[19]
Na ljubavi naše moru biva;
O nju će se čamac naše sreće
Obijati, dok se ne razbije.« —
Bol zazebe u srcu mladića,
U živac ga udari istina,
Zapreke si i sâm uze smišljat,
Te ih gleda užasno velike,
A sumnjom se bori o dobiti,
Ali ljubav, silna čarobnica,
Na utjehu preobraz[20] im daje.
»Nemoj, dušo, slutnjom toli kobnom
Krila davat[21] neizvjesnu vaju.
Naša ljubav, ljubav svemoguća
Bit će nama prethodnicom zviezdom,
Vodit će nas kroz sve nepogode
Kada, tada do željenog cilja.« —
Glavom niše ljepota djevojka,
Ko da misli uzibati[22] sumnje,
Koje silom u rieč provaljuju:
»Milovane, moje milovanje,
Liepo zboriš, i liepo bi bilo,
Da bi bilo, ko što biti ne će.
Bog zna, što su već najbliži dani
Dosudili nama dvoma tužnim,
Ne će li nas nauvieke možda
Rastaviti jedno od drugoga.
Ah, zar ne znaš, da se i danaske
Ove sreće samo dokradosmo,
Da pod živu meni glavu braća
Zabraniše tebe dočekati,
Ko što isto tebi roditelji
Zakratiše[23] korak k ovom pragu,
Koj' njihovu ne doliči[24] domu.
Oj zašto si oko na me svrno,
Na siroče, zabitno[25] djevojče,
Na neznatan cvietak u travici!
Zašto si ga trgnuo od zemlje
I uzdigo sebi do visine,
Kad uz tebe nije mu opstanka?« —
Na to oblak ozbiljnosti tegne[26]
Preko vedra čela mladićeva,
Ispod njega oko munjom sievne.
Mladić usta i prekrsti ruke,
Tone glavom u duboke misli,
U mislih mu odluka dozrieva.
A djevojče sjedeći pred njime
Ruke vije njemu oko pasa,

[12] ukaza se; [13] stiže sekući more; [14] stane uz kraj, a konopac poleti; [15] onome koji je stigao, došljaku; [16] slovo; [17] lica; [18] potomak, dete; [19] stena, hrid; ovde: prepreka; [20] pokaže im drukčiju sliku, stanje; [21] podati se; [22] uspavati, otkloniti; [23] zabraniše; [24] dolikuje; [25] povučeno; [26] prevuče se.

Digitized by Google

Glavu sklanja njemu na srdašce,
Crne kose do zemlje prolieva,
Pano čeka kano osuđenče[27]
Na preblizi omašaj[28] sudbine. —
Mladić trgne glavom u visinu
Kao jelen, kog promaši zrno.
»Ustaj, Zorko, gledaj mi u oči,
Iz njih čitaj, kud mi duša skrenu.
Veseo sam, vidiš, i razbistren,
Na vrhuncu stojim ti odluke,
S koje svietlu našoj sreći stazu
Produženu gledam u budućnost.
Nije nama ovdjeka opstanka,
Gdjeno sudbi omiljeli niesmo.
Preko mora, preko mora, ljubo,
U Taliju, zemlju ljubovnikâ,
Prebacimo srdaca nam težnje!
U napuljskom *„sretnom polju“*
negdje
Naći će se i za nas mjestance,
Da nam bude na ugodu dvoma.
Imam tamo po rodu poznanstva
I na vjeru pomoći obilne,
A što nemam, lako će se naći,
Kad budemo pred Bogom u svezu[29],
A pred ljudmi bez svake bojazni.
Da l' mi, ljubo, pristaješ uz naum,
Il se drugoj domišljavaš misli?« —
Nasmieh blagi, milotužni svane
Djevojci na licu: »Milovane,
Šta me pitaš? Na životu s tobom
Jedino se osniva mogućnost
Mog života na ovome svietu.
Niesam svoja, otkad tebe ljubim,
Nemam misli drugih nego tvojih,
Jer su meni, ko bršljanu grane,
Oko kojih savijam se dušom.
Taman obzor svud nas obastire,
Jednim putem valja udariti.
Bilo kako — budi volja tvoja,
U toj noći ti si zviezda moja!« —
»Ti si anđel, iz kojega usti
Duša trepti na kriocih riečî,
Te predivnom zadišeš me silom;
Pouzdanje tvoje mi je oklop
Prama svakoj neba, pakla strieli.
Bog i duša, na nogu sam sada.
Junak čili osovljen[30] u buri,
Koja živa oborit me ne će!
Brže sada pospremi se, dušo,
Danas nam je još za tamne noći
Do otoka Svetog Andre prieko
Pod zaštitu samostana sveta,
Svetog Benka, gdje me glavar sînî[31],
Otkad meni prestavi[32] se otac,
Njemu srcem prijatelj najbolji.
Tamo ćemo zgodu pričekati,
Koju dugo ne treba izgledat[33],
Da nas baci na obalu drugu.«

Vlašići su nebom poskočili,
Vedra noćca na gluho zaspala,
U snu samo katkad progovara
Muklim glasom sova sa zvonika,
Koj' se iznad Dragićevih dvora
Ko prst diže sudbine prieteći.
Lagan vjetrić s kopna zalavori[34],
Mreška more, mirna jedra draži,
Mirna jedra, što se biele morem,
Ko labudi mirno plandujući.
Lakim vjetrom otisne se lađa,
Tiho, tajno ispred bielih dvora
S ljubovnici k novom cilju krene,
Brzo plovi s njima a tihano,
Hoće samom uspavanu moru
Da ih tihog preko sna[35] ukrade.
A njima se prestavio[36] s misli
U zabitnost sav sviet naokolo,
Dusi su im krilaticom nadom
Odmašili svietu iz okvíra
Preko mora u kraje od sanka.
Tamo trepte po brdih, po dolih,
Po livadah i po cvjetnih luzih[37],
Po bajištu raja namišljena[38]
Izbiraju, prebiraju zgodu,
Ogledaju, pregledaju stranu,
Traže gdje bi ponajljepše bilo,
Da se spušte raskoši u krilo.
Ah, nit vide, nit čuju, što biva,
A sudbina međutiem već hiti.
Netom lađa hitroplovka[39] klizne
Iza rata[40] Mrčice strmoga

---

[27] osuđenik; [28] dohvat; [29] vezani, venčani; [30] osnažen; [31] smatra za sina; [32] umre; [33] čekati; [34] zalahori, dune; [35] za vreme tihe noći; [36] nestalo im je sveta iz misli; [37] po gajevima; [38] u vrtu zamišljenog raja; [39] brza; [40] rta.

Digitized by Google

Pred crkvicu, koja mjesečinom
Na čelu mu sjaje ko čelenka,
Glas zavikne neki po dva puta,
Glas zavikne, a djevojče cikne,
Kao jeka od istoga glasa:
»Jaoh nama, to su braća moja!«
Mladac čili na noge se skoči
I u skoku otriezniv se straha
Veslo hvata, besjedom prihvaća:
»Na veslu nam sreća i spasenje,
Brže, Boško, da im utečemo!«
Oba mladca duboko u more
Vesla bodu ispod njih se vijuć'
Ko u vihru jablana dva mlada.
Lađa leti, leti divnim letom,
Reko bi si, da ju samo tjera
Nestrpljenje i goruća težnja
Drhtajućih u lađi srdaca.
Lađa leti, a za njom se druga
Kao munja u potjeru dala;
Da li će ju stignut, da li ne će,
Oko više ne može razabrat;
Daleko su začas odmašili,
A mjesec su na obzoru sinjem
Slabim svjetlom zamienile zviezde.
Al zatutnje groznih rieči vika
Od obale Svetoga Andrije,
Iza vike puška pukne gromko,
Iza puške neki jauk jekne,
Za jaukom sve umukne mukom.
Pred zoru se braća kući vrate.
Sobom kući i sestru dovedu,
A iz lađe iskrcaju tužni
Mrtvo tielo brata najmlađega.

II

Novog dana sunce zagledalo
Crnu žalost, kojom potamnjeli
Preko noći Dragićevi dvori.
Zgrnulo se oko tužne braće
Otočana[41] i nesretne sestre
Svekoliko rodstvo i poznanstvo;
Ženska lica suze obasule,
Muška lica ozbiljnost zasjela,
Sve na čudu i grozi se našlo
I sve stoji tiho mramorkome[42],
A sve žali žalost gledajući.
Braća dvore mrtvu ostavbinu[43]
Milog brata dvorbom milotužnom.
Na odar mu bielo ruho steru,
Na uzglavlje meću mu bosilje,
A na grudi, gdje ga je probilo
Smrtnom ranom zrno ubojito,
Od ružica saviše mu vienac,
Te će reći bratac najstariji:
»Evo, sele, vjenčanog ti vienca,
Koj' ljubavi tvojoj docvatio,
Na njemu ti blagoslov i sreća!
Brata ćemo lako prežaliti,
Na smrt nam je oko naviknulo,
Svaki dan se sočivajuć'[44] s njome
Na ponorih opasnoga mora;
Al od tebe što ćemo počinit,
Što od tebe, što li od sramote
Pred poštenim ovog svieta licem?
Siromasi, puki siromasi
Dosele smo bili, ali sretni,
Jer nam otac namro[45] čisto ime,
Jer nam svuda dobar glas se čuo.
Odsele smo bokci[46] sramotnici.
Otvrdnu nam zalogaj u ustih,
Ogrknu nam srk[47] vodice hladne,
Otiesni nam kuća i odjeća,
Kako ćemo živjet od sramote?
Sramota nam ispod nogu tutnji,
Sramota nam svud okolo šapće,
Kako ćemo klonit se sramote?
Sramota je potuljena lica,
Sramota je strepiljva ogleda[48],
Sramota je glavinjava[49] hoda,
Kako da nas ne izda sramota?
A ti živa pred očima našim?
Pa u živu sestrinu obliku
Da nam živi i sramota naša?
Oh, zajedno s bratom da nam te je
Zakopati u zemljicu crnu!« —
Jadna Zorka, nesretna sestrica,
Povrh glave mrtvog brata stoji,
Na njega se sagnula duboko
Kao plačna nad grobnicu vrba,
Zastakljene zjenice upilji
Nepomičnim pogledom u njega,

[41] stanovnika ostrva; [42] nepomično, ćuteći kao mramor; [43] spremaju posmrtne ostatke brata; [44] gedajući joj u oko; [45] ostavio; [46] siromasi; [47] ogorčao nam gutljaj vode; [48] plašljiva pogleda; [49] nesigurna hoda, posrćući.

Digitized by Google

Al uz njega na istome odru
I nje radost i nje sreća leži.
Ništ' ne reče na bratove rieči;
Što da reče? Ah, gdje su joj rieči,
Gdje li misli, gdje čuvstva, dje razbor?
Sve u jedno klupko zamršeno
Zgrčilo se u bolnijeh grudih.

Ali neki mrmor mukli
Po skupljenom svietu zamnje[50],
Neki šapat kobna lika,
Kao onaj vjetar grozni,
Pred olujom koji krene,
Da naviesti groze njene.
Bratove se rieči kao munje
Razažižu u općemu čuvstvu.
Plamen sreta od oka do oka,
Zapali se obraz od obraza,
Srca kipe, žile brekte gnjevom,
Pučkog suda osudak[51] je strašni
Nesretnici dozrio na užas,
A na usta Vuka starješine:
»Što slušamo, nikada ne čuli,
Što gledamo, nikad ne vidjeli!
Na Lopudu takovoj sramoti
U živijeh osamdeset ljeta
Ne doživjeh još nikada glasa,
Da se tako zaboravi djeva
I stropošta pod noge poštenje;
Od ljudi je zazor i sramota,
A od Boga velika grjehota.
Skidaj, diete, crven-kapu s glave,
Obrazu ti ne pristoji više,
Nek te gleda gologlavu sunce,
Kao što si ogoljela[52] stida;
Nosi grješnu iz te kuće glavu
U nemio sviet za tuđim hljebom,
Prebijaj se od zla do gorega,
Od nemile kuće do nedrage,
Svaka će te brzo otpraviti,
Gdje omrkneš, osvanuti ne ćeš,
A gdje kloneš, počinuti ne ćeš.
Zaželi se domaćeg ogrjeva,
Blage rieči i prijazne ruke!
Moli Boga — molit ćemo i mi —
Da čim prije liši te života,
Da prikrati i tebi i nama,
Što po tebi na ukor nam dade.
Ajde, diete, u nemilost svieta!«
I skidoše kapu joj sa glave,
I ljudstvo se na dvie strane zgrne
I otvori među sobom ulicu,
Kojom da će poći nesretnica
Zauvieke iz miloga doma.
Pođe... stane ... i ne može dalje.
Od teškoće nesnosive boli
Na živom se okameni tielu.
Od ubjela[53] kao kip izdjelan,
U kom kipar[54] utjelovi[55] pojam
O žalosti združenoj s krasotom,
Ona stoji bez čuvstva, bez misli —
Zapanjena u crnome krugu
Strašne sudbe, s kojeno mračila
I duša joj u nesviest se smrče.
Zablene se ljudstvo od tog jada,
Razjarenost u grudih mu stine[56],
Razbire se, osvješćuje sviešću,
A razbor mu pretegne u misli:
Je li pravo, je li Bogu drago,
Da grješnici oni tako sude,
A grješnici i oni su ljudi.
Na čem li su, ne znadu se snaći,
Žao im je, a pravo im nije,
Izmeđ mila i nemila čuvstva
Srca im se u grudih ciepahu.
Tiem na vrata banut će poglavar
Samostana svetog Benedikta,
Po imenu siedi otac Marko.
»Mir sviem ljudem i blagoslov božji!«
On prozbori glasom miritelja,
On prozbori, a ljudstvo odahne
Na rieči mu, kao iza mòre,
Izruči bo jednim, jednodušnim
Tiem odahom rješenje mu svojih
Toli kobno sraženih[57] dužnosti.
On prozbori, a nesretna Zorka,
Kao na glas uskrsna anđela,
Osviesti se i raširiv ruke
Dobrom ocu u naručaj padne,
A otac će progovorit svietu:

---

[50] prošapta; [51] osude naroda; [52] lišena, bez; [53] alabastra; [54] vajar; [55] ureže; [56] stiša se; [57] sukobljenih.

Digitized by Google

»Ajte, ljudi, svršili ste svoje —
Ubijaste — ubiti nemojte! —
Dosta budi ovog jednog mrtca,
Evo smrti u obilnoj mjeri,
Podvostručit nemojte joj žalost;
Ovoj kući dosta je velika.
A mislite i rasud'te pravo:
Je l' sva krivnja tu na ženskoj glavi,
Ženska pamet slaba je koriena,
Muškoj ruci lako se podaje,
Veća sila uviek pravo ima,
Ako pravo i pravedno nije.
Tko će krivit slabu, krhku[58] ladu,
Burnom što se povjerava móru,
Kad tisuć' ih sretno poisplovi,
A dvije tri samo razbiju se.
Tko će krivit nesretnu djevojku,
Što ljubavlju omamljena silnom
Njoj se vjeri[59], razbor iznevjeri,
Kad u svetoj toj nebeskoj strasti
Milijuni cilj dokuče sreće,
A gdjekoji samo ga promaše.
Bud' li[60] pako i kriva i dužna —
Bog je dobar i bolji od ljudi,
U njegovoj velikoj milosti
Ispovieđu proštenje će naći.
Pod zaštitu ja ju svoju primam,
Sad je samo Bogu odgovorna.«

— — — — — — — — —

Ljudstvo stoji zablenuto — — —

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

»Dobri oče, ja u vaših ruku?
Je l' Milovan jošte živi,
Je l' na vjeri meni osto,
Ko što vjerna ja sam njemu?
Oh, tek sada vjerna sam mu!
U nekakvoj tamnoj noći bijah,
Slaba bijah, drhtah, kao trska
U oluji opakoga svieta.
Osviestih se, mirnim okom mogu
Sad u moje pogledati sunce:
Oj ljubavi, moje sunce žarko!« —

— — — — — — — — —

»Riešite me i budućieh grieha,
Jer ću griešit, ako ljubav grieh je.«

(1855)

[58] lomnu; [59] poveri, poveruje; [60] bude li.

Prvi ljudi

I

Blaga misli pobožna razuma,
Inokosna[1] bjegunice mila,
Kojano se kloniš općeg druma
Kroz ravnice svjetskog ništavila.
Zapuštenom stazom pojedinih
Samo hodiš, ko samica vila,
Uvis težeć' po hridnoj strmini
K onom vrhu, s koga tek se vidi
Svieta obzor u pravoj istini,
Koja uzgred po kršu i hridi
Cvieće kupiš ono blagoslovno,
Ali prosto, te ga sviet se stidi,
A vrativ se š njime u ljubovno
Zaklonište, milom domu svome,
Njime kitiš, pred svjetinom skrovno[2],
Svetu sliku Bogu velikome:
Tebe zovem, s tobom kanim poći,
Vjereći[3] se vjerovanju tvome,
K začovječju[4] u vremena noći,
Da nagađam — po razmnivi[5] samo —
Kako tada iz krila svemoći
Jedno zrnce strûnî[6] se ovamo
I zametnu ovdje klicu onu,
Ljudskom lozom koju nazivamo.
A ti, Bože, prosti mi smionu
Tu nakanu, kojom u najdublje
Ljudem tajstvo[7] slab mi duh zaronu!

[1] sama, usamljena; [2] skrovito, potajno; [3] poveravajući se, uzdajući se; [4] vreme pre stvaranja čoveka; [5] po naslućivanju; [7] strese se, padne; [7] tajnu ljudima.

Digitized by Google

Tvorac zovnu; s anđeoske trublje
Svi prostori zamnješe[8] beskrajni,
Življom vatrom usplamtješe zublje
Kriesnih zviezda i sunaca sjajnih,
Klici slasti, glasi vječne sreće
Po visinah, po dubljinah tajnih
Uzavreše na veselje veće;
Sveti puci[9], duhovi bez broja,
Uskriliše kreljuti plamteće[10]
Put središta rajskog perivoja[11],
Gdje se sjaje sve sjajnosti dika:
Bog u slavi vječnog si ustroja.
Tvorac zovnu; čete blaženikâ
Na podnožje njemu dopadaju,
Po oblacih zlatoruna lika
Tu se kruže, vrste i ređaju,
U kolo se blaženosti slože
I veličja pjesan[12] zapjevaju:
»Slava tebi na nebesih, Bože!«
Kolo s' ori, a š njime u slogi
Kruzi[13] zvuče, svi sjaja velmože
I njihovi svi osjajci[14] mnogi;
Neizmjernog nebeskoga svieta
Sve glasove u sklad divno strogi
Spaja samo jedna ljubav sveta.
Kolo s' ori, a sred kola ista
Anđeo stupa na čelu od četâ,
U ruci mu alem-čaša blista,
Ko iz sunca da je salivena,
A u njojzi mjesečina čista,
Te se svjetlost pred povorkom njena
Kao zviezda prethodnica kaže[15].
Anđeo niknuv nikom na koljena
Alem-čašu pred Tvorca polaže.
Višnji digne blagoslovnu ruku,
Valovi se glasja poutaže[16]
I izumru u poslušnom muku:
»Ja sam ljubav, sve što stvaram, krećem
K daljem boljku[17], k uglednijem struku[18],
Svud na nizak viši stupanj mećem,
I dosljedno od reda do reda
Sviet si dižem k savršenstvu većem.«

I Gospodin anđela pogleda
Zemljozora[19], mile zemlje naše
Čuvaoca, njemu zapovieda:
»Zemljozore! Iz života čaše
Jednu kaplju na zemlju mi proli',
Dođe doba, uzroci nastaše,
Da i na njoj život se pomoli
Više vrsti, njojzi nov sasvime.
Kaplju prolij, za njom spust' se doli,
I gdje ona zemljice se prime[20],
To mi zrno podigni iz praha,
U moje ga blagoslovi ime
I mog vječnog udahni mu daha,
Da čovjekom stvori se, da steče
Vlast i silu neumrla maha[21]!«
Anđeo čini, što Gospodin reče.
Sa vrhunca nebeske visine,
A iz čaše, s koje život teče,
Sitna kaplja kao zviezda sine
Ispod ruke anđelove desne
I kroz neba prozračne pučine
Blistajućim tragom dolje kresne[22]
Zemlji u prah, u prahu potamni.
Anđeo čuvar, kreljuti nebesne
Vijajući, sliedi trag joj plamni,
I gdje ona na zemljicu kanu,
Tu se spusti i on. Zemlja zamni[23]
Od radosti, u dnu svom tvrđanu
I nesvjesnu s tog dotika[24] sveta
Brecnuvši se kao da uzda'nu.
Povjetarce vesela pokreta
Skuplja glase pticâ žuborećih,
Romon vodâ i šušanj drvetâ
I stoglasno toj s' odzivlje sreći,
I stosuzno[25] od radosti plače
Sa rastinja rosicu roneći.
More šumi i udara jače,
Valovite grudi silno diže,
S ushićenja kao da mu skače
Burno srce u dubljinah niže.
Razgale[26] se magle i sutoni,
Nebo zemlji privije se bliže,
Ko na cjelov da se njojzi skloni,
Nasmije se zemlja krasnom danu,

[8] odjeknuše; [9] anđeoski narodi; [10] krila osuta blistavim ljuskama; [11] bašte, vrta; [12] pesmu veličanja, hvale; [13] nebeska kola raspoređena po stepenu blaženstva; [14] koji dobijaju svetlost, sjaj od velmoža; [15] pokazuje; [16] utišaju; [17] boljitku, boljoj sreći; [18] obliku, raščenju; [19] anđeo koji gleda i čuva zemju; [20] dodirne, gde padne; [21] zamaha; [22] sleti u blistavom tragu, kao kresnica; [23] zabruji; [24] dodira; [25] sa sto suza; [26] raščiste se.

Digitized by Google

Najkrasnijem, kog joj igda doni[27]
Luč nebeska, otkada joj planu,
Da ju vodi oko sebe kretom.
Anđeo digne ljevice na dlanu
Zrno praha, desnicom ga svetom
Blagoslovi, udahne mu daha
Božijega i, udahnuv netom[28],
Prvi čovjek stvori se iz praha;
U sviest svoga opstanka se prene,
I ustrepti od radosna straha,
I usklikne s raskoši blažene:
»Stvoritelju, stupiv ti među plode,
Na tvom svijetlu o presretna mene!«
Bože mili, kolike ugode
Svakom nama od iole ćuti[29]
Kad gledamo krasote prirode,
Premda jesmo već toliko puti
Gledali ih, nagledav se siti!
Kolika li — prama našoj sluti[30] —
Morala je ona radost biti,
Il radosti, pravo rekuć', sila,
Koja prva Adama ushiti,
Kada mu se otprla sjetila[31]
I luč svieta slašću bez imena
Na juriš mu dušu osvojila!
U krasoti tiela savršena,
U nje sjaju s mladosti i snage
On tu stoji, prvnik[32] svog plemena,
Neposrednik božje ruke blage,
Zemlje putnik prvom stopom teke[33],
Kojom na njoj nastupi si trage,
Da buduće u vieke daleke
Ljudski porod sa sobom povede.
U omilju[34] blage ćudi meke
On tu stoji, nasusret mu grede[35]
Sviet vaskolik, utisci[36] se nudi
Blaženiku njemu bez uvrede
I blagoti[37] na njegovoj budi
Jaku želju, te bi rad primako
I pritisno cieli sviet na grudi,
Da za drago milo vrati tako.
U središtu duhovnog spoznanja[38]
On tu stoji, duhu mu se lako
Svuda krile[39] zraci dosizanja[40].
U visine, u dubljine svieta
Daleko mu božji duh osvaja[41].
Jasno mu je, kako s Njeg'vog cvieta,
Samo s Njeg'vog vječni sviet je plodan,
Kako Njeg'vog ispod tvornog dlieta
Sve u svietu oblik prima shodan,
I sve kako, a na radost samu,
U vječnosti viek svoj ima zgodan.
Zato probiv svog nebitka[42] tamu
Kličuć' on se taknu zemlje crne,
Ne plačući, ko što djeca sva mu.
Anđeo božji put nebesa pr'ne,
A glas prvi prvoga čovjeka
Jekne jekom, s gore gori grne[43]
Širom zemlje do neba daleka.
U hram svečan zemlja se pretvori
Komu s prvog svetih zvonâ zveka
Velebitni zamnievaju[44] dvori.
Na nebesih blaženstva se množe
I pjesan im u hram dolje s' ori:
»Slava tebi i na zemlji, Bože!«

II

Sa brežuljka u zemaljskom raju
Adam gleda po rajskoj pučini,
Kojom božje sve milosti sjaju
Utieljene[45] u živoj istini;
Adam gleda, sviet si razabire.
Ne sjećajuć' viđenja se inih[46]
Željna duša sva mu se rastire
Prvog puta po predjelu prvom;
Kudagodjer oko mu dopire,
Tud i misli sve mu sliede vrvom[47],
Trepte, stanu, pozasrknu sreće
I pak krenu, zasićene mrvom,
Nezasitne s nove želje veće,
Ko leptiri kad im uskrs svane,
Iza zime blago pramaljeće,
Te ih miris na cvjetne poljane
U razbludi[48] vodi i opaja.
Adam gleda na uzor sazdane
Sve ljepote svoga zavičaja,
Svaki pogled nove mu otvara,

---

[27] donese; [28] tek što; [29] ko ima i malo osećanja; [30] prema našoj slutnji; [31] kada mu se otvorila čula; [32] prvi; [33] tek; [34] u milini; [35] ide; [36] raznim utiscima; [37] blagosti; [38] svet sa svoilm utiscima je prvi izvor saznanja; [39] šire se; [40] shvatanja, razumevanja; [41] sviće, otvara se; [42] nepostojanja; [43] navali, ode s gore na goru; [44] veličanstveni dvori odjekuju; [45] ovapućen, utelovljen; [46] drugih; [47] vrveći; [48] uživanju.

Digitized by Google

Svaka novost dublje ga ubaja[49]
U to more krasote i čara.
Cvieće krije svud zemljište sretno,
Svakim časom inako[50] se stvara,
Kao more valovito cvjetno
Talasa se po briešcih i dragah!
Po drveću silno voće ljetno,
Kao zlato iz zelena saga[51]
Izmeđ lišća zagasito jasna
Poviruje — blago izmeđ blaga.
Sa svieh strana žubor-voda glasna
Prošuškuje i romonom zbori
O ugodi[52] tečaja si krasna
A kroz cvieće, što ju svuda dvori,
Klanjajuć' se, da joj ljubi lice,
Ljubeći ju, da odveć ne skori[53]
Ostaviti rodne si glavice.
Potoci se blistaju po nizu[54]
Raspredeni na srebrene žice,
U sjajnom se skrivukajuć[55] klizu[56]
Brežuljcima ogrljaje[57] nižu
Od gajeva, što su im nablizu;
Iz jezerca u jezerce stižu,
Biser taru preko vodopadâ
I rasprahom[58] bielu maglu dižu,
S koje uzduž po zelen-livadah
Tisuć' dugâ i tisuć' se sjaje;
Slavoluci očinjih naslada.
A grmuške vidjet je i gaje
Zelenjet se iz poda šarena,
Rasipnica ruka kano da je
Silne kite bujna zimzelena
Razbacala od radosti neke.
Sjajući se s dragoga kamena,
A bieleć' se kao mliečne strieke[59]
Raspinju se putevi i staze
Po obzoru, blize i daleke
Sve krasote, što ih oči paze,
U čarobnu svoju mrežu love.
Dalje šume mrke si obraze
Osvjetljuju, ko otoci[60] plove
Zelen-tamni po svietlome kraju,
Veće brieške i manje bregove
Velebitnim krunami vjenčaju
A gorama u dnu kriju stube[61],
Divne stube u nebesa raju.
Plavetnice gore obzor rube
S jedne strane, s druge vali mora
Bibajuć'[62] se nebu skuta ljube.
Vedro nebo od mora do gora
Svod si sali od modrila tmasta[63],
Po modrilu ko da rujna zora
Šaku sjaja prosu rumenasta,
Te je njemu cio danak dika,
Da se s krasom jutarca ne rasta.
Sunce sjaje navrh tjemenika[64]
I luč dieli iz zlatnog si krila
Na pozlatu sviem stvorom vidika,
A blagost mu svjetla tiha, mila
Dozvoljuje, usred biela dana
Da i noćna vide se svjetlila
Po pučini modroj rasijana;
Oko njega kriesan nemir goje[65],
Kao pčelad zlatokrilovana
Da se roji kraj matice svoje.
Ali ote[66] sve ljepote šta su,
Pojedince bilježeć' im kroje[67],
Prama onom cjelokupnom krasu[68],
Prama onom prekrasnome skladu,
Po kom, jedna s drugom u saglasu,
Sve međ sobom suglasje imadu;
U kom jedna drugu popunjava,
Miris cvieću, cvieće tihom hladu,
Hladak gaju savršenost dava;
U kom šume, gaji i dubrave,
Voće, lišće, bilje, cvieće, trava
Na miloti različnosti prave,
Jednu samo prekrasnu odoru
Da od više krasotâ sastave;
U kom vrelu i potoci k moru
Zvučno teku, tamo svoje vale,
A svoj romon družeći[69] žuboru,
U sklad divan božje liju hvale,
Koja sebi tu stvori glasila
Svieh u stvari do najmanje male;
Gdje prirodi ne kucaju bila
Burnom strašću, već u blagom miru,
Te blaženost tu se udomila
Slikom neba u zemskom okviru.
Adam tone u sve te divote,

---

[49] utapa, očarava; [50] drukčije; [51] ćilima; [52] ugodnosti; [53] žuri, hita; [54] nizinom; [55] krijući se; [56] klizanju; [57] od šumaraka nižu im ogrlice, đerdane; [58] kao prašina satrvenog bisera dižu se u maglu; [59] trake, pruge; [60] ostrva; [61] stubove; [62] talasajući se; [63] ugasita; [64] zenita; [65] podržavaju blistav nemir; [66] te; [67] sastave; [69] krasoti; [69] pridružujući.

Digitized by Google

Misli gubeć' u misalâ viru[70],
Al kako mu i godile ote,
Ipak mašta još ljepše i bolje
U daljini stvara mu krasote,
Koje, da ga sasvim zadovolje,
Osobitim laskaju mu blagom.
I s brežuljka on se spusti dolje
Po stazici netrvenoj tragom,
I šeće se kroz te cvjetne bašte,
Kroz prodole zelenijem sagom,
Kraj potoka, koji milo švašte[71],
Kroz uzorno plodne perivoje,
Al s' uzora ne nalazi mašte;
Što on traži, ljepše, inako je.
I probija gaje i dubrave,
Gdjeno zvieri njega se ne boje
Već mu okol'[72] bezazlene prave
Te lagode novom vladaocu;
Gdje ptičice svud mu doček slave,
Prebirajuć' na gipkom gr'ocu
Ponajslađa pjevanja ljuvena[73]
Na ugodu prvom slušaocu;
Gdje i gusta svetotajna[74] sjena
Hladak stere, nad pokojem bdije,
I nudi ga slašću mirna trena[75].
Al Adamu do tog svega nije,
Želja i tu željom mu ostaje.
I paznije on okolo zrije[76],
I pospješi svoje koračaje,
Dalje, daljne u skrovne daljine
Za uzorom sliedi uzdisaje;
Hrli, strepi, čezne, vene, gine,
Misli uviek: sad će banut, sada;
Ah, sve tlapnja[77], a nigdje istine!
I na srce tiha sjet mu pada,
Lagan predvoj[78], začetna potjera
Ljute vojske jadâ odnenada[79].
I ogorčen tom kapljom čemera
Krok umjeri i lagahno nica[80]
On se spusti do jednog jezera,
Gleda silu hitrijeh ribica,
Gdje s' vrcaju u svom življu čistom,
Te zapanjen i oblik si lica,
Prvi ljudski, opazi u istom.
To je ono, što mu manjka[81] sreći!
Niem od čuvstva, a zabliešten blistom,
Blistom lika, požudom plamteći,
Ruke širi, pohiti i grezne
I ponikne[82] željen kip doseći
I pritisnut na grudi ljubezne;
Al ribice, poplašene time,
Vodu smute — kalom[83] lik iščezne.
Adam stine[84] od ledene zime,
Kojom bol ga shvati[85] s tog udara,
Ne zna, šta je, nit što biva š njime,
Srce puca, misao mu tumara.
Bol je majka čuvstvu pobožnomu,
Teretom nas na koljena shara[86],
A uzdahom uskrili k Onomu,
U kom sva moć i milost se stjeca[87]
Na utjehu i pomoć svakomu.
Te i Adam skrušen sada kleca,
Ruke sklapa, uzvisuje čelo,
A glas prvu molitvu mu jeca:
»O moj Bože! Sjetno, neveselo,
Jer bez druga, ja sam ti siroče.
Smiluj mi se, savrši si djelo
Po ljubavi, kojom ga započe,
I biću mi privij biće slično,
Poli sreće drugu polu, oče!
Da u njemu ugledam Ti lično
Svu premilost, kôm mene zaođe[88]
Š njim da hodim kroz žiće si dično
U zamjeni vođena[89] i vođe,
U svjetlosti odsjeva i sjaja,
Sâm u sreći nesrećnik sam ôđe[90],
Sâm u raju ja ti nemam raja!«
I žalosti sila ga obrva[91]:
Prvom žrtvom zemaljskoga vaja,
Prvim plienom umrlijeh crva
Tužan Adam na zemljicu pane,
A gorka mu jedna suza — prva —
Licem dolje do nad srce kane.

III

Adam zaspa, miran sanak mu je.
Noć se budi, trudni danak driema,
Noć ustaje, danak zažmiruje,
Jer im bdjenja usporedo nema.

---

[70] vrtlogu, bujici; [71] žubore; [72] okolo; [73] ljupka; [74] tajna; [75] trenutka; [76] pažljivije gleda; [77] sanjarija, priviđenje; [78] lagan unutrašnji sukob; [79] početak potere jada iznenada; [80] ničice, licem k zemlji; [81] nedostaje; [82] bukne željom da zagrli; [83] u blatu; [84] sledi, smrzne se; [85] obuze; [86] obara; [87] stiče; [88] kojom me zaodenu; [89] onoga koga vode; [90] ovde; [91] shrva, obori.

Digitized by Google

Noć ustaje sjajno i odlično,
Na kraljevsku svečano s' oprema
U odielo prema tomu dično:
Na glavi joj zvjezdokruna[92] vječna
Rasjala se zlatom neobično,
A na čelu čelenka[93] mjesečna
U bjelje se srebro razblieštila,
Kroz kosu joj sjajna pruga mliečna
Sjajnije se pletom proizvila;
Po odori, koju tka si sama
Iz bljedila i tankog tamnila,
Oživjelo na tisuće plama
Sa kriesnicâ, što po njojzi vrve,
Ko da zviezda o zviezdu se lama,
Te se dolje iskricami mrve.
Duga skuta odori se tmasna
Otegnula zemlji na obrve,
A po skutih biser-rosa krasna
Osula se bezbrojem kapljicâ.
(Med biserom tiem i zviezda jasna
Adamova blista se suzica.)
Sjajna noćca skoro bieli danak
Domašila[94] svjetlom svoga lica,
Tę ptičice ne misle na sanak,
Već pjevaju svjetla u obilju,
Ko s večera da im je uranak.
Vjetrić trepti cvjetnom po omilju
I mirisom noći se udvara,
Lepršа se po rosnome bilju
I biser joj pod noge obara,
Slatko šapće, ševelja[95] i šuška
I nju milu milo razgovara.
Sva priroda kao s jednog duška[96]
Slasti diše, a duh se veselja
Svuda javlja il veselo sluška.
Noć prekrasna, svieh noćî nedjelja,
Prošlog dana blizanica prava!
A raj u njoj raskošna postelja
Blagom miru, u kom Adam spava!
Adam spava, prvi sanak sanja.
Čistom duhu san je veća java:
On bo u njem riešen tamnovanja,
Prostih krila, vida nesužena,
Uvis hrli, gdje mu krug se znanja
I buduća raspne na vremena.
Gledajući s visine udesne[97]
Vrieme mu je sve istog plemena,
Sve sadašnjost, kud se godjer vesne[98].
Ah, bje, biva, bit će, to su samo
Tri pregrade uze[99] nam tjelesne!
I Adamov duh sad trepti tamo,
Sokolom se vije iznad strana
Budućnosti, i sad sjeda — kamo?
Ko na oblak previsoka stana.
Neizmjerno nebo oko njega,
A duboko pod njime usjana
Bielom luči zemlja ko od sniega.
Mili mu se gledati ju tako,
Ali ona u daljinu bjega,
Bliedi, tamni, gasi se polako
I pocrni — ugljen izgoreli;
A on za njom ražali se jako,
Čezne, vene, poletjeti želi;
Al mu želji ne odolje sila:
Obviju ga oblaci debeli
I prieče ga uzvijati krila.
Iz te tuge silan triesk ga prene:
Živom vatrom s nebeskog ognjila
Munja kresne kroz zgusnute sjene,
Da gromom joj sve nebo protrne,
A sviem zviezdam svietlo oko trene;
Munja kresne, oblake razgrne,
Jedni desno u beskrajnost nose,
Drugi lievo svoje magle crne.
Od munjine ražarene kose,
Ko varnica spod gromnog udarca,
Jedna iskra odsine napose
I Adama zgodi u njedarca.
Al mu striela naudila nije,
Već ga grije kao misao starca,
Kad se sjeti ljeta mlađahnijeh.
Oj, grije ga i čuvstvo mu topi,
I srce mu čuvstvom prenalije,
I bujicom čuvstva mu rasklopi
Tiesne grudi, i provali silnom
Riekom svjetla iz njih, koje snopî[100]
Dolje suklja i luči obilnom
Zemlju opet sjajno preobrazi.
A najednoč, splavljen[101] riekom čilnom[102],
I on dolje na zemlji se spazi,
I tu gleda sad čudesa nova:

[92] zvezdana kruna; [93] srebreno pero: [94] izjednačila; [95] čarlija; [96] daha; [97] podesne; [98] krene; [99] veza, okova, tamnice; [100] snopovima, [101] poplavljen; [102] jakom, burnom.

Digitized by Google

Rieka buji, pa se razilazi
Na tisuće svietlijeh trakova,
A trak svaki na tisuće strieka[103],
I čini se, silna rieka ova
Da ne teče sa obična tieka,
Već da puzi, gmizi, promiče se
S sile božje svietlijeh nasjeka[104],
A ta mravad svuda prostire se,
I polegne gore i doline
I na sinje more se rastrese.
Sad zadršće zemlja iz dubljine
Ko sa neke tegobe nutrenje:
Tlo joj puca, zievaju pećine
I rigaju vodu i kamenje,
Kidaju se vrhovi gorama,
Razdrobljeno kotura se stienje,
Drvlje pada kao krhka[105] slama,
Izlieva se oblakom grozota,
More kipi, baca se pjenama,
Nad obale raste mu strahota —
Voda, voda! sve kopno poplavi!
Gamad izmeđ razvalâ se mota,
Uvis hiti, što se ne podavi,
Svako svojim stenjuć' pod breme-
nom;
Prizor sličan onom, kad se mravi
Mravinjaku u svom razorenom
Žure spasit sebe i svojinu.
Sve se gore zasjaju sljemenom
Od mravadi, koja tu isplinu;
A iz toga po sljemenih sjaja
Neizbrojne sada vatre sinu,
Kao širom zemskog površaja
Da se slavi večernje Ivanje.
A te vatre čudna su značaja:
Različne su, i veće i manje,
A različnost i s bojâ je njimi,
Te se nebo sve šareni sa nje.
Stupovî se dižu plamenimi
U visinu i svod nebu liže,
A oko njih u ogromnoj plimi
I osjeci oni mravi gmižu.
Svejednako amo tamo teku,
Katkad kao da se rado stižu,
A ponajveć, gojeć' mržnju neku,
Na toliko čopora se diele,
Koliko je vatrâ na vidjeku[106].
Zatim strašan vihar preko ciele
Zemlje duhne i te vatre srazi,
Zametne se ognjen boj: u striele
Pretvore se sviem vatrama mlazi,
Treskaju se, gnjetu[107], dave, kolju —
Bies u srdžbi, strahota u snazi!
A sve samo s strasti, koja bolju
Vlast da kaže, a svaka je huda.
Sva je zemlja pepeo, na nevolju
Silniem mravom, koji ginu tuda.
Taj okrešaj riedi i maleni[108],
Kako gine mnogo vatrâ svuda,
Gaseći se dobitnicâ plienî[109];
Što nadjača, to i većma sjaje
Ugrabljenim žarom pobieđenih.
Naposljetku malo ih ostaje,
A to malo kao umoreno
Umiri se i za boj ne haje,
Već usuprot voljno nesiljenó
K sjedinjenju primicat se stane,
I najednoč — divna čuda eno —
U ogroman jedan plam se splane.
O, plamena mila i prekrasna,
Kog nam bitnost malo kada grane,
I to malo, ah, jedino za sna!
U sriedi mu zlamen[110] krsta sja se
Življim svjetlom kao jezgra jasna,
A zrake mu širom zemlju krase,
Tekuć' po njoj čudotvornom liti[111]
Svud za svjetlom tminam žeđu gase,
Svuda mravad nasusret im hiti,
I srče ih, i na njih s' ogrieva,
I po njih se, ko po zlatnih nitih,
K nebu diže i tu se razlieva
Maglozviežđu[112] slična u sitnoći.
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
Tako Adam još i dalje snieva
O budućoj svieta si budnoći.

IV

Noć boravi svoje sretne čase
I polako na njih napried stupa,
Da što duže po raju si pase
Crnu jagnjad, i u rosi kupa,

[103] pruga; [104] odvojenih trakova; [105] lomna; [106] vidiku, obzorju; [107] ugnjetavaju; [108] okršaj proređuje se i smanjuje; [109] propadajući, ginući kao plen dobitnika, pobednika; [110] znak; [111] slivajući se; [112] nebeskim maglicama.

Digitized by Google

Crnu jagnjad, mile sjene svoje —
Kao majka kad tvrduje skúpa[113]
Čase štedeć', koji joj se broje
Do rastanka sa djecom si milom.
Noć oklieva, a časovi dvoje[114]:
Bi li napried udarali bilom
Bi li natrag krenuli u kretu,
Bi li stali na opstanak[115] silom.
Al prem dvoječ', ipak u svom letu
Napried idu, prieđu preko hore[116],
Koja dieli dane na susretu,
I novom se upute pred dvore,
I s jutrenjeg već zahlade duha[117].
Kad je bilo noći ispred zore,
Sve utiša kao od sna gluha:
Nit se ptica, niti šturak[118] javlja,
Nit vjetarce s ikojega ćuha,
Sve na zemlji zemlju zaboravlja,
Jer na nebo sve sluša napeto.
Nebo opet slavom se proslavlja:
Opet s' ori divno kolo eto
Na Tvorčevu slavu i na diku;
Opet anđeo kroz podvorje[119] sveto
Alem-čašu nosi zvjezdoliku,
I pred Tvorca kleknuv nju polaže;
Opet Tvorac na radost veliku
Blage viesti svomu dvoru kaže
I čuvaru mile zemlje naše,
Zemljozoru, novi čin nalaže;
I opeta iz života čaše,
Ispod ruke anđelove desne
Kaplja sine i dolje se maše
Prama zemlji, i sad će da pljesne
U prah negdje — ne će u prah sada —
Adamovu u suzicu kresne
I u biser kap pretvori jada.
Tiha noć se probudi opeta,
U sve glase usklikne od rada[120],
Sve ih druži[121] jedna pjesan sveta,
Svud se ori: slava, slava, slava
Adam jedin od sna se ne kreta,
Već mu samo ta zora pojava
Rumenilom preko lica siže
I nasmiehom[122] usne osvjetljava.
Anđeo božji tragom kaplje stiže,
I spusti se Adamu na stranu,
I sagnuv se sa grudî mu diže
Biser-kaplju ljevice na dlanu,
Desnicom ju blagoslovi svetom,
Dahne u nju s nebesa poslanu
Vječnu dušu, i udahnuv netom[123],
Drugi čovjek, prva ženska glava,
Sastane se sa bijelim svietom.
Istog trena i Adam dospava
I u budnost svoje sreće skoči,
Ali silna zapanji ga strava,
Kada š njome prekrasnom se soči[124],
Te zablenut on si oči pita:
Je l' istina, što im vid svjedoči?
A u Eve duša nerazvita[125]
Tek nastoji, da pojmi i sebe,
I okolo sve što njojzi svita[126].
Kano kada jutarce galebe
Na pučinu sinjeg mora krene,
Da si traže tu dnevne potrebe,
Tako sile sve duševne njene
Na jutarcu žića sad si traže
Hranu za dan sviesti probuđene:
Gleda, motri — oči joj se blaže,
Lice vedri, bilo uskorava,
Sve joj biva milije i draže,
Što od bijelog svieta osvojava[127],
A najdraže njojzi najmilije
U Adamu sada upoznava;
I ugledav njega, samo njega
zrije[128].
Adam pako otriezniv se smeće[129]
U radosnu istinu probije
Punim čuvstvom neizmjerne sreće,
I baci se u naručaj njo'zi,
U naručaj, koj' ga spreman veće
Dočekuje u ljubovnoj slozi.
Sada zora neba na istoku
Biel si sprema, a rumen izvozi[130]
I stere ju na milinu oku
Sunčanome ishodu po pragu,
Pa niz brda u ravan široku;
A po tome rumen-plamnom sagu

[113] škrto, tvrdički štedi; [114] dvoume se, neodlučni su; [115] bi li se zaustavili pa da ostanu; [116] časa, vremena; [117] daha, povetarca; [118] popac; [119] dvore; [120] radosti; [121] udružuje; [122] osmehom; [123] tek; [124] suoči, pogleda oči u oči; [125] nerazvijena, bez utisak; [126] sviće, što joj se otkriva; [127] prima, dobija utiske; [128] gleda, pilji; [129] zabune, pometnje; [130] odeva se u belo i iznosi rumenilo.

Digitized by Google

Zraci sunca krenu iza gore
I veseli na tolikom blagu,
Sklad što ljudski prvi jasnim tvore,
Zlatousno, reć' bi, na sve strane
Da o njemu krasnom samo zbore. —
Žarko sunce! U sve svoje dane
Nikad ljepše ti ne vidje dvoje,
Nit sretnije s ljubavi im dane.
Saljubljeni u kip jedan stoje,
Sadruženi ne znadu si diela,
Potonulo jedno u drugo je,
Te su jedna presladost si ciela,
Jedan život, u novomu novi,
Jedno biće dušom u dva tiela.
Što si kažu, to zbore cjelovî,
A kažu si neizrečne tajne:
O pučini, kojom ljubav plovi
U krajeve raskoši beskrajne;
O nebesih, gdje im luči vele,
Da su samo po ljubavi sjajne;
O vječnosti, kojoj se vesele
U podobi ovoga trenutka;
O božanstvu, do kojeg im smjele
Misli sižu, iz ljubavi vrutka[131]
Da joj piju i sladost istine. —
Oj ljubavi! Bog te mili utka
Sjajnim cvietom u sag pozemljine[132],
Da na tebi oko nam se kriepi,
Kad po crnom zemlje podu gine,
Nama ti si jedin cvietak liepi,
Njim si bila sva zemlja od cvieta! —
Zatravljeni, od sreće si sliepi,
A besvjesni s čuvstva preuznieta[133]
Niti znadu, niti znati haju,
Njih okolo što biva od svieta,
Niti vide, niti osjećaju,
Kako sada andeo k njima bož'i
Približi se na rieč k oproštaju,
I kako im na glave položi
U blagoslov blage ruke svoje:
»Zemlje djeco! Sreća vam se množi
I uzdrži s ove želje moje,
Koju crpem iz one ljubavi,
Što svjetove i u njih sve što je
Među biti[134] svoga bića stavi;
Koja svoje sve stvorove svude
Sve iz sebe, a k sebi upravi,
Da u njojzi postojne im bude
One sreće, kojom sama biva;
Koja i vas iz sićušne grude
Ovog praha tamna, rasipljiva
Vjekovnimi kipovi učini,
Ujezgrivši[135] duha svog vam živa,
Da po njemu budete njezini,
A njezino sve je ovdje sretno.
Sretni bit ć'te, ako u sredini
Ostanete smjerno i pametno,
U sredini između dvaju svieta,
Što će na vas djelovat uvjetno[136]:
Po mjerilu, kako će da skreta
S vama volja, amo ili tamo.
Volja nam je božja vaga sveta:
Na njoj nam se mjeri sudba samo,
Što po njojzi svjetla ili mraka,
To i pravdi po božjoj imamo.
Sviet tjelesni sviet je učinaka[137],
Uzroci su njemu i svačemu
U onome duhovnijeh zraka,
Koje teku po svemiru svemu,
Svuda bude, oživljuju, tvore,
A središte svima je u Njemu.
K tom središtu uzdiž'te se gore,
A površno tu na zemlji stojte,
Tamo luč je, tu osjanost[138] kore,
Tu si dane, tamo vieke brojte.
Srkom samo pijte zemlje slasti,
Ali u njih potonut nemojte;
Jer pod njimi bdiju tamne vlasti,
Koje bi vas povukle pomamom
Preduboke u ponor propasti.
Duh bi tiela buknuo vam plamom,
Tjelesnosti mutni, gnjusni vali
Nad vami bi sklopili se tamom,
Te ko sliepci vi bi tumarali,
Prebijali na trista se jada,
Basrljali[139], uviek opadali,
A sve s jednog te istoga pada.
A ta žalost baštinom bi bila
I djece vam hiljadam hiljadâ,
Dok božija opet ruka mila
Pomogla im ne bi do ustanka.
Duh vas toga čuvao bludila[140]!

[131] izvora; [132] svega šta je na zemlji; [133] prezaneta; [134] stvorove; [135] udahnuvši kao jezgro; [136] uslovno; [137] dejstva, posledica; [138] otsev, odblesak; [139] jedva se vukli, posrtati; [140] bludnje.

Digitized by Google

Vječno sunce duhovnoga danka
Kriepilo vam duha čisti plamen!
On vam sinu s ljubavi osvanka[141]
Neizmjerne milosti na zlamen[142]
On vam bio i vašim unukom
Putnom zviezdom kroz sve vieke. —
Amen!«
Anđeo božji za tom oporukom[143]
Uvis krene, svom se domu vraća,
A njih dvoje radošću dvostrukom
Sad si slasti položaja shvaća.

Almanah „Leptir" za god. 1862.

[141] osvitka, svanuća; [142] znamenje; [143] opomenom, porukom, amanetom.

ANALIZA

Koji je predmet ovog speva? Odakle le uzet, i u čemu je problem, ideja? Kakav je karakter, duh dela? Kojoj, dakle, književnoj vrsti pripada?

(Pređite redom pažljivo, sve slike ovog speva: I — imvokacija, opis slave Tvorčeve, stvorenje prvog čoveka; II — Prvi Adamov pogled po zemaljskom raju, prva bol i prva suza čovekova; III — opis rajske noći, prvi Adamov san i vizija o sudbini čovečanstva; IV — opis noći, stvorenje prve žene, prva ljubav, i put ka sreći.)

Šta ste osetili: da li je u delu preteżniji opis ili misao? Jeste li našli u njemu mnogo filozofije, dublje misaonosti i rešenja zagonetke sveta i ljudskog uma? Nalazite li i ovde onaj snažni umni polet kao na primer u njegovim pesmama **Smrt** *i* **Bogu?** *(Nađite sve značajnije misli o Bogu, čoveku, životu, i poredite ih prema opisima, po obilju, veličini i važnosti.) A je li predmet pružao lepih mogućnosti za jednu bogatiju filozofsku zamisao i obradu? (Odnos Boga, čoveka i prirode, prvi greh, dobro i zlo na svetu, moral, sreća, spasenje.)*

Ako nema dublje filozofije, ima li bar dublje psihologije, jačih analiza ljudske duše i unutrašnjeg života? A je li bilo zgodnih momenata za jednu takvu analizu (prvo buđenje svesti, prvi utisci, prva osećanja, rađanje bolî i tuge, psihologija ljubavi, i t. d.)?

Je li delo umetnički snažnije rađeno: ima li u njemu jake, žive radnje, bogatih karaktera, snažnih unutrašnjih sukoba i dramatičnosti?

U čemu je onda lepota i vrednost dela? Kakvu ulogu igra ovde opis? (Analizirajte i sredite po vrstama sve ove opise)? Koji opisi pretežu (prirode, lica, ili drugi)? Kakvi su po duhu, tonu, stilu? Šta znači: romantičan opis? Jesu li živi, oštri, bogati i raznoliki (ili su možda bledi, razvučeni, pretrpani?

Lakav je stih, ritam? Kakav slik, strofa? Kakav jezik, izraz, rečenica?

Znate li po čijem je ugledu pisano ovo delo? (Jeste li čuli što o Miltonu i Danteu?) Koji su naši pesnici obrađivali istu temu? (Njegoš, Kranjčević.)

Digitized by Google

KRALJEVIĆ MARKO*)

Osoblje:

I.

RAZGOVOR I DOGOVOR.

Duh ilirski.
Vila planinkinja.
Vila povotkinja.
Sloga.
Mnoštvo vila.
Različiti glasovi.

Pozorište: **Gora Velebitska.** — Vrijeme: **Sadanji vijek.**

II.

SLUTNJA I ISPUNJENJE.

Marko Kraljević.
Stevan Rodoslavić,
Stanko,
Timotija,
Ćiro, otac Stevanov, kum Stankov, } seljaci Bošnjaci
Lovro,
Vaso, krčmar,
Pop Rade.
Zvijerić, bogat trgovac.
Mile, Vasov sin, učenik na sveučilištu u Lipskom.
Avram, slijepac.
Nasta, Stankova supruga.
Anka, Stankova kći, zaručnica Stevanova.
Franjo Zlodonja, } sluge Zvijerićeve
Ivan,
Manda, sluškinja Zvijerićeva.
Božo, } ribari
Šimo,
Hasan-Muru, paša bosanski.
Omer, njegov tajnik.
Jusuf, kadija.
Jedan tamničar.
Kolo seljana. Puk.
Turski stražari.

Pozorište: **Bosna.** — Vrijeme: **Sadanji vijek.**

*) Kraljevića Marka prenosimo u savremenoj transkripciji radi poređenja.

Digitized by Google

I.
RAZGOVOR I DOGOVOR.

GORA VELEBITSKA.

Na gori se sjaju vilinski dvori. Duh ilirski pokaže se pred njima. Sunce je na ishodu.

DUH ILIRSKI
(moćnim glasom):

Na istoku, na zapadu,
Na sjeveru i na jugu
Dan proganja noćcu dugu.
Već se mogu sagledati
S ove gore daljne strane.
Gdje ste, vile rastjerane,
Da vas nema sad u dvorih,
Kad vam dvori danom sjaju?
Hod'te, vile bogumile,
Ne bojte se tuđe sile,
Duh vas zove vašeg roda
K vašem dvoru bijelome
I u dvoru k razgovoru!

Mnoštvo vila doleti sa svih strana.

ZBOR VILA:

Zdravo da si, pobratime,
Zdravo da si, sine Slave!
Čule smo za tvoje ime,
Al' te n'jesmo poznavale;
Hvala milom Bogu, hvala,
Gdje nas sreća tu spoznaje!

DUH ILIRSKI:

Zdravo da ste, posestrime,
Zdravo da ste, ćerce Slave!
Otkad ja iz groba ustah,
Ne imadoh ljepšeg dana
Od ovoga današnjega,
Koga lice meni sjaje
Kao lice šire zemlje
Sa slavjanskim sjajnim rodom.
Dajte želji da odolim,
Da vas pitam o zemljici,
Našeg roda slavnoj zipci[1].
Što postade kroz sve jade?
Kroz v'jekova burnih trešnje,
Kroz tuđina poplavice,
Je l' gomila razvalina,

[1] kolevci.

Digitized by Google

Il' ju nebo k'o i prije
Svojim blagim suncem grije,
Te spod[2] neba uv'jek jasna
I ona je jošte krasna?

VILA PLANINKINJA:

Ispod sunca uv'jek jasna
Još je naša zemlja krasna:
Zelene se naše gore,
Naša polja i livade.
Po gorah se javorovi
Nebu dižu uz jablane,
Po jablanih sokolovi
Ponosito krila viju,
Uz sokole sitne ptice
Ponosite pjesme poju.

VILA POVOTKINJA:

Ispod sunca uv'jek jasna
Još je naša zemlja krasna!
Bljeskaju se naše vode,
Sinja mora i jezera,
Bistre r'jeke i potoci.
Po morih se b'jele lađe
Na sve četir' voze strane,
Pokraj r'jekâ i potokâ
B'jeli gradi i dvorovi
Na sve četir' sjaju strane!

DUH ILIRSKI:

Ispod sunca uv'jek jasna
Još je naša zemlja krasna!
Ali po toj zemlji krasnoj
Još u prahu narod gmizi.
Kao mravi ljudstvo naše
Zemljici je prionulo,
Objeručke nje se hvata
Njoj u njedra suze lije,
Od nje čeka smilovanje,
Jer u njojzi Marko spava.
Dugotrajnim njeg'vim sankom
I naš rod je zadr'jemao,
I dok Marko ne ustane,
Britku sablju ne poprimi,
Te na Šarcu konju jašeć'
Mrtvu zemlju ne uzdrma,
Uzdignut' se neće glave,
Nit' okrenut' nebu oči.

[2] ispod, pod.

Digitized by Google

Zato Slava, majka naša,
Uzdižuć' iz groba mene,
Otvorenim još nad grobom
Zaklinjući meni reče:
»Ili sinko, natrag stupi
U grobnicu otvorenu
I u vječnu nespomenu[3],
Ili živuć' život podaj
Kraljeviću opet Marku!
O njem' sanja svako d'jete,
O njem' sl'jepac pripov'jeda,
O njem pjesma, nadâ jeka,
Odzivljuje v'jek do v'jeka,
Po njemu ćeš samo moći
Svoga zvanja svrhi doći!«
Ja obećah slavnoj majci.
Slavna majka opet reče:
»Velikome svakom činu
Velika se sila hoće,
A najveća tu je sila
Pomanjijeh gdje je sloga!«
Zato sazvah ja vas ovdje,
Da mi date krepke ruke
U tom činu velikome,
Da pomoću vaših ruku
R'ječ ispunim i odluku.

Vile ga u kolo hvate.

ZBOR VILA:

Ruke s tobom su u kolu,
A i duše s tvojim duhom;
Ti upravljaj, ti razredi
Naše sile tvojom zapov'jedi!

DUH ILIRSKI:

Zapov'jedi za vas nemam,
Al' ljubavi pune grudi.
Ljubimo se međusobno,
A na nebu više vlasti
Klanjajmo se zapov'jedi.

(Uzdigne k nebu ruke; vile ga pobožno slušaju.)

Gospodine na nebesih
I na zemlji, oče mili,
Na vječnosti koji krilih
Svuda vječna ljubav jesi!
U ljubavi bez zabiti[4]
Milosno si pogled svrn'o

[3] zaborav; [4] zaboravi.

Digitized by Google

I na ilirsko sitno zrno,
Veleć' njemu: Cvjetaj i ti!

Zastupnici tvoje svete
Mi smo volje, Gospodine,
Blagoslovi naše čine
Tvojim duhom započete!

Spusti k nama Slogu milu,
Tvoju ćerku, oče Bože,
Da se naše duše slože
Duh u jedan, jednu silu!

Sloga se spušta na sjajnom oblaku s neba dolje; na glavi joj vijenac iz različnog cvijeća spleten, a u ruci snopić šibica od različnih drveta, vinjagom[5] čvrsto svezan. Dok ona silazi, pjevaju anđeli slijedeću pjesmu.

ANĐELI:

Silazi, Slogo,
Ćerko nebesa,
Majko čudesâ,
Silazi k njim!

Vjenčaj ih duhom
Tvojim mogućim,
Dušam' vap'jućim
Utješi vaj!

Sebičnih sila
Verige skini,
Silni, jedini,
Savez im daj!

Silazi, Slogo,
Ćerko nebesa,
Majko čudesâ,
Silazi k njim!

Sloga se spusti među njih u sredinu.

(Kad se Sloga opet digne u nebo, ono se zamrači, zemlja se zatrese i gromom zagrmi. Kroz grmljavinu sipaju kletvu zli dusi pakla, tuđinstva, izdajstva, nesloge; dobri dusi prirode — gore, polja, šume, mora, reke, vatra, magla i oblaci i svakovrsno bilje — bore se protivu zlih duhova. Nebo se polako razgaljuje, zemlja se sklopi, blagi mir zavlada, sunce ponovo ograne, i svi se glasovi prirode slože u veličanstveni zbor — »u naravi naš je štit.« Duh ilirski i vile hoće da probude Kraljevića Marka —

[5] grešikom, loznicom.

Digitized by Google

»Po narodnom samo duhu
Uskrsnuti Marko može,
A po Marku samo može
Uzdignut se 'duh narodni.«

(Vile su oživele jednoga junaka i svojim ga mlekom zadojile, i on će Marka probuditi, i po njemu duh narodni).

II SLUTNJA I ISPUNJENJE

1. Proštenje. — (Na proštenju kod crkve Svete Bogorodice, mnoštvo naroda gosti se, praznuje i veseli. Pred crkvom slepac Avram peva uz gusle kako je Marko ustao iz groba i satro sve Turke na Kosovu. Zatim kolo peva kako »l'jepa Ana čeka na Stevana, i šalje mu gorice sokola«).

2. Šuma. — (Noć je. Zvijerić se vraća iz lova, zadocnio je i zalutao u gustišu velike šume, a vesela pesma vilâ narotkinjâ sa svih strana još ga više zavodi, zbunjuje. On proklinje i mrzi narod, pravi »izrod ovog sveta« — »go i prljav, do obrva u zlu ogrezao, za napredak hrom, a za nauk glup kao klada.« Da može sve bi ih razjurio, ili još bolje potukao, »i narodom drugim vrednijime te predjele krasne naselio«).

3. Sjenica. — Pod sjenicom krčmara Vase u šumi narod usput s proštenja pije i preklapa. Stanko, otac lepe Anke koja čeka Stevana, žalostan je zbog svoje rastužene kćeri. Ćiro, Stevanov poočim, teši ga i uveren je da je Stevan još živ. Narod opet govorka da se »u vile dao«, jer su ga videli »gdje je divanio kod vrela u Banskom Lugu s jednom bijelom ženom«. i otad mu se zametnuo trag.

Naiđe Zvijerić. Kako on pod sjenicu, svi odmah poustaju i otidu, ne pogledavši okom na Zvijerića. Surovi, siledžija bezdušno oteruje slepca Avrama — »udijelio bih ti smrt, da mogu, vražji skote!« — i napuška pse na nj. Zatim lukavim govorom sasvim spliće Vasu krčmara u svoje krvopilačke kandže).

ZVIJERIĆ:

To ti je jedini način, ako misliš prije starosti štogod imetka si nabaviti, da ne šklocaš praznim zubima pod stare dane. Vjeruj ti meni, ja sam prošao dost' svijeta, i k tomu izobraženog svijeta, i svud sam vidio da sve bogatstvo iz tuđeg znoja curi; ko ga sam iz svoga cijedi, taj samo životari dokle raditi može, a poslije, kad iznemogne, onda gusle u ruku, pa ajde od kuće do kuće. A što je tamo u izobraženom svijetu prosto i slobodno, gdje ljudi bolje znadu što je pravo a što ne, neće ni tu gr'jehota biti — pod istim smo nebom. Pa, ne daje li nam i samo nebo isti primjer: vara nas sto puta na godinu; kad hoćemo sunca, dođe kiša, kad čekamo kišu, eto ti leda. A i ja sve što imam na taj sam način stekao: mene su drugi varali, a ja njih, samo što sam ja lukaviji i sretniji bio. — Ovaj naš narod, vidiš kakav je: kukavan i siromašan; jer ostaje kod pluga i motike, neće da se makne iz svoga domaćeg smeća i da u tu-

Digitized by Google

dini što boljeg vidi i nauči. Da se trgovine primi ili kakove umjetnosti, Bože sačuvaj! On voli uz zlo nego li uz dobro pjevati.

VASO:

Ipak se i naš narod pomiče malo po malo. Vidite: ja sam već svuk'o sa sebe one proste narodne prnje i nosim se kao vi, a poslao sam na vaše nagovaranje i sina u nauke; a ja poznam više kuća koje isto kane činiti.

ZVIJERIĆ:

Ti i jesi najpametniji čovjek u cijeloj ovoj okolici; da tebe nije u selu, ne bi mario da sve do zemlje izgori. — Idem ja sad, a ti tako k'o što sam ti kazao. Zbogom!

4. Stankov dom. — (Sirota Anka tuži za svojim Stevanom. U taj čas Stevan zakuca na prozor, i stupa u sobu u krasnom narodnom odelu).

STEVAN
(grleći ju):

Moj anđele, moja mila Ano!
Ti si, dušo, za mnom tugovala,
Mislila si da me neće biti,
A ja dođoh, evo, iznenada.

ANKA:

Bože mili, velike radosti!
Malo da me umorila nije.
Gdje si bio, moj mili Stevane,
Da ti ne bi ni glasa ni traga?

STEVAN:

Gdje sam bio, dobro mi je bilo,
A i bolje još će meni biti,
Ako Bog i dobra sreća dade.
Kazaću ti sve potanko sada:
Još k'o dječak — i sama ćeš znati —
Kad sam doš'o služit' u ovu kuću,
Nekakva me želja naganjala
Da u svakom djelu junačkome
Među druzi uv'jek prvi budem
I pohvalu stečem od starijih.
A toj želji ljubav neizmjerna
Svome rodu pridruži se vjerno,
Da u čuvstva svetom ushićenju
Uv'jek grlih rod svoj u c'jelivah.
Ote dvije sile drugarice
U djetetu još djeca bijahu.
Kad narastoh, a one se silom

Digitized by Google

Uzdigoše na pr'jestol u grudih,
Sav mi duh i srce zarobiše,
Dok najposl'je, što god'jer mislio,
Na tu jednu uv'jek dođoh mis'o:
Kako bi se slavom neumrlom
Proslavio k slavi roda svoga.
Tako jednoč, čuvajući ovce
Tvoga oca u Banskome lugu,
Ja promišljah opet iste misli,
Kad eto ti jedne b'jele žene,
Koja meni pristupi tihano
K'o da nij' se ni taknula zemlje.
»Ja sam vila — reče — planinkinja,
Slušala sam tvog srca kucanje
I sl'jedila tvojih misli letu.
Hodi sa mnom u vilinske dvore,
Otkrit' ć'mo ti tamo želju tajnu
Po kojoj ćeš slavu neumrlu
Zadobiti k slavi roda svoga.«
Ja privolih rado i veselo,
Odoh s vilom u vilinske dvore
Na vrh b'jele Velebitske Gore,
Gdje sve naše prebivaju vile.
Tamo učih dv'je godine dana
Sve nauke što god vile znadu,
Svako sredstvo k sreći roda svoga,
A treću me godinicu vile
Svud vodiše po našemu rodu,
Koji jednim imenom se zove
Rod ilirski iliti junački.

ANKA:

Je li velik taj naš rod ilirski?

STEVAN:

Jeste, dušo, da mu slava može
Od jednoga do drugoga mora
Sve putovat' po domaćoj zemlji!

ANKA:

I l'jep mora, znam, i čestit biti.

STEVAN:

Dost' ljepote ima i dobrote,
Al' još više nevolje i tugâ!
U snu gluhom, kao mrtvo t'jelo,
Još počiva — ne zna ništa za se,
A gdje živi, u tuđem je življu,
I ne mari za narodnost svoju.

Digitized by Google

Crnim kril'ma nesloga mu lice
Zamračuje, da ne pozna brata,
A izdajstvo kao zmija ljuta
Iz srca mu krv najbolju srče.
Sve to meni pokazale vile
Očevidno u goloj istini.

ANKA:

A zlu tomu ne bi li se moglo
Na ikoji način doskočiti?

STEVAN:

O, bi, dušo, slušaj samo dalje:
Na svršetku našeg putovanja
Meni reče planinkinja vila,
(Moja majka tobož, jer me uv'jek
Nazivaše sinom): »Sinko mili,
Vidio si zlo i dobro naše,
Žalibože više zla neg' dobra.
Evo polja gdje proniče slava
Ispod rose čistog rodoljublja.
Digni rod si k narodnosti svojoj
I istr'jebi iz njeg izdajice,
Pa ćeš steći slavu neumrlu:
Uzdignućeš Kraljevića Marka,
Koji samo prenućem[6] svog roda
Prenuće se i ustat' iz groba.«
Ja joj rekoh: »Moja mila majko,
Srce kipi i duša mi vrije,
Tisuć želja toj se slavi vije,
Al' mi svako pouzdanje gine
Na podnožju tolike visine!«
Ona reče: »Svetoj čistoj strasti
I više su na pomoći vlasti.«
Ja obećah — i evo me, dušo,
Gdje sav gorim za zemaljsom slavom
U nebeskoj vatri rodoljublja.

ANKA:

O, Stevane, tvoj govor vatreni
I u meni otopi ćućenja[7]
Kojih dosad os'jećala n'jesam;
Tvoja ljubav k našemu narodu
Usadi se i u moje srce
I sretna bi bila i čestita,
Da bi i ja doprin'jeti mogla
Koje zrnce njeg'vom usrećenju.

[6] buđenjem; [7] osećanje.

Digitized by Google

STEVAN:

Možeš, dušo! U domaćem krugu
Ima dosta ilirskih kreposti
Koje samo ispod ženske ruke
Rascvjetat' se mogu na toliko
Da mirisom svojim blagotvornim
C'jelom rodu sveti oltar kade.

(Anka se pribojava da je Stevan zbog narodnjih briga i »sanjarija« ne napusti, ali je Stevan ubeđuje da su to najsvetije dužnosti i da se svaki rodoljub mora žrtvovati —

Gdje dužnosti c'ielog roda zovu,
Tu umuknu i ljubavi glasi).

5. Prostor u selu. — (Stevan priča svojim seljanima kako su ga vile naučile — »rod svoj ljubiti i žrtvovati mu žiće svoje do zadnje kapi krvi«. Njegov poočim Ćiro, gramziv na zlato, priča mu o golemom zlatu zakopanom u Banskoj pećini, samo treba naći neko čarobno bilje. Stevan se zariče pred narodom da će u nedelju iskopati blago Banske pećine).

6 — 9. Zvijerićevi dvori. — (Selom je pukao glas da je nestalo mlinareve kćeri. Zvijerićev sluga Franjo, ovejani ugursuz, koji mu je silom podveo nesrećnu devojku, te se ona od stida bacila kroz prozor, ucenjuje svoga razvratnog gospodara i drži ga u svojim kandžama — »ali grli vraga, kad ga ne mo'š zadaviti«. Franjo baca leš Ruže u reku, da otkloni sumnju.

Franjo je srećno izvršio i tu stvar, i sad se gospodski bani po Zvijerićevim dvorima. Zvijerić je bacio svoje požudno oko na Stankovu lepu Anku, i Franjo nađe Ćiru koji će za zlato gledati da obrlati neiskusno devojče i da je na prevaru domami k Zvijeriću. Franjo se sasvim izbezobrazio i bez uvijanja traži od Zvijerića da zajednički dele gospodstvo i imanje).

10 — 11. Banska pećina. — (Silan narod povrveo k Banskoj pećini, da vidi šta će Stevan sa blagom).

BANSKA PEĆINA.

Na desnoj strani stoje tri velika lagva[8]; uz lagve leži u željeznoj škrinji[9] jedan mrtvac; poblizu njega sjedi kod kamenog stola jedan drugi mrtvac, na ruke naslonjenom glavom, gledajući u jednu pred sobom otvorenu knjigu. Pećina je dupke napunjena svijetom. Stevan stoji blizu stola. Sve u najvećem nadanju gleda na Stevana.

STEVAN
(izvadivši bilje iz njedara):

Evo bilja, evo tajnog ključa,
Pod kojega zatvorom počiva
Naših starih sačuvano blago.
Ljudska mudrost dosad ne dokuči
Ovo bilje na zemljici naći,
Jer se r'jetko na zemlji nalazi.

[8] bureta; [9] sanduku.

Digitized by Google

Viša sila meni ga pod'jeli,
Blagom voljom, da njime usrećim
Svoju braću osiromašenu.
Bić'te sretni, moja mila braćo,
Ako samo upotr'jebit' dobro
Znat' budete naših pređa blago!

Takne prvu bravu biljem; brava krakne, a dno od lagva iskoči. Narod pohiti odmah i izvuče plug.

PUK
(začuđeno):

Plug! Plug! Plug!

Stevan takne drugu bravu. Izvadi motiku.

PUK
(nezadovoljno, prezrivo):

Motika! Motika! Motika!

Stevan takne treću bravu. Izvadi lopatu.

PUK
(kao prije):

Lopata! Lopata! Lopata!

Svud okolo nezadovoljno šaptanje. Ćiro se otsmuca potajno.

STEVAN:

Iz vašijeh prom'jenjenih lica
Eto vidim da vas iznevjeri
Slatka nada o željenom blagu!
Vi čekaste na hiljade zlata,
Vi mislite plivati po njemu
Kao ribe po širokom moru,
A eto vam mjesto njega plug se
I motika i lopata kaže,
Kao pređâ sačuvano blago.
Moji ljudi, moja mila braćo!
O, primite u naručje dušu
I recite pravo i iskreno:
Nije l' ovo jedino oruđe
K pravoj sreći ovdje na zemljici?
Šta će više zdravoj ruci vašoj
Neg da živo zemlje se latite,
Dobre zemlje, naše stare majke?
Sve zemaljsko leži u zemlji blago,
A ona ga s' svakim rado d'jeli,
Ko u radnji ljubav joj kazuje,
Ko oko nje brižno, umiljato
Svaki dan po koji časak šuška.
Ko nad plugom svoje čelo klanja,

Digitized by Google

Taj s' nauči umjernost i čednost
I ne traži ništ' više od neba
Nego samo što mu na dan treba;
Živi mirno zadovoljnom dušom,
Nema željâ, ne poznajuć' ništa
Što bi moglo umnožit' mu sreću.
Ne hlebdite toliko za novcem,
To je otrov ljudskoga plemena!
Otkad novac u sv'jetu zazveknu,
Odzvoni i pravoj sreći sat.
Zadovoljstvo ode s ovog sv'jeta,
A sto tuga u njem se naseli.
Srebro i zlato zabl'ješti čovjeka,
Čovjek plane nepoznatim strast'ma:
Nema mira pod domaćim krovom,
Preko morâ brodi u tuđinu,
Zaboravi rod i domovinu,
Stenje, leti, traži, vara, guli,
A kad kući najposl'je se vrati
I prebroji stečeni dobitak,
Vidi ipak da mu dosta nije,
Zato opet brižnije neg prije
On pohiti novom, tajnom stazom,
Koja, drugim jošte nepoznata,
Obećaje njemu sila zlata.
Licumjerno spred ljudih se smuca,
Podmićuje lažljive ortake,
Vjeru lomi, izdajstvom se služi,
Ţrži[10] krvlju svojom i svojijeh,
Dok ne dođe do željenog cilja.
A kad tamo, ipak, još uzdiše:
Mogao bi' imat' jošte više!
Eto, tako, vidite, u tome
Sv'jetu tobož izobraženome
I sve druge pohlepe i strasti
Svako sredstvo i najsramotnije
Potrebuju k postignuću svrhe.
Ne gledajte na taj sv'jet opaki,
On se može u vas ugledati,
Njemu treba svega čim obilno
Blaga narav vas je nadarila.
Nek izvanjska last vas ne zabl'ješti,
Kojom sreća tog sv'jeta se sjaje
Kao more suncem rasv'jetljeno;
Strašna j' u njoj plima i osjeka.
Dočim sreća poljodjelnog žića
K'o potočić izvire i teče,
Isto ranom[11] kao i večerom!

[10] trguje; [11] zorom, jutrom.

Digitized by Google

Na temelju tog blaženog žića,
Tog jedinog sretnoga na sv'jetu,
Ne primajte tude zlo u sebe,
Vlastitog se poprimite dobra,
Prionite vašim običajem,
Koji vaše domaće kreposti,
Kao pep'o vatru, sačuvaše;
Vašoj nošnji prostoj, ali krasnoj,
Ispod koje srca silno biju,
I jeziku vašem junačkome,
U kom pjesme oko vas se ore
Uspomenom davnijeh v'jekova.
Uzdignite sve što god je vaše
Na vidjelo širokome sv'jetu,
Da se vidi da ste i vi narod
Koj' po svome vlastitom značaju
Osobitom savršenstvu teži!
Stavite se jedan do drugoga,
Sjedinjenim govorite glasom,
Tada će se čuti vaše ime
I sv'jet će vas nazivati njime.
Oj, budite složni među sobom!
Popustite svak' od svoje strane,
Primite se svestranog jedinstva!
Ljubite se, braćo jednokrvna!
Podlož'te se svi tome zakonu,
Koji s neba siđe na zemljicu
Te ju grli da se ne raspadne!
Ne ustajte bratac proti bratu,
Ne budite sredstvo tuđem zlatu!
Ta, dost' nam je već kukala majka,
Videć' djecu svoju gdje se kolju,
Dost' je suza na Kosovom polju,
Dosti rđe na vašem oružju.
O, budite što još n'jeste bili:
Jedan narod sâm po sebi čili!
Pa će biti što je negda bilo,
Ustati će Kraljeviću Marko!

(Dok Stevan tako govori, puk se sve po malo razilazi, tako da najposlije samo Stevanovi prijatelji: Stanko, Timotija i pop Rade slušaju, a protivnici njegovi: Vaso, Lovro, Franjo i drugi izdaleka samo ga ismjehavaju. Stevan stane i ogleda se okolo.)

Od toliko milih slušalaca
Osta samo malešna hrpica,
Dosta i to, dobro da je tako,
Da još barem sve propalo nije.
Vi jedini među tolikimi,
Čista srca u nečistom v'jeku,
Čujte mojih r'ječi zaklinjanje:

Digitized by Google

Razd'jel'te se na sve četir' strane,
Bud'te našem rodu apostoli.
Odvraćajte od propasti duše,
Od tuđinstva strašne poplavice.
Nek u sebi traži silu svoju,
Ne u tuđem opakom siljenju,
Nek po sebi izobražuje se,
Ne po tuđoj izopačenosti!
Nek slobodno, otvoreno čelo
Ne potulja pod zaslon škriljaka[12].
Neka jezik svoje mile majke
Ne stidi se govorit' pred sv'jetom;
Sv'jet što ne zna, to on uv'jek grdi,
A ko svoga naroda se srami
Taj ni tuđem na čast biti neće.
Dajte, braćo, desnice mi vaše
Kao zaklad[13] vašijeh odluka.

SVI:
(dajući mu desnice):

A s desnicom i srce i dušu!

STEVAN:

Ajde, Stanko, u zapadne kraje,
U Krbavu i u Dalmaciju!
Ajde, Timo, u istočne kraje,
U Srbiju i u Bugariju.
Ja ću gori u Hrvatsku zemlju
I Slavon'ju, njenu posestrimu.
A ti, Rade, kod kuće nam radi,
Krsti djecu u narodnom duhu
I raširuj novoj vjeri carstvo!
A kad opet natrag se vratimo
Za godinu ili više dana,
Bože, podaj, da s radosnim v'jestim
K prijateljskom stolu posjedamo,
Da uskliknut' možemo veselo:
Ustao je Kraljeviću Marko
Po narodu svome ustavšemu!

SVI:

Bože, podaj, i mati božija!

Svi otidu. Promjena.

12. — Stankov dom. — (U Stankovoj je kući grdna uzbuna: sva zaplašena Anka priča kako je dolazio Ćiro i kako je namamljivao k Zvijeriću. Svi odmah naslute da je tako bilo i s Ružom Timotijinom, koju upravo pronose mrtvu pored kuće).

[12] šešira; [13] zalog.

Digitized by Google

13 — 14. Popova kuća. — Velikoškolac Mile, sin krčmara Vase, u razgovoru s popom hvali gospodski način života i iz dna duše prezire prosti narod. U to upadaju k popi Stanko i Timotija, sav izvan sebe od žalosti i besnila, i zariče se da će »ostaviti nož u prokletom srcu onog razbojnika«. Pop ga svrće od tog bezumlja).

15. Groblje. — (Saraniše Ružu. Sav je narod tronut očajanjem nesrećnog oca. Samo Stevan teši — »da ugase tuge pojedine na svetinji velike odlike«. Pop Rade blagosilja »zaigrano narodno kolo«. Kolovođe se opraštaju).

16. Pašini dvori. — (Zvijerić je tražio Stevana i drugove kao buntovnike »protiv svijetlom caru«, koji hoće da dignu narod i stresu tuđi jaram).

TAJNIK:

Stevan Rodoslavić optužen je od Franje, sluge gospodina Zvijerića, da je prošastu nedjelju pod izlikom nekakvo blago dignuti u Bansku pećinu mnoštvo svijeta dovabio, tamo ga buntovnimi riječi protiv svome poglavarstvu i dosadašnjem redu stvari nagovarao, poticao ga protiv svetoj vjeri našeg sveca Muhameda, a najposlije zakleo se je još s dvojicom privrženika: Stankom Vatrenićem i Timotijom Osvetićem, da će po svih krajinah, gdje god svoga roda nađu, proti svijetlom caru narod pobuniti, da će sve moguće sile napeti da se taj narod složi i tuđi jaram sa sebe strese.

PAŠA:

Je li se ti svemu tom priznaješ?

STEVAN:

Ne priznajem, jerbo tako nije.
Sv'jetli pašo cara čestitoga,
Ti na pravu i zdravu čovjeku
Nemilice želiš krivnju naći,
Ak' vjeruješ tužitelju mome,
Koj' me tuži ne u svoje ime.
(Zvijeriću)
To je vaše maslo, gospodine,
Gospodine bez gospodskog lica!
Sami n'jeste mogli da stupite
Protiv mene, zato v'jernu slugu
Porinuste da on mene tuži.
Ja znam zašto vi to učiniste.
U zasjedi vašeg crnog srca
Druga svrha leži svemu tomu;
Optuženik bi' vas tužit' mog'o,
Bi' vam mog'o zadrmati glavom
Pred obrazom istog ovog suda,
Gdje ja stojim, vidite, bez straha.

Digitized by Google

ZVIJERIĆ:

Što bi drugo nego strah vam mog'o
Takve r'ječi iz usta rivati,
Osim možda bezobraznost vaša.

PAŠA:

Opravdaj ti samog sebe prije
Nego druge krivinom potvaraš,
Za druge te nije niko pit'o.
Pa sve jedno otkud tužba došla,
Ko joj povod dao il' ne dao.
Ne pita te niko o posudi,
Neg' o vodi nečistoj u njojzi.

STEVAN:

Posuda je nečista, gospodaru,
Zato s' u njoj voda mutna čini.
Zv'jerić samo mogao je naći
U govoru mome onih riječi
Kojih nikad govorio n'jesam.
Da nij' njega, ne b' ja krivac bio,
Nikom ne bi bilo na um palo
U iskrenoj vatri rodoljublja
Požar gledat' buntovnog razdora!

PAŠA:

Ali ima i više svjedoka,
Koji isto proti tebi kažu.

STEVAN:

To su trine[14] Zv'jerićeve duše,
Robi[15] novca, gospoda kupovna[16],
Koji od ruke do ruke se daju,
Na stotine za groš se prodaju.
Još sam čestit, dok takovi ljudi
Protiv mene ustaju i kažu;
Dokle pseta laju na mjeseca,
Neće mu se pomračiti lice.

PAŠA:

Što govoriš, što ne mož' dokazat'.
Ja vjerujem, nužda te naganja
Na takove sumnje — al' zaludu:
Tisuć sumnjâ još n'jesu istina.

STEVAN:

Nije meni nužda, gospodaru!
Ne bojim se nikoga do Boga.

[14] sitne stvari, podlosti; [15] robovi; [16] koji se mogu potkupiti.

Digitized by Google

Ljudi sude, a Bog osuđuje.
N'jesam ništa govorio kriva
Što bi moglo naškoditi tebi,
Niti tebi niti sv'jetlom caru.
Moje r'ječi, koje čista ljubav,
Čista ljubav prama rodu svome,
Iz mojijeh grudi u sv'jet krenu,
Ne bijahu str'jele prot' pr'jestolja,
Nit' gromovi da se strese carstvo;
Moje r'ječi b'jahu tiha vatra,
Naložena pred očim narodu,
Da mu tamnost rasv'jetlim pameti,
Da se gleda sâm u svojoj slici
I uvidi žalosno si stanje.
Svi u sv'jetu narodi se slave
I vlastitim imenom se zovu,
Samo on još, k'o tuđe kopile,
Nema nigdje glasa ni imena,
Sebi tuga, tuđinu poruga,
Za vlastito dobro ništ' ne mari,
A zlo tuđe u vlastitost prima,
Raskomadan na toliko d'jela
Koliko mu c'jelost glava ima;
Svak' po svojoj glavi napred misli,
A svi skupa natraške uzmiču.
Svoje sile, koje narav blaga
U obilnoj mjeri mu pod'jeli,
Dragovoljno on na brata diže,
A za plaću, na koga mu drago.
Nije l' žalost takvo opstajanje!
Ne bi l' bilo tisuć puta bolje
Da se digne iz ote žalosti
I pokaže c'jelom sv'jetu glavu,
Da ne prima tuđe zlo u sebe,
Već da značaj[17] svoj si oplemeni,
Da se složi po duhu i djelu
U rodbinu jednu živu, c'jelu.
Ne bi l' bilo njemu i carstvu bolje?
On bi post'o čvrsti stup u sebi,
A po sebi i očvrstio carstvo.
To sam htio, tako govorio!

PAŠA:

Kaurine, mudra si ptičica,
Da te ne bi razumio pravo.
Kao zmija spod zelena lišća
Vijugaš se mudro i sakrivaš
Svojih r'ječi otrovnu namjeru.

[17] karakter.

Digitized by Google

Al' ja vidim dobro i spoznajem
Što si htio, što si naumio.

STEVAN:

Ako vidiš, dobro ne uviđaš.

PAŠA:

Vidim dobro i bolje uviđam:
Gdje se srca jednokrvna slože,
Tu ne trpe nad sobome glasa[18].
Eno živog u Srbiji primjera!

STEVAN:

Istina je, ako glas taj samo
Bez obzira psuje i proklinje,
I uz kolac samo zapov'jeda.

PAŠA:

Ha, lisice, jesi li izvukla
Rep iz jame, koji te izdaje.
Vidiš da sam dobro te poznao,
I biće ti po zasluzi plaća.
Svi će moći gledat' si proroka
Koj' na kocu iskesiće zube,
Al' govorit' znam da više neće.

STEVAN:

O, da mogu govoriti onda,
Bi' ti rek'o samo dvije r'ječi,
Bi' ti rek'o da sam još srećniji,
Sve da kolac srce mi probode,
Oda[19] tebe, pakleni izrode,
Koj' u živu srcu naoštreni
Kolac nosi bodeće sav'jesti,
Samo što ti okorjelo čuvstvo
I živinska narav ne dopušta
Da ga osjetiš i od muke cviliš.

PAŠA:

Gledaj kuje što se potstupuje[20]
U oči mi govorit' bez straha!
Gdje mi str'jela, da ga u prah smrvim!

Skoči se na noge.

TAJNIK:

Umiri se, mili gospodaru,
Nije vr'jedno da zbog takva pseta
Dragocjeno svoje zdravlje tareš.

---

[18] zapovedi; [19]od; [20] junači se.

Digitized by Google

PAŠA:

Van s njim! Van! Spred očiju mojih!
U tamnicu, a sutra na kolac!

17. Stankova bašča. — (Anka bere cveće i tužno peva o odbeglom proleću i cveću — »ode moje mlado premaleće, srce dršće bez radosti cv'jeta!« Iznenada iskrsne Zvijerić i pokušava slatkom reči i bogatim darom da omami devojku. No kad mu devojka ni prići ne da, on joj onda pun zlurade pakosti otkriva da je Stevan bačen u okove i da će još sutra na kocu visiti: ali ako ona dode k njemu, on će ga spasiti. Na to se Anka skoči kao ranjena lavica, trgne nož i otera napasnika s očiju).

18. Zvijerićevi dvori. — Nitkov Franjo je skovao stupicu Zvijeriću. Uhvatio ga je između dve vatre: »ja iznutra, Timotija izvana«. Ako ne satre on njega, satrće onaj njega. Timotija je besan provalio u Zvijerićeve dvore i hoće da provali vrata i ubije mrskog zlotvora. Franjo iskoristi trenutak, iznudi od Zvijerića prenos svega imanja, i pošto ga je do kože opljačkao, pušta ga da umakne — »sada van iz moje kuće«).

19. Tamnica. — (Stevan cvili u tamnici nad skrhanim svojim nadama: »O moj Bože! Nijesi mi dao ni posijat' sjeme, a već zoveš na otpov'jed mene«. I klone skršen na klupu i zadrema. U taj čas rasklope se na tamnici vrata i ulazi vila planinkinja koja ga je zadojila materinjim mlekom, skine mu verige i šalje ga na Urvinu planinu — »sl'jedi djelo započeto«. Stevan se probudi, prenerazi se od čuda kada spazi da je san java, i pohrli na slobodu, ka Urvini Planini. Paša besni od ljutine, i raspisuje golemu ucenu.

20. Urvina planina. — (U divljem gorskom kršu Stevan iznemogao pada na kamen, ali njegova duša plamti silnim oduševljenjem —

Ustaj, dakle, raspni opet krila,
Slobodan si pod slobodnim nebom!

U trenutku spazi gde iza grma lavorova viri sablja — »to je sablja Kraljevića Marka, tu u zemlji leži slavni Marko!« Zapanjen od čuda i sreće, iz njegove duše zaori se pesma hvale i nadanja.

U taj čas spazi planinom niže sebe Ćiru i ostalu braću, i zaigra od veselja. Ali to nisu »braća« s Ćirom, nego krvnici sa izdajicom. Stražari nasrnu odasvud na Stevana, a on u nevolji pograbi i isuče Markovu sablju — kamen pukne, a Marko iskoči na Šarcu iz groba —

»Ustao je Kraljeviću Marko!«)

21. Obala Jadranskoga mora. — (Ribari veselo izvlače mreže i kliču od radosti sa uskrsa Markova —

»Dalmacija pjana je od sreće —
Markom sve se ispunjuju želje!«

Digitized by Google

22.

KOSOVO POLJE.

Široko polje; u daljini vidi se pogdjekoja kuća i jedna crkvica; bliže opet drveta i grmlje. Marko i Stevan dojaše.

MARKO:

Tu sjašimo, konje privežimo.
(Sjaše i privežu konje)
Još smo sami, mlađani junače,
A turska se na hiljade vojska
Već sakuplja oko nas dvojice.
Šta ti misliš, kako ćemo proći?

STEVAN
(malim nasmijehom):

Gospodaru, ti se šališ sa mnom,
Ti me pitaš kako lav će proći
Kroza stada plašljive ovčadi,
A uz lava, ko je njeg'va roda?
N'jesu Turci što su negda bili,
Ti si jači neg si negda bio,
Jer je s tobom sav rod oživio.
Glas tvoj ode k'o munja po rodu:
Sakupiće malo i veliko
I dovesti tebi na Kosovo.
Neće dugo postojati vr'jeme,
Biće tute na izbor junaka,
Zasjaće se od vatrenih oč'ju
Ovo polje k'o nebo od zv'jezda!

MARKO:

Dakle misliš da me rod još ljubi,
Da mi nije spomen izumrla
Kroz toliko mrtvijeh v'jekova?

STEVAN:

Umrla su mnoga dobra naša,
Umrla je sloga i bratimstvo;
Ali, ljubav k tebi jošte nije.
To jedina još je moćna žica
Koja svagdje, gdje god rod naš živi,
Kroz svako se provlači srdašce
I sva srca u niz jedan niže.
Svud se pjeva tvoje slavno ime,
Naša sl'jepost hljeb dobiva njime.
Golotinja njime se oblači,
Njime kliču sve naše radosti,
Njim se suše našeg žića plači,

Digitized by Google

Njime svakoj želji se nadosti[21].
Ti si ust'o — duh ustaje novi.
S tobom opet Bog nas blagoslovi
I primaknu pod zaštitu svoju.
Ti si sredstvo nebeske milosti,
Ti si stožer našega naroda,
Da vrteć se ne izgubi glavu
U vremenâ strašnom prevraćanju.
U zrcalu[22] tvojijeh kreposti
Gizdavo se naš narod ogleda,
Vidi u njih uzor svoje duše,
A kad tebe vidi u istini,
Odjeće se junačkimi čini
I sl'jedit te kao zemlja sunce,
Jer ćeš ti mu osvjetljivat' lice.

MARKO:

Ispunja se nebeska odluka,
Dozrela je zelena jabuka
U utrobi našega naroda
Ispod sunca općeg prosvjećenja.
Plakala je nebeska rosica
Pet sto ljetâ na zemljicu ovu,
Kr'jepila ju, da se ne osuši
Iza strašnog turskoga požara.
Sad nanovo zeleni se travom,
Raznim cv'jećem od'jeva si grudi,
A prosvjetni duh ilirski blagi
Nad njom vije i nebo joj čisti!
O, ilirska zemljo preljubljena,
Pod tobom je slatko počivati,
(Teška n'jesi onom ko te ljubi)
Al' još slađe živjet' je na tebi,
I dihati narodnijem duhom!
Neću više ja umr'jeti, zemljo,
Živjeti ću među djecom tvojom,
Djecom tvojom a među braćom svojom,
Vodiću ih k'o otac u kući,
Boljoj sreći u život budući!

STEVAN:

Gospodaru, preslatke utjehe
U takovom jamstvu za budućnost.
Našem žiću otvara se polje
U beskrajne predjele radosti!
U naručju tvome združujućem
Združiti ćeš rasc'jepljene sile,

[21] udovolji; [22] ogledalu.

Digitized by Google

Tvojom ćudi blagom, miriteljnom
Pomiriće braću rasrđenu,
Tvojom rukom krepkom, nepobjednom
Odoljeće dušmaninu žednom,
Da nam pusti ruke iz veriga!

MARKO:

To poslednje prva mi je briga.
Zato dođoh na Kosovo Polje;
Ne bi znao drugo mjesto bolje
Gdje da opet uskrsne sloboda,
Nego ovdje gdje ju Branko[23] proda.

(Marko odagna izdajnički duh Brankovićev. Iz daljine stiže četa Bošnjaka konjanika, predvođena od popa-Rade, a za njima sa suprotne strane četa Srbalja i Bugara, s Timotijem na čelu — svi se grle i ljube, i najzad izaberu Marka Kraljevića za vođu — »budi nami kolovođa!«)

ANALIZA

Šta je najvažnije u jednoj drami, u čemu leži njena prava snaga? Kakva treba da je radnja, kakva psihologija, kakvi karakteri, kakav stil i dijalog.

Jeste li u **Kraljeviću Marku** *našli jaku, brzu radnju, bogato, snažno izdvojene ličnosti, oštre dramatične sukobe i sudare karaktera, duboke analize psiholoških stanja, itd.?*

Po čemu je onda ovo delo lepo i značajno? Nije li tu ipak dana jedna široka, bogata slika, i ceo jedan značajan program? Kakva je slika našeg naroda koju je Preradović ovde uspeo da dâ? (Razvite u detaljnoj analizi Preradovićevu ideju narodnoga preporoda i buđenja u ovom delu.)

Zašto je drama nazvana **Kraljević Marko?** *Šta prestavlja ovđe Marko? Po čemu je on simbol narodnog oslobođenja? Šta znači alegoriska slika? Gde je Preradović našao ovaj predmet? (Potsetite se narodnog predanja o Marku i njegovoj čudnovatoj smrti.)*

Kakav je naš narod po svojoj duši? Zašto strada? Koji su njegovi zlotvori? U čemu je razorno dejstvo tuđinskoga zapadnjačkog duha? Treba li uništavati narodne običaje i tradicije? Gde leži spas? Koja su znamenja narodnog napretka i sreće?

U kakvom su odnosu ove ideje sa idejama racionalizma o narodu i njegovim običajima (Dositej, Reljković)? Kako romantizam gleda na sve to (Vuk, „ilirizam“)? Da li je igde bolje, šire, svestranije obuhvaćen „ilirski“ program nego ovde? Kada je pisano ovo delo? Kako je stajalo sa „ilirstvom“ u to vreme (pobeda „materinske reči“, Jelačić i slobodna Hrvatska, narodno oduševljenje, izgon Mađara)?

Je li u pojedinostima Preradović uspeo da dâ punu, bogatu, rečitu, poetičnu obradu? (Nađite najlepše i najznačajnije stihove.)

U čemu je **Kraljević Marko** *sličan* **Gorskom vijencu?** *(Pokušajte izvesti detaljnu paralelu između ova dva dela, i po ideji, i po sadržini, i po formi, i po dikciji.)*

[23] Vuk Branković.

Digitized by Google

VLADIMIR I KOSARA

(Opera u 4 čina)

I čin: Vladimir, kralj „Dalmatina", čami u tamnici bugarskog kralja Samuela. Verni „Dalmatini", pod vodstvom mudroga Radovana, povukli su se u Bugarsku da ga oslobode. Ali se Vladimir zaljubio u Kosaru, lepu kćerku Samuelovu, pa mesto da proklinje, on blagosivlje tamnicu i okove, i neće pa beži. Kosaru progoni Vladislav, njen rođak, Samuelov posinak, i snuje osvetu, jer ga je ona odbila.

II čin: Podmukli Vladislav tužio je Kosaru ocu da je htela osloboditi Vladimira, i Samuel je osuđuje na smrt skupa sa Vladimirom. Ali kad mu kći padne pred kolena priznajući sama svoj „greh", on se razneži, oprosti im, venča ih, preda presto Vladimiru, pa ode s njima u Dalmaciju da živi u miru. Pohlepni Vladislav kuje odmah plan da umori Vladimira i tako prisvoji Dalmaciju.

III čin: Vladislav zove Vladimira na sastanak zbog granica. Kosara odmah nasluti zamku, i ne da Vladimiru da ide. Mesto njega odlazi stari Samuel, ali bude odmah otrovan. Vladislav se zaklinje na časni krst i na sveto Jevanđelje, i domami Vladimira na veru.

IV čin: Čim je Vladimir s Kosarom stigao, Vladislav ga uhvati i ubije. Kosara od tuge beži u manastir. Vladislava muče savest i nesanica. U groznici prikaže mu se duh Vladimirov, i on se u groznom strahu probode svojom rođenom rukom.

(Poredi „*Vladislava*" od Sterije Popovića i Kačićevu „*Pismu od Vladimira*" (*Razgovor ugodni*).

Digitized by Google

PETAR PRERADOVIĆ

Preradović je jedan od najiskrenijih naših pesnika. On je u svoje pesme zakopao ceo svoj život, svoje srce. Svaka je njegova pesma jedan doživljaj, otkucaj srca, ispovest. Njegovi stihovi nisu lepa i laka igra duha i mašte i muzike reči. To su ispovesti prijatelja koji nam otkriva svoje srce, radosno i razdragano, ili tužno i ranjeno.

»Ako vidiš tužna prijatelja,
Zapjevaj mu pjesmu od veselja,
Jednom rukom u gusle si diraj,
Drugom rukom suze mu otiraj.«

(Djed i unuk)

I

Preradović je propevao iznenada, u Zadru, »uoči mladog ljeta god. 1844, za prvi list **»Zore Dalmatinske«.** Prva mu je pesma bila **Zora puca.** Sa njome rodio se pesnik, probudio se sin domovine. Prošla je duga »polnoć«, »puca nova zora«, nov »dan«.

»Polnoć prođe — što me budi / U to doba iz sna moga? / Žice same zaigrale / Na guslama djeda moga... / Okreni se k zlatnom vedru, / Evo Zore u tvom njedru, / Da otkrije zakopana / Tvoja blaga — evo dana!« **(Zora puca,** 1844)

Za njom je odmah sledila druga, **Putnik.** Pesnik i sin domovine, zalutali putnik u mračnoj noći i tvrdoj tuđini, našao je put, našao je sebe i svoju majku, i dočekao dan.

»Al oči mu uzdignute / okrenu se, oj, onamo, / Gdje od drage domovine / Svako jutro sunce sine — / Tamo željom hiti, tamo! / Tebi opet duša diše, / Tebi srce opet bije; / Domovino, majko sreće, / K tebi opet sin se kreće, / Od radosti suze lije! / Primi opet svoje diete, / Dovieka će tvoje biti!« **(Putnik,** 1844)

Sunce je razagnalo »velike tmine«, i »otopilo ga iz sna ledenoga«; on se »ponavlja i krepko ozdravlja«, diže se »s spraha k nebesim«.

»Otkud tebi tvrdi sanak, / Da još spavaš, kad su pietli, / Triput zoru već prozvali, / Triput zoru i dan svietli?«

(Pjesnik, 1845)

»Sunce žarko, sunašce prekrasno, / Domorodnom vatrom svietli jasno! / Da prosvietliš sred velike tmine / Na je-

Digitized by Google

dinstvo jedne majke sine! / Otopi nas iz sna ledenoga, / u kom zebe brat do brata svoga. / Zapali im svjetlo tvoga duha, / Da uvide žalost tuđeg kruha!«

(Proljetna pjesma, 1845)

»Proljeće evo nama se javlja, / Nebo se čisti, zemlja ponavlja... / Narod se čisti, krepko ozdravlja... / Narodnom slašću želje nada'nut, / Narodnost dignut s praha k nebesim.«

(Proljetna pjesma, 1845)

I u zanosu prvog oduševljenja on je snažno razmahnuo svoja mlada krila, kao soko koji ih prvog puta kuša, »digao se na krilih nad zemaljske neravnosti«, u nebeske vedrine života, i otuda pozdravlja majku zemlju.

»Moja majko, zdravo, zdravo bila! / Iza duga, teška putovanja / Tvomu licu on se opet klanja, / I pruža ti vrući cielov svoj. / Oj, sretna se ćutim, opet sretna, / Kao sužanj iza dugoljetna / Tamnovanja kad stupi na zrak; / Kao brodar izgubljen na moru, / Kad ugleda bliza žala trak... / Kroz suze te gledam od radosti, / Željna duša rastopljena sva.«

(Pozdrav domovini, 1849)

Ovo nisu obične pesme, ovo su kliktaji razdragane, novorođene i oslobođene duše, koja se kao ševa u mlado jutro vinula u sunce i rasipa nebom radost prepuna srca. To nisu stihovi, to su osmesi i suze radosnice, topli sinovlji zagrljaji.

Takvo je uglavnom njegovo duševno raspoloženje i osnovni ton njegovih pesama u prvoj desetini njegova stvaranja, otprilike između 1840—1850 godina. U ovim prvim pesmama zakopan je ceo roman pesnikove tužne mladosti. Najneposredniji, najuzbudljiviji, najpoetičniji roman jedne »izgubljene ovce« koja se vratila svome stadu, jedne u noći zalutale ptice koja je doletela natrag svome jatu. A najlepša od svih **Putnik,** jedna od najdirljivijih pesama celokupne naše lirike. Jedinstvena i ujedno uzvišena u svojoj dirljivoj prostoti i iskrenosti. Nenadmašna biografija Preradovićeva detinjstva, grubo otrgnutog od toplog majčinog krila i »krova očinoga«. To nije pesma, to je plač, prigušen jecaj siročeta za izgubljenom majčinom ljubavi.

Svi znamo tužnu mladost Preradovićevu. Još kao dete od deset godina on je bio gurnut u kruti austriski vojnički život (najpre u Vojni zavod u Bjelovaru, potom u Vojnu akademiju u Bečkom Novom Mestu), ne videvši kroz osam beskrajnih detinjskih godina ni jedanput majke ni kuće[1]).

Vaspitanje u Akademiji bilo je «sasvim u nemačkom duhu«, kako on to sam kaže, katoličko, i zacelo ne suviše nežno. Pritisak je bio vrlo veliki, i opasnost odnarođivanja pretila je ja-

[1]) Otac, Jovan, iz Grubišna Polja, odlikovao se kao krajišnik u francuskim ratovima, i od prosta vojnika doterao do oficira. Kad je dobio penziju, nastanio se u Grabrovnici, u Krajini, kod Đurđevca, gde je i umro (1828), ostavivši za sobom troje nejake dece: najstarijega Petra, Stevana i Mariju. Mali Petar rodio se tu u Grabrovnici, 1818. Osnovnu je školu svršio u Grubišnom Polju i Đurđevcu.

Digitized by Google

ko. Sve je podešavano tome jednome cilju, i način, i trajanje, i duh, pa i sama vera. A kako je mali Petar bio pravoslavno dete, to je po propisima za prijem morao preći u katoličku veru (1832). To, međutim, nije izazvalo dubljih potresa u njegovoj detinjoj duši; možda mu je samo pomoglo da se docnije, u zrelijim godinama, onako visoko izdigne iznad sitnih i praznih verskih forma do čiste i duboke religioznosti. U svemu tome Preradović je imao i mnogo sreće. U Akademiji se od III—VIII razreda obavezno učio češki jezik. Preradovićeva je klasa imala za nastavnika poručnika Tomaša Burijana, okretna i poletna českog rodoljuba, jednoga od osnivača Češke Matice, prijatelja i saradnika mnogih istaknutih čeških književnika. On ih je stalno napajao novim duhom opšteslovenskoga bratstva i ljubavi. Preradović se docnije sa dubokom zahvalnošću seća svoga prvog učitelja — »koji mu je prvi iskru narodnoga duha probudio, i od koga je naučio da imamo uvek svome narodu služiti, i nikada ga ne zaboravljati«.

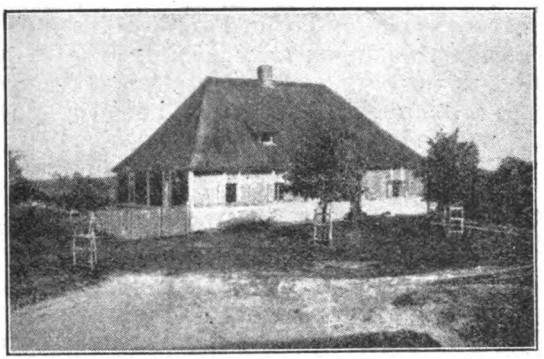

Kuća u Grabrovnici u kojoj se rodio Petar Preradović

On im je osnovao i malo književno preporodno društvo, koje je nabavljalo češke i slovenske knjige, i živo učestvovalo u duhovnoj i nacionalnoj obnovi sveslovenskoj. U tom kolu uzimali su živog učešća i mladi Jugosloveni. »Naši mladi akademičari — piše Burijan o svojim đacima — čvrsto se prihvaćaju českog jezika. Neki između njih, kao **Srbi i Hrvati, i na svoj jezik ne zaboravljajući,** prijanjaju uza nj i u njem se vežbaju. Kupio sam narodne pjesme Vuka Stefanovića i neke druge sitnice. **Među svima najgorljiviji su Hrvati i Srbi,** ti srčani junaci, puni snage i duhovitosti, ali ni mrve lukavi; za njima dolaze Česi i Poljaci, pa Sloveni i Moravljani; ostalih je tu veoma malo, i ti su obično ponemčeni«. (Pismo Burijanovo od 6 maja 1834 g.) A na drugom mestu Burijan beleži da je od 1832 do 1838 vodio treću klasu pitomaca (Preradovićevu), i da je upravo taj razred bio najgorljiviji u učenju českog jezika i prepo-

Digitized by Google

rodne književnosti, a kao najodličnije akademce ističe Vilanija, potonjeg českog pisca, i našeg Preradovića. Preradović je bio odličan đak, gotovo uvek među prvima u rangu. Naročito je voleo književnost i poeziju, i rano osetio u sebi pesničku žicu (1834).

Iz ovih dragocenih podataka vidi se jasno da Preradović ne samo što nije u Akademiji nacionalno zadremao i pokleknuo, nego je upravo tu primio prve poticaje i posejao prvo seme narodnog preporodnog duha. Takav polet pretpostavlja budnu i živu nacionalnu svest. Preko českih časopisa doprli su i do Akademije daleki odjeci moćnog pokreta sveslovenskoga i jugoslovenskoga, nad kojima je vejao duh Kolarove sveslovenske ljubavi i Vukova Kosova i Kraljevića Marka. Vukove narodne pesme, čuli smo, ušle su u Akademiju već 1834, a odmah potom Kačićeva značajna pesmarica **Razgovor ugodni.** Godine 1837 Burijan se upoznao u Beču s Gajem, i ovaj mu je obećao poslati za njegove pitomce izašla godišta svoje **Danice.** Pitomci su bili oduševljeni, i sa najvećim nestrpljenjem očekivali su da i na njihovom nebu zablista **Danica.** Ali, Gaj je izgleda zaboravio na svoje obećanje. Tada se pitomci sami obraćaju Gaju jednim značajnim pismom, na nemačkom jeziku, koje je napisao đak Marko Halavanja. Ovo je pismo dragocen dokument o nacionalnom životu i duhu naših đaka u Akademiji, jedan dokaz iz prve ruke da oni nisu nikad zaboravili i zabacili svoj maternji jezik. Posle priznanja i pohvale Gaju za njegovo veliko delo na podizanju i buđenju »našeg mladog i nepravedno zapostavljenog naroda«, mladi pitomac moli Gaja da li bi se mogla dobiti i pošto tri prva godišta **Danice** (Morgenstern) — »koja je isplivala u moru svetlosti i sjaja«, da zablista i za njih ovde, »izgnanike iz slovenskoga sveta«... »O, kako je različno osećanje takvog jednog čoveka (slobodnoga) od osećanja koje cepa srce onoga koji bi hteo a ne može, koji je još u nežnim godinama silovito otrgnut od toplog materinskog krila i bačen u daleki pusti svet, i koji je osetio duboke bolove što kidaju njegovu smućenu dušu, mute njegovu životnu radost i remete veselje, a koji bi trebalo da ga pravedno kazne za one proklete časove, kada su mu na nedostižnim krilima odbegle uspomene na otadžbinsko nebo i zemlju... Vaše će gospodstvo izviniti što ovom skromnom pismu nedostaje ono glavno, tj. što nije pisano na hrvatskom jeziku. Još kao neiskusna deca mi smo bili, tako reći, izgnani iz drage domovine. Ono malo jezika što smo kao deca znali brzo je iščezlo iz slabog pamćenja, i trebalo je da se ponovo s mukom uči ili po srodnosti českog jezika sa našim maternjim, ili iz pisama koje pokašto dobijamo od naše rodbine, pošto se ni ovde ni u Beču ne mogu dobiti hrvatske knjige. Iz toga vi ćete lako uvideti, da mi taj jezik samo razumemo, oskudno njime govorimo, ali nipošto nismo u stanju pravilno njime pisati. Ipak, naša je žarka želja da što skorije dostignemo taj visoki cilj, i ako onda neki od nas bude mogao

Digitized by Google

posvetiti ljubljenoj domovini svoje slabe sile, on će to zacelo učiniti, zadovoljan samim sobom zbog izvršene dužnosti, smatrajući to kao najlepšu nagradu za svoj neumorni trud«. (Pismo je pisano 22 februara 1838). I Burijan sa svoje strane potsetio je Gaja na njegovo obećanje. Verovatno da je Gaj svoje obećanje iskupio. Tako se Preradović još u Akademiji, pored Vuka, Kačića, Kolara i čeških preporoditelja, mogao upoznati i oduševiti i za Gajevu **Danicu** i »ilirski« narodni preporod. A ne smemo zaboraviti da je Preradović bio kolovođa Jugoslovena, u najstarijoj klasi, i već »ovenčani« pesnik. Nema sumnje, dakle, da je cela priča o njegovom odnarođivanju i zaboravljanju materinskog jezika zaista samo lepa i efektna priča.

Završivši Akademiju (1838), Preradović je posle punih osam godina, kao mlad oficir na prolasku za Italiju, svratio kući da vidi svoju majku i sestru (mlađi mu je brat bio umro). »Ali eto žalosti, kaže on, bio sam zaboravio skoro sasvim materinski jezik, a ni mati ni sestra nijesu znale drugim govoriti... No u razgovoru s majkom i sestrom probuđivahu mi se kao iz sna slatki izrazi djetinjske dobe, i nakon osam nedjelja koje š njimi provedoh, prilično sam opet naški govorio«. Tako se pesnik polako vraćao svojoj majci i svojoj zemlji, što je posle tako lepo i dirljivo opevao u svome **Putniku.** Kako vidite, ova pesma nije ništa drugo nego pesnikova autobiografija u alegoriji.

II

Krajem 1838 prispeo je u svoju jedinicu 33. puk u Milanu. Tu je našao i nekoliko drugova sunarodnika (Benka, Knežića, Pavelića), ali — »premda smo se kao Hrvati rado imali i često skupa bili, živjeli smo samo u vojničkom nemačkom duhu; malo kad nam je na um palo, da progovorimo koju riječ u svome jeziku«. Sasvim prirodno, posle toliko godina stege i zatvora, oni su bili željni života i morali su se baciti u vrtlog veseloga i burnog oficirskog života u tako lepoj i veseloj varoši.

Od naročitoga je značaja za Preradovićev duhovni i nacionalni razvitak bilo prijateljstvo sa Ivanom Kukuljevićem - Sakcinskim, takođe poručnikom, potomkom odlične hrvatske plemićke porodice, koji je iz želje za burnim životom stupio u vojsku. No ubrzo zanesen narodnim preporodom, on se s punim žarom bacio na književnost, i potpuno ohladneo prema površnom vojničkom životu i viteškoj slavi, koji su mu se činili samo »prividnim životom« bez ikakve vrednosti. On je već 1841 napustio vojsku, vratio se u Zagreb i sav se posvetio narodu i književnosti. Njegov uticaj na Preradovića bio je vrlo veliki. On ga je uvodio u narodni život i književnost, bodrio ga i potsticao na rad, i budio u njemu svest da može i **mora** uložiti svoje sile za dobro svoga naroda. Pod uticajem Kukuljevića Preradović je ponovo prihvatio pero, počeo prevoditi na ne-

Digitized by Google

mački **Osmana** i dubrovačke pesnike, i na nemačkom obrađivati narodne motive **(Uskočko devojče (1841)** i **Mojoj domovini** (1843). Kukuljević mu i docnije iz Zagreba šalje ilirske knjige i jednako ga sokoli i oduševljava. I Preradović počinje da čezne za slobodnim životom: »Da, dragi prijatelju, piše on Kukuljeviću, žalosno je to iskustvo kada čovek u svojim najlepšim godinama počne da želi da bi se ponovo rodio, da bi po svojoj sklonosti potražio sebi malo mestance u ljudskom društvu. Samo da bih se ovih veriga još riješiti mogao, koje me u vojničkom stavu vežu. Kako ti zavidim...« Preradović je ovde već potpuno nacionalno probuđen i preporođen, i duhovno izgrađen. Nedostaje mu još samo narodni izraz. Srećan slučaj doneo mu je i to. 1843 Preradovićev je puk premešten iz Milana u Zadar. Tako je on došao u čistu narodnu sredinu i učvrstio se u narodnom jeziku. Sad je mogao da zapeva narodu narodnim jezikom. Na prolasku kroz Mletke sreća ga je još jednom poslužila: namerio se na neke hrvatske oficire. »Nas nekoliko časnika, priča on, imali smo priliku upoznati se tu s nekojimi časnici zemljaci pukovnije Karla Ferdinanda, broj 51, koji su u narodnom duhu drugovali, Kačićeve pjesme čitali, kojekakve druge pjevali i veseli bili, i to katkad javno i tako glasno, da su kašnje i samu policiju na se pozornom učinili. Na čelu tomu društvu i dušom njegovom bio je natporučnik Špiro Dimitrović (iz Kotara), vatren domorodac i velik ljubitelj naše, osobito narodne pjesme.« Tu se njih dva pobratime i zareku se da će Preradović pesmom odgovoriti na pesničku poslanicu Špirinu. Tako je Preradović napisao prvu pesmu na našem jeziku, **Poslanicu Špiri Dimitroviću.**

Ovaj susret i pobratimstvo bilo je njegovo drugo nacionalno krštenje, a dolazak u Zadar značio je njegovo pesničko otkrivenje. Videli smo kako je ovo preobraženje odjeknulo u njegovoj duši zanosnom pesmom.

Proslavivši se svojim prvim pesmama, postavši »ljubimac zemlje svoje, poznanik cielog svieta«, on se sav predaje narodnom radu, slozi i jedinstvu. On sa zebnjom i bolom u srcu gleda kako se naša književnost u samom povoju cepa na dve strane, srpsku i hrvatsku, i svaka udara na svoju stranu — »kao da i ne misle nikada pod jedan krov... Svakim danom to većma odmiču jedna drugoj — i za malo vremena bit će kasno i pomisliti na sjedinjenje«. Srbi neće latinicu, Hrvati neće ćirilicu; Srbi uvode ekavštinu, Dalmatinci čuvaju ikavštinu. A tada smo bili tako blizu potpunome jedinstvu! Glavni kamen spoticanja on vidi u veri, u zakonu. »Jedini pravi put bio bi **sloga,** a dva brata u neslozi nikad prava ne imaju — krivci su obadva«. Misao koja se kao crn preteći oblak nadnela nad njegovu razdraganu dušu i zastire mu sjaj novog dana. U tim sumornim slutnjama začela se pesma **Braća.**

»Što bi rekla naša majka, / Kad bi čula, da među nama / Završe se tužna kavga, / Da na brata bratac mrzi?... / Za-

Digitized by Google

dužnici mi smo ovdje, / Kojim dom i domovina / Život dade na kamate, / Da dobiva jednom od nas / Čisti danak od ljubavi... / Pune grudi ima mlieka, / Puno srce krvi za nas, / A mi tužni još do danas / Pomislili na nju niesmo. / O moj brate, prenimo se!...

Vodi kući tvoju Savku, / Nek ti sinka dva porodi, / Da i oni među sobom / Pokolju se kao i mi, / I porodu opet svome / Krvni primjer da ostave. / I neka se penje tako / Od koljena do koljena / Strašna kletva našeg roda: / Da slavjanska tužna majka / U vlastitoj svojoj krvi / Potapljat si djecu mora!« **(Braća,** 1844)

»Kad svi jednog Boga molite, kad svi / Jednim glasom Slavu pjevate, kad svi / Jednog tiela uda ste, bud'te i svi / Duha jednoga!«

(Kosovo Polje, 1845)

»Dieliše nas do sad vieci, / Sad nas združit može danak — / Na junačke noge, braćo, / Amo k nama na sastanak!... / Blago svome kod svojega / Po okrilju i zadruzi, / Teško svakom kod tuđega / Po nehajstvu i poruzi!«

(Hrvati Dalmatinom, 1861)

No nije dosta pevati i igrati, treba raditi, treba orati i sejati na njivi narodnoj.

»U kolo ste tada stali, / Kao braća jedne krvi, / Liepo ste nam ruke dali, / Ne pitaste: tko je prvi? / Nego samo: jesmo l' svi? / Prođe pir i prva radost, / I dođoše radnje časi: / Što ste stekli od to doba? / Je li slama il su klasi? —«

(S Bogom, 1847)

Još je jedna rana na srcu pesnikovom. U vatrenoj želji da se sav posveti velikom narodnom delu, on sve teže podnosi teret i okove vojničkoga poziva. On prosto čezne za svestranim radom i stvaranjem; međutim, u vojsci ima mnogo posla, malo rada. I to u vojsci tuđinskoj, neizbežno ugnjetavačkoj, glavnom oruđu nasilja i tlačenja. To je Preradovićevom nesavitljivom karakteru moralo vrlo teško padati. »Mnogo mi je posla na vratu, — piše on nešto docnije — i k tomu nepovoljnoga, mome biću protivnoga posla. Ali šta ću, moram ga podnašati, kad o njemu kruh visi, koga drukčije pribaviti si ne mogu«. To se nikako nije slagalo sa njegovim uzvišenim shvatanjem i osećanjem visoke dužnosti i misije pravoga pesnika. To svoje raspoloženje on će preneti i razviti u krasnu pesmu **Djed i unuk,** jednu od najdubljih naših pesama o zvanju i zadatku pesničkome, pesnički zavet Preradovićev, i celoga romantizma. U njoj su sjajno vezane nove misli o narodu i njegovom preporođaju i pesnikovo lično osećanje svete pesničke misije i duhovne slobode.

»Ko što sunce ono izlazeće / Novi danak neviđeni kreće, / Tako vrieme što je sad pred tobom, / **Nov ti obraz kre-**

Digitized by Google

će s ovim dobom... / Evo stog i **tebi gusle nove,** / Čisto nove gusle javorove, / Moje stare za te niesu više, / Jer **iz starih novi duh ne diše.**

»Ali ako **zlotvor** moćan koji / Tebe svrne veleć: Meni poji... / A ti prije negoli te sveže, / Guslam lupi o zemljicu crnu, / Da se u prah i treske rasprhnu...«

(Djed i unuk, 1845)

U Zadru Preradović je našao (1845) još jedan nov izvor inspiracije: zaljubio se u lepu Talijanku Pavicu de Ponte. U nadahnuću prve ljubavi on joj je ispevao čitav niz pesama, bezmalo sve svoje ljubavne pesme **(Miruj, miruj, San, Cvijetak k suncu, srce k tebi, Što je ljubav, Primorske pjesmice, Mrtva ljubav,Veseo danak, Krasno jutro,** itd.). **Miruj, miruj, srce moje** i **Mrtva ljubav** (sa motivom iz narodne pesme) divne su po svojoj toploj prostoti, i zacelo idu u red najlepših ljubavnih pesama naših. No posle ovoga prvog talasa ljubavnoga oduševljenja, Preradović je malo i retko pevao o ljubavi. On nije bio strasna ljubavnička priroda, i ljubavna je lirika kod njega najslabije zastupljena. Doduše, on će o ljubavi i docnije pevati mnogo i vrlo visoko, ali kao mislilac a ne kao ljubavnik. On je izgleda u celom svom životu voleo samo dve žene, svoje rođene dve žene: Pavicu i Emu Regnerovu, prvu mladalački vatreno, drugu filozofski pametno; ali i jednu i drugu bez mnogo mašte i duha. Čini se da je za njega i ljubav, kao i sve ostalo, bila više jedna nacionalna i čovečanska dužnost, a manje strast. Kako bilo, ni tu nije sve išlo glatko. Njegov komandant, grof Đulaj, htede da mu spreči ženidbu, te ga premesti u Peštu. Ali Preradović muški odgovori, i uspe da slomije otpor komandanta, i vrati se pobednički u Zadar, preko Zagreba, gde je oduševljeno dočekan. No naskoro njegov je puk ponovo prebačen u Italiju (1847), gde ga zahvati italijanska revolucija od 1848. Pošto je brzo ugušena, Preradović dobije otsustvo, i u Dubrovniku oženi se Pavicom (oktobra 1848). Ali već posle prvih medenih dana morade se vratiti na bojno polje u Italiju.

Ni na bojnom polju on ne prestaje pevati i misliti na svoj narod, i piše svoju dramu **Kraljević Marko.** To je bilo vreme kada je ilirski pokret bio u punom jeku i najvećem zamahu (i ako je ilirsko ime zvanično bilo zabranjeno), doba slobodne Hrvatske Jelačićeve i izgona omraženog tuđina, Mađara. Preradović je pokušao da dâ sintezu svojih nacionalnih ideala i cele ilirske ideologije. Nacionalni program što je dao u **Kraljeviću Marku** zaista pretstavlja najširi pogled i otvara najšire vidike narodnoga preporoda i jedinstva. To je veličanstvena apoteza našeg narodnoga jedinstva i rada. Preradović je tu u stvari bio proročanski vidovit, i postavio je narodne ideale koji i nama danas jednakim sjajem svetle. Preradovićev nacionalni program je u celosti naš današnji program. U tom pogledu **Kraljević Marko** je nezamenjiv i nezamenjen, naše narodno jevanđelje, i ravnja se po ideji sa **Gorskim vijencem** i **Smail-agom.** Kao dra-

Digitized by Google

ma on je, priznaćemo, slabo i promašeno delo, uostalom kao i **Gorski vijenac.** Pre svega, nacionalna je drama vrlo težak rod; drugo, Preradović nije bio dramski, to jest psihološki, talenat. (To se najbolje vidi po njegovom operskom libretu **Vladimir i Kosara.** Interesantno je pomenuti da su obe teme obrađene dramski i od Sterije Popovića: **San Marka Kraljevića i Vladislav.)** Ali kao rodoljubiva pesma, to je nesumnjivo najširi uzmah naše poezije. Tehniku svoje nacionalne drame Preradović je uzeo od Mickijevića (iz njegovih predavanja o slovenskim književnostima na »Collège de France« u Parizu), koji je lansirao ideju o »novoj slavenskoj drami« s predmetom iz narodne tradicije i bajke, sa bitnim elementima fantastičnoga i čudesnoga. U stvari, to nije bilo bitno ništa novo; to su osnovni elementi romantične drame uopšte. (Predmet i pojedinosti naći ćete u samom delu i u analizi.)

III

Posle revolucije od 1848, Preradović je u februaru 1849 dodeljen službom u Zagreb (najpre štabu Banskog vijeća, zatim kao »pobočnik«, ađutant, bana Jelačića). Njegov se san ispunio: on je došao u Zagreb, prestonicu ilirskoga duha, središte nacionalnog i političkog života. Sredina je bila idealna za rad. Ali je, na žalost, momenat bio najnezgodniji. Decenija od 1850 do 1860, nazvana »Bahov apsolutizam«, godine najcrnje germanske reakcije i silovitog gaženja narodnog, računaju se u najžalosnije godine hrvatske istorije. Pretstavite sebi, ako možete, u takvim prilikama Preradovića, višeg austrijskog oficira, sa onim njegovim nesalomivim i nepopustljivo načelnim karakterom. To su morale biti grozne patnje, patnje »okovanog Prometeja«. I kad nam se on jada: »Vjerujte mi da sam čisto smeten, ne znam kuda udariti ni kakav savjet si dati, a živiti moram ne radi sebe, nego radi svojijeh,« mi mu potpuno moramo da verujemo. Dodajte tome da mu je i sama karijera u tim godinama bila teška, bacan nemilice iz mesta u mesto: 1852 postao je major i bačen je u Kremonu, pa u Veronu, pa u Pančevo, pa najzad u Kovinj, za zapovednika Korduna. Iz Kovinja piše (»mamici« Vancaševoj): »Znajte, majko, da sam ovdje na granici zapovjednik korduna, gdje kao takov u sadašnje vrijeme mnogo i premnogo nemiloga posla imadem. Nisam Vam ovdje zadovoljan; ova ravnica bez kraja i konca, bez brežuljka i drveta, neugodno me dira, a i ostali život nije mi po volji. Ja ovdje ništa ne čujem niti ne znam... (Kad dobijem vesti iz Zagreba)... onda se zadubim u svoje kojekakve sanjarije i trajem sretne čase, dok me pobočnik ili kakva druga službena osoba ne probudi i ne osvijesti, a onda nanovo s trbuhom za kruhom — to Vam je život sadašnji... I ja ću za »Neven« katkad zamočiti pero, samo ako dospijem i ako mi prozaički poslovi ne udave pjesničkih misli«.

U takvim prilikama, ovaj narodni *guslar*, vesnik vedrine i nade, nije mogao ništa drugo nego da »guslama lupi o

Digitized by Google

zemljicu crnu, da se u prah i treske rasprhnu«. jer njegova pesma zaista »ne razume zapovjedi, slobodna je, svome glasu sliedi«. I on je zaćutao. Dok se *pjesnik* povukao »u kojekakve sanjarije«, filozofske i spiritističke. On se osećao kao brodolomac na mračnoj pučini bez cilja. U takvom raspoloženju promašene borbe i sloma najlepših nada, njega su obrvala mutna i sumorna osećanja beznađa i klonulosti.

»O nemila kobi!.. / Pod nebom bez zviezde, / Po zemlji bez cvieta / Vodiš mene sužnja / Već toliko ljeta. / Gdje postelju nađem, / Ne daš mi počinka, / Gdje god majku sretnem, / Svaka je tuđinka. / Preda mnom je staza / Budućijeh dana / Na pol puta grobom / Veće prekopana.«

(Pjesnikova kob, 1849)

»Strašni, crni dane!.. / Iz raja me na zemljicu crnu / Ti obori po crnom oblaku, / Moje želje ti stisnu u raku, / Moju nadu ti sagnu na štaku«.

(Crni dan, 1849)

Car Dušan »u ponoćno doba« ustaje iz groba i hoće da obiđe svoje carstvo. Vila posestrima —

»Za desnu ga ruku prima / I obiđe raku š njime, / Pa mu veli: »Pobratime, / Obiđosmo carstvo tvoje, / Sve ostalo propalo je!« **(Car Dušan,** 1851)

»Potamni, potamni, / Svieta sjajno oko... / Ja sam ti dozrela / Jadom i čemerom, / Sjeme povjerenja / Urodi nevjerom.« **(Zemlja suncu,** 1850)

»Plovi, plovi, moja lađo, / U koj' godier kraj; / Ja ti cilja još ne nađo', / Sama cilj si daj!«

(Moja lađa, 1850)

»Sunce zađe, mrak proteže / Po obzoru svoju moć; / Sanak spušta svoje mreže / I sve hvata — laku noć!«

(Laku noć, 1850)

»Oblaci se viju naokolo, / Kiša pada... / A ja gledam sa prozora / Mutnim okom / Po širokom / Rasplakanom svietu tom. / Čini mi se, ko da nigda / Iza kiše / Neću više / Žarkog sunca oko zret.« **(Oluja,** 1851)

»Na stran' žalost, brate mili, / Kroz tugu si put proprti, / Čuvaj sebe radi sebe, / Nemoj zalud zdravlja trti.«

(Utjeha, 1851)

»Prazan časak kada mi se daje / Iza danâ mučnog poslovanja, / Mahom duša zaboravlja vaje, / A duh opet k pjesmici prianja... / Oj pjesmice, mila drugo moja, / Vjerenice od Boga mi data, / Koje glasom za jadom udata / Odahiva duša iza boja, / Ti jedina, a druga nikoja, / Utjeha si duši obilata!« **(Pjesmica,** 1851)

»U daljinu misô leti, / Tamo joj se vida kraj, / Gdje vječnimi cvati cvieti / Zemlje lice kao raj... / Gdje je staza do tog kraja, / Do blaženstva toga, gdje? — / Joj, na zemlji **ne ima raja, / Želja za njim to je sve!« (Zemaljski raj,** 1856)

Digitized by Google

I tako redom akord za akordom, misao za mišlju, crni i zloslutni, dok na kraju ne prolomi krik bola od života i ništavila u jezivoj apoteozi **Smrti** (1856). I da bi pobegao od sebe i svojih crnih misli, pesnik beži »u daljinu, gdje vječnimi cvati cvieti zemlje lice kao raj«, u svoje snove, u svoju maštu, i peva **Lopudsku siroticu** (1855), možda najtužniju i najdirljiviju pesmu ljubavi u našem jeziku.

A tada je pesnik potpuno zaćutao.

Ove su godine i godine njegove porodične nesreće. Najpre mu je umrla majka (1848), a odmah iduće godine prvorođenac Čedomil. 1854 premešten je u Beč, ali mu se tu razboli žena, kojoj je život i onako »ogrknuo do majčina mlieka«, i on je mora slati u Italiju na oporavak. Tu mu se razboli srednja kćerčica, Slavica, i umre, a za njom od tuge ugasi mu se i žena (1855). To su bili poslednji udari usuda, koji su ga do kraja dotukli. I on, osamljen i ojađen, sa dvoje nejačadi na vratu, moli premeštaj u svoju Krajinu, i dolazi u Glinu (1855), da traži mira i samoće.

IV

Posle povraćene ustavnosti (1860), on je radosno pozdravio narodni uskrs i novo »mlado ljeto«. Ali sedi guslar nije više zapevao svoju staru sunčanu pesmu. Prekaljen bolom i gorčinom života, ličnim i narodnim, on je u visokom miru i sa ozbiljnošću mislioca koji se uzdigao nad sitne radosti i obmane života, dočekao novo oslobođenje čoveka i naroda. I on više ne popeva i ne poigrava kolo, on mudro savetuje i krepi duhom.

»Opet jedna u vječnost prekanu / Svietu kaplja tekućeg vremena... / Sretno bilo svakom, kome granu / Ovo doba novoga imena; / Sretno bilo, zavilo mu ranu, / Donielo mu radosnih promjena!« **(Mlado ljeto,** 1860)

»Ljubi, rode, jezik iznad svega, / U njem živi, umiri za njega! / Po njemu si sve što jesi: / Po jeziku dok te bude, / I glavom će tebe biti«. **(Rodu o jeziku,** 1860)

»Kao vječno more sinje,... / Zuji, zveči, zvoni, zvuči, / Šumi, grmi, tutnji, huči — / To je jezik roda moga!.. / Njime milim, krasnim zato / I odievam svoje pjesme; / A odozgo rosom blagom / Po rodu se siplje dragom, / I uvehla kriepi srca.« **(Jezik roda moga,** 1861)

I naposletku završava veličanstvenom simfonijom **Slavjanstvu** (1865), uz koju zvone kao široki odjeci, **Slavjanski Dioskuri** (1863), **Nikoli Zrinjskomu** (1867), **Spomenik Jelačića -bana** (1867), **Pjesma biskupu Strossmayeru** (1868), **Strossmayeru** (1870), **Dvadeseti svibnja** (1871, u smrt Jelačića), i venac soneta **Milim pokojnikom** (1870).

»Oj, po želji da mogu, / Da si ispredem žice iz zlata sunčanijeh zraka, / Da ih od briega do briega prepnem sinjeg

Digitized by Google

preko mora, / A gudalom sjajna da je meni nebesnica duga, / Pa kad zagudim, da mi zatutnje mora dubljine / Ogromnim šumom sila si tajnih, vali / Gore ono mi prirode milinje da slažu, / Kojim njoj zuje povjetarca i ptičice poju, / A da sve jekom stostruči svod mi nebesni, / I opet veličajnim sve ujedinjuje skladom: / Tada bi samo, o tada jedino udesiti mogo / Pjesmu onako ko što vriedi ti sila i slava, / Prošast i još veća budućnost!«

Njegov se život smiruje i kloni kraju. Posle kraćih promena (Beč, Arad, Verona), smiri se najzad u Beču. Tu je osnovao svoj novi dom, oženio se Emom Regnerovom (1865), u kojoj je našao »složnu dušu duhu svom udovcu«. Poslednje godine svoga tegobnog života proživeo je u vedrom miru filozofa i u srećnom krugu svoga novog ognjišta, pun zahvalnosti prema **»Onoj«** koja ga je ponovo »udomila« — »ôđe, gdje već b'ješe samo silom« — i pun vere i uzdanja u Svemogućega. Njima dvoma, i uspomeni svoje majke, posvetiće svoje poslednje najlepše misli. Njegov se duh sve više otkida od mutne i sitne sadašnjosti, »diže se na krilih nad zemaljske neravnosti«, i povlači se u samoću svojih misli. Njegov pogled upravljen je k nebu, stvarima plemenitijim od onih koje ga okružuju na zemlji. »Duh u misli moru, kao ronac« — sve dublje roni u nedokučne tajne sveta i života, i kupa se u čistoj i neokaljanoj duhovnosti.

»U sjajnijoj sve odori / Kriliti se tako gori / Savršenstvu do vrhunca, / Do ugleda Božjeg sunca... / U visini, u vedrini, / Neizmjernoj u pučini, / Kud nam uzdah bol izušća, / Kud nam nada sidro spušća...« **(Zvijezde,** 1863)

Njegova beskrajna vera utisnula je pečat njegovoj maštи, i kao iz bogata izvora potekle su one umne i oduhovljene pesme o Bogu i Usudu, kakvih je malo u našoj književnosti: **Nepojamnost Boga** (1860), **Priznanje** (1860), **Ljubav** (1863), **Zvijezde** (1863), **Sveslavlje Boga, Bogu** (1867); i sudbinske — **Starac klesar** (1863), **Božji sud** (1863), **Suho drvo** (1863), **Zmija** (1870), **Mujezin** (1871); i na kraju, kao kruna svega, **Prvi ljudi** (1861), i početak **Pustinjaka** (1862).

»Tko da pojmi, Bože, mudrost tvoju, / Kojom ravnaš sijasete svieta... / Ljudski razum oko duha tvoga / Kao leptir oko svjetla leti. / Snebiti se drzitošću može, / Al pojmiti tebe nikad, Bože!« **(Nepojamnost Boga,** 1860)

»Pamet se muti, um se zapanjuje, / I klone misô tajnu motreći tvog / Bića... Ti jesi!... A šta jesi?... Kojim da te / Likom okruži, kako da zahvati / Ljudska te miso, kada ti se / Njoj otimlješ ko daljina oku... / Na koncu svaka pjesma umorna / Na podnožje pada tvom veličanstvu...«

(Bogu, 1867-8)

»Teci, dušo, Božje vrelo, teci / U zahvalnost Boga previšnjega... / Hvale glasom priznaj mu i reci: / I ja, Bože, tvo-

Digitized by Google

ja sam biljega, / Sitna kaplja kriesnica u rieci / Tvoga svjetla viekom tekućega!« **(Priznanje,** 1860)

»O na nebu bezbrojnice / Mile zlatne vi zvjezdice! / Mnogo puti k vama gori / Moje srce progovori: / Čemu sjaju vaše luči, / Šta vam trepću svietle oči?.. / Često u vas gledajući, / Umu gledam u trag ući, / Onom umu, koj' na vama / S toliko se rasja plama.« **(Zvijezde,** 1863)

»Blaga misli pobožna razuma, / Inokosna bjegunice mila, / Kojano se kloniš općeg druma / Po ravnicah svjetskog ništavila, / Sama hodiš, ko samica vila, / Uvis težeć po hridnoj strmini / K onom vrhu, s koga tek se vidi / Svieta obzor u pravoj istini: / Tebe zovem, s tobom kanim poći / K začovječju u vremena noći... / A ti, Bože, prosti mi smionu / Tu nakanu, kojom u najdublje / Ljudem tajstvo slab mi duh zaronu!« **(Prvi ljudi,** 1861)

Na kraju, cela se tajna harmonije sveta i »začovečja« razrešava veličanstvenim akordom »sveslavlja Boga«, Tvorca, i njegove životvorne »kćeri«, Ljubavi, koji pobeđuju smrt i »svjetsko ništavilo«, i zakriljuju posrnulo čovečanstvo svojim moćnim krilom milosti i ljubavi.

»O, združuj ga, majko svegrleća, / Širi, širi svoje blage ruke, / I obuzmi sve na zemlji puke, / Od sebičnih pojedinih sreća, / Da im bude jedna svemoguća, / Jedno blago blaženih tisuća, / Ko vonj jedan s kite razna cvieća!«

(Ljubav, 1863)

»Oj ljubavi! Bog te mili utka / Sjajnim cvietom u sag pozemljine, / Da na tebi ono nam se kriepi, / Kad po crnom zemlje podu gine; / Nama ti si jedin cvietak liepi, / Njim si bila sva zemlja od cvieta!...

Vječno sunce duhovnoga danka / Kriepilo vam duha čisti plamen! / On vam sinu s ljubavi osvanka / Neizmjerne milosti na zlamen; / On vam bio i vašim unukom / Putnom zviezdom kroz sve vieke — Amen!« **(Prvi ljudi,** 1861)

Poslednje otkucaje svoga već umornoga srca, kad se već spremao — »s ovog svijeta i na njemu žića u življenja drugog tajni kraj«, poklonio je senama *svojih* »milih pokojnika«: **Sestri jedinici, Prvorođencu, Prvoj supruzi, Kćerci Jelici,** i, naročito, **Majci** (sve oko 1870).

»I u blagu tu mjesečinu, / U okrilje utječem se tvoje, / Kadagodier bježim tuge koje / Sadanju tminu... / A zemaljskom putu na svome / Kada klone umoren ti sinak, / Prvi daj mu za grobom počinak / Krilu na svome!«

Pesnik, prorok, i čovek — ugasio se tiho 18 avgusta 1872 (u Fahrafeldu, u Donjoj Austriji). Telo njegovo preneto je iz

Digitized by Google

Beča u Zagreb, pod arkade na Mirogoju (1879). Bršljan mu je spleo neuveo venac nad glavom. Njegova se želja ispunila —

„U tvom polju daj mu groba,
Tvojim cvićem grob mu kiti!“

V

Sve što bi **moglo** da mu se zameri, zamerio je sebi on sam —

»Ima pjesnik liepih misli, / Uzvišenih čuvstva ima, / U njih mu je san i bdjenje, / Sveđ ih pazi i njeguje, / Mazi, ljubi, obožava / I visoke smjere snuje: / To je radost pjesnikova... / Ali pjesnik oskudieva / Na izrazu, na odjevu / Svojim mislim, svojim čuvstvom. / Uzor stoji pred njim jasno, / Al on tužan ne dostiže / Da mu riečju oblik shvati. / Krpež mora u sviet slati! / To je muka pjesnikova«.

(Radost i muka pjesnikova, 1860)

Pre stotinu i više godina, u našoj poeziji nije ni moglo biti drukčije.

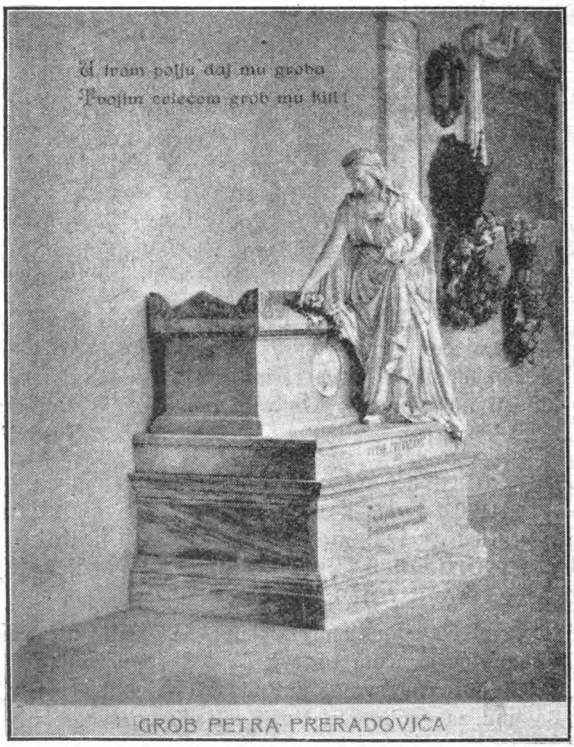

GROB PETRA PRERADOVIĆA

Digitized by Google

SADRŽAJ

strana

Zora puca 7
Putnik 7
Braća 9
Djed i unuk 11
Rodu o jeziku 15
Slavjanstvu 18
Nada 21
Ljudsko srce 22
Pamet i srce 23
Miruj, miruj, srce moje! 23
Mrtva ljubav 24
Majci 24
Smrt 26
Bogu 28
Starac kiesar 29
Mujezin 30
Lopudska sirotica 35
Prvi ljudi 40
Kraljević Marko 50
Vladimir i Kosara 72
Petar Preradović 73

Digitized by Google

Digitized by Google

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
A 000 054 334 8

Digitized by Google

0$ 0,08

No. 55

Cena 20 din.

Digitized by Google